

๓. มหาปรินิพพานสูตร

[๑๓๑] เอมเม สุตฺ :- เอกิ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิชฺฌกุญฺเฏ ปพฺพเต. เตน โข ปน สมเยน ราชา มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต วชฺซี¹ อภียาตุกาโม โหติ. โส เอมมาห “อหิ หิเม วชฺซี เอมมิหิทธิเก เอมมทานุภาเว อัจฺเฉจฺฉามิ² วชฺซี วินาสฺเสสฺสามิ, วชฺซี อนนยพฺยสนํ อปาเทสฺสามิ, วชฺชินฺ”ติ.³

[๑๓๒] อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต วสฺสการํ พุราหฺมณํ มคฺฉมฺหามตฺตํ อามนฺเตสิ “เอหิ ตวํ พุราหฺมณ, เยน ภควา, เตนุปลสงฺกม; อฺปลสงฺกมิตฺวา มม วจฺเณน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทาทิ, อปฺปาพาริํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฝาสฺสูวิหาริํ ปฺจุฉฺฉ ‘ราชา ฆนฺเต มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทาทิ, อปฺปาพาริํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฝาสฺสูวิหาริํ ปฺจุฉฺฉตี’ติ, เอมวจฺ วเทหิ ‘ราชา ฆนฺเต มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต วชฺซี อภียาตุกาโม; โส เอมมาห ‘อหิ หิเม วชฺซี เอมมิหิทธิเก เอมมทานุภาเว อัจฺเฉจฺฉามิ, วชฺซี วินาสฺเสสฺสามิ, วชฺซี อนนยพฺยสนํ อปาเทสฺสามิ, วชฺชินฺ’ติ. ยถา เต ภควา พฺยากรโหติ, ตํ สาธุกํ อฺคุคฺเหตฺวา มม อโรเจยฺยาสิ; น หิ ตถาคตา วิตถิํ ภณฺนตี”ติ.

วสฺสการพุราหฺมโณ

[๑๓๓] “เอวํ โภ”ติ โข วสฺสการโห พุราหฺมโณ มคฺฉมฺหามตฺโต รณฺโณ มาคฺฉสฺส อชาตสตุตฺสฺส เวเทหิปฺตุตฺสฺส ปฏิสฺสตุตฺวา ภทฺทานิ ภทฺทานิ ยานานิ โยเชตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ อภิริหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานเนหิ ราชคฺหมหา นิยฺยาสิ, เยน คิชฺฌกุญฺเฏ ปพฺพโต, เตน ปายาสิ; ยาวตฺติกา ยานสฺส ภูมि, ยานเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยน ภควา, เตนุปลสงฺกม; อฺปลสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธี สมฺเมทฺธิ; สมฺเมทฺธีนํ กถิํ สารณิยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทฺธิ; เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข วสฺสการโห พุราหฺมโณ มคฺฉมฺหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทวโจ “ราชา โภ โคตม มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต โภโต โคตมสฺส ปาเท สิริสา วนฺทาทิ, อปฺปาพาริํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฝาสฺสูวิหาริํ ปฺจุฉฺฉติ, ราชา โภ โคตม มาคโธ อชาตสตุตฺ เวเทหิปฺตุโต วชฺซี อภียาตุกาโม; โส เอมมาห ‘อหิ หิเม วชฺซี เอมมิหิทธิเก เอมมทานุภาเว อัจฺเฉจฺฉามิ, วชฺซี วินาสฺเสสฺสามิ, วชฺซี อนนยพฺยสนํ อปาเทสฺสามิ, วชฺชินฺ’ติ.

ราชอปริหานิยธมฺมา

[๑๓๔] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปิฏฺฐจฺิตโต จิโต โหติ ภควนฺตํ วิชฺชมาโน.⁴ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ ‘กินฺติ เต อานนฺท สุตฺติ “วชฺซี อภินฺน

1 ส. วชฺซี

2 ส. อัจฺเฉจฺฉามิ; ก. อัจฺเฉจฺฉิสฺสามิ

3 ฉ.ม.ส. วชฺซีติ

4 ฉ.ม. พิชฺชมาโน; วิชฺชมาโน

สนธิปาตา สนธิปาตพหุลา’ติ ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी ओघिण्हस्सन्धिपाता स्सन्धिपातपह्लुला’ति. “यवगिवुवज आनन्ध वञ्छी ओघिण्हस्सन्धिपाता स्सन्धिपातपह्लुला णविसस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा, नो परिहानि. (॑)

गिनदि ते आनन्ध सुत्तं ‘वञ्छी स्समकुत्ता स्सन्धिपत्तन्धि, स्समकुत्ता वुञ्जहन्धि, स्समकुत्ता वञ्छिकरणीयानि गिण्हन्ति’ति ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी स्समकुत्ता स्सन्धिपत्तन्धि, स्समकुत्ता वुञ्जहन्धि, स्समकुत्ता वञ्छिकरणीयानि गिण्हन्ति’ति. “यवगिवुवज आनन्ध वञ्छी स्समकुत्ता स्सन्धिपत्तिसस्सन्धि, स्समकुत्ता वुञ्जिसस्सन्धि, स्समकुत्ता वञ्छिकरणीयानि गिसस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा, नो परिहानि. (२)

गिनदि ते आनन्ध सुत्तं ‘वञ्छी अप्पल्लवत्तं न प्पल्लवपेत्तन्धि,⁵ प्पल्लवत्तं न स्समुच्चिण्हन्धि यथा प्पल्लवत्तेत्ते प्पिराणे वञ्छिच्चम्मस्समात्थाय वत्तन्धि’ति ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी अप्पल्लवत्तं न प्पल्लवपेत्तन्धि, प्पल्लवत्तं न स्समुच्चिण्हन्धि, यथाप्पल्लवत्तेत्ते प्पिराणे वञ्छिच्चम्मस्समात्थाय वत्तन्धि’ति. “यवगिवुवज आनन्ध वञ्छी अप्पल्लवत्तं न प्पल्लवपेत्तस्सन्धि, प्पल्लवत्तं न स्समुच्चिण्हिसस्सन्धि, यथा प्पल्लवत्तेत्ते प्पिराणे वञ्छिच्चम्मस्समात्थाय वत्तिसस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा, नो परिहानि. (३)

गिनदि ते आनन्ध सुत्तं ‘वञ्छी, ये ते वञ्छीन् वञ्छिमहल्लुका, ते स्सग्गिण्हन्धि क्रुक्किण्हन्धि⁶ मानेन्धि पुत्तेन्धि, तेस्सवज स्सित्थप्पं म्मण्हन्धि’ति ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी, ये ते वञ्छीन् वञ्छिमहल्लुका, ते स्सग्गिण्हन्धि क्रुक्किण्हन्धि मानेन्धि पुत्तेन्धि, तेस्सवज स्सित्थप्पं म्मण्हन्धि’ति. “यवगिवुवज आनन्ध ‘वञ्छी, ये ते वञ्छीन् वञ्छिमहल्लुका, ते स्सग्गिसस्सन्धि क्रुक्किसस्सन्धि मानेस्सन्धि पुत्तेस्सन्धि, तेस्सवज स्सित्थप्पं म्मण्हिसस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा, नो परिहानि. (४)

गिनदि ते आनन्ध सुत्तं ‘वञ्छी या ता गुलित्थिये गुल्लुमारिये, ता न ओक्कस्स प्पस्यह वासेन्धि’ति ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी, या ता गुलित्थिये गुल्लुमारिये, ता न ओक्कस्स प्पस्यह वासेन्धि’ति. “यवगिवुवज आनन्ध वञ्छी, या ता गुलित्थिये गुल्लुमारिये, ता न ओक्कस्स प्पस्यह वासेस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा, नो परिहानि. (५)

गिनदि ते आनन्ध सुत्तं ‘वञ्छी, यानि तानि वञ्छीन् वञ्छिजेत्थियानि अप्पण्हत्तरानि जेव पाहिरानि ज, तानि स्सग्गिण्हन्धि क्रुक्किण्हन्धि मानेन्धि पुत्तेन्धि, तेस्सवज त्थिण्हप्पुप्पं गत्तप्पुप्पं चम्मिकं प्पली नो परिहापेत्तन्धि’ति ? “सुत्तं मेतं णनुते ‘वञ्छी, यानि तानि वञ्छीन् वञ्छिजेत्थियानि अप्पण्हत्तरानि जेव पाहिरानि ज, तानि स्सग्गिण्हन्धि क्रुक्किण्हन्धि मानेन्धि पुत्तेन्धि, तेस्सवज त्थिण्हप्पुप्पं गत्तप्पुप्पं चम्मिकं प्पली नो परिहापेत्तन्धि’ति. “यवगिवुवज आनन्ध वञ्छी, यानि तानि वञ्छीन् वञ्छिजेत्थियानि अप्पण्हत्तरानि जेव पाहिरानि ज, तानि स्सग्गिसस्सन्धि क्रुक्किसस्सन्धि मानेस्सन्धि पुत्तेस्सन्धि, तेस्सवज त्थिण्हप्पुप्पं गत्तप्पुप्पं चम्मिकं प्पली नो परिहापेत्तस्सन्धि, वुत्तम्मियेव आनन्ध वञ्छीन् पाण्णिगञ्जा नो परिहानि. (६)

5 प्पल्लवापेत्तन्धि
6 छ.म. क्रुक्किण्हन्धि

กีนฺติ เต อานนฺท สฺตํ ‘วชฺชํ อรหฺนฺเตสุ ฐมฺมิกา รกฺขาวรรณคฺคฺตติ สฺสํวิหิตา ‘กีนฺติ อานาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ อาคจฺเจยฺยํ, อาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ ผาสฺสุ ๑ วิหเรยฺยณฺ’ติ ? “สฺตํ เมตํ ภาณฺเต ‘วชฺชํ อรหฺนฺเตสุ ฐมฺมิกา รกฺขาวรรณคฺคฺตติ สฺสํวิหิตา ‘กีนฺติ อานาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ อาคจฺเจยฺยํ, อาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ ผาสฺสุ ๑ วิหเรยฺยณฺ’ติ. “ยาวกัฏฺฏจ อานนฺท วชฺชํ อรหฺนฺเตสุ ฐมฺมิกา รกฺขาวรรณคฺคฺตติ สฺสํวิหิตา ภาวิสฺสติ ‘กีนฺติ อานาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ อาคจฺเจยฺยํ, อาคตา ๑ อรหฺนฺโต วิชิตํ ผาสฺสุ ๑ วิหเรยฺยณฺ’ติ. วุฑฺฒิเยว อานนฺท วชฺชํ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานี”ติ. (๗)

[๑๓๕] อถ โข ภควา วสฺสกาโร พฺราหฺมณํ มคฺฉมฺหามตฺตํ อามนฺเตสิ “เอกมิตาหํ พฺราหฺมณ สมฺมํ เวสาลิยํ วิหฺรามิ สารนฺทเท เจติเย. ตตฺราหํ วชฺชํ อิมํ สตฺต อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสสิ. ยาวกัฏฺฏจ พฺราหฺมณ อิมํ สตฺต อปริหานิยา ฐมฺมา วชฺชํ จสฺสนฺติ, อิมํ ๑ สตฺตํ อปริหานิเยสุ ฐมฺเมสุ วชฺชํ สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว พฺราหฺมณ วชฺชํ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานี”ติ.

เอวํ วุตฺเต, วสฺสกาโร พฺราหฺมณเณ มคฺฉมฺหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “เอกเมเกนปี โภ โคตม อปริหานิเยน ฐมฺเมน สมฺนฺนาคตานํ วชฺชํ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ. โภ ปน วาโท สตฺตํ อปริหานิเยหิ ฐมฺเมหิ ? อกรณียา ๑^๘ โภ โคตม วชฺชํ รมฺภา มาคเชน อชาตสฺตฺตฺนา เวเทหิ ปฺตฺเตน, ยทิตํ ยฺทฺธสฺส, อญฺญตฺร อฺปฺลาปนาย อญฺญตฺร มิฏฺเภาทาย; หนฺท จทานิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา”ติ. “ยสฺสทานิ ตวํ พฺราหฺมณ กาลํ มญฺญสิ”ติ. อถ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมณเณ มคฺฉมฺหามตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินฺนฺทิตฺวา อนฺุเมทิตฺวา อญฺญายาสนา ปกฺกามิ.

ภิกฺขุอปริหานิยฐมฺมา

[๑๓๖] อถ โข ภควา, อจิริปกฺกนฺเต วสฺสกาเร พฺราหฺมณเณ มคฺฉมฺหามตฺเต, อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “คจฺฉ ตวํ อานนฺท, ยาวติกา ภิกฺขุ ราชคฺห์ อฺปฺนิสฺสาย วิหฺรณฺติ, เต สพฺเพ อฺปฺญฺจานสาลาเย สนฺนิปาเตหิ”ติ. “เอวํ ภาณฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏฺิสิสฺสฺตฺวา, ยาวติกา ภิกฺขุ ราชคฺห์ อฺปฺนิสฺสาย วิหฺรณฺติ, เต สพฺเพ อฺปฺญฺจานสาลาเย สนฺนิปาเตตฺวา, เยน ภควา, เตนฺุปฺสงฺกมิ; อฺปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ อญฺญาสิ. เอกมฺนฺตํ จิตฺโต โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “สนฺนิปฺติโต ภาณฺเต ภิกฺขุสงฺฆเณ, ยสฺสทานิ ภาณฺเต ภควา กาลํ มญฺญสิ”ติ.

อถ โข ภควา อญฺญายาสนา, เยน อฺปฺญฺจานสาลา, เตนฺุปฺสงฺกมิ; อฺปฺสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีหิ; นิสฺซฺช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “สตฺต โว ภิกฺขเว อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สฺสฺนาถ, สาธุกํ มนฺสิกโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภาณฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสึ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกัฏฺฏจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภินฺนฺทสนฺนิปาตา สนฺนิปาตพฺหฺลา ภาวิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๘)

⁷ ฉ.ม. ผาสฺสุ

⁸ ฉ.ม. อกรณียาว

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ สมคฺคา สนนิปตฺติสฺสนฺติ, สมคฺคา วุฏฺฐหิสฺสนฺติ, สมคฺคา สัมภกรณียานิ กริสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๒)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ อปฺลยตตํ น ปฺลยเปสฺสนฺติ, ปฺลยตตํ น สมฺมุจฺฉินฺทิสฺสนฺติ, ยถาปฺลยตเตสฺสุ สิกฺขาปเทสฺสุ สมหาย วตฺติสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๓)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ, เย เต ภัทฺทชฺ เถรา รัตตณฺณ จิรปพฺพิชิตา สัมปิโตโร สัม ปริณายกา, เต สกฺกริสฺสนฺติ ครุกริสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปุเชสฺสนฺติ, เตสฺสจฺ โสตพฺพ์ มณฺณิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๔)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ อุปฺปนฺนาย ตณฺหยา โปโนพฺภวิกาย น วสํ คจฺฉิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๕)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ อารณฺยเกสฺสุ เสนาสเนสฺสุ สาเปกฺขา ภวิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๖)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ ปจฺจตฺตณฺณเวว สตี อุปฺภูจฺเปสฺสนฺติ ‘กิณฺติ อนาคตา จ เปสฺลา สพฺรหมจฺจารี อาคจฺเฉยฺยํ, อาคตา จ เปสฺลา สพฺรหมจฺจารี ฆาสุํ วิหเรยฺยณฺ’ติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๗)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา ภัทฺทชฺ จฺสฺสนฺติ, อิเมสฺ จ สตฺตสฺสุ อปริหานิเยสฺสุ ธมฺเมสฺสุ ภัทฺทชฺ สนนฺทิสฺสิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ.

[๑๓๗] อปเรปี โว^๑ ภัทฺทเว สตฺต อปริ หานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สฺ ณาถ, สาธุกํ มนสิกรโธถ, ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภาเนเต”ติ โช เต ภัทฺทชฺ ภควโต ปจฺจสฺสโธสุ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น กมฺมารามา ภวิสฺสนฺติ, น กมฺมรตา, น กมฺมารามตํ อณฺยุตฺตา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๑)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น ภสฺสอารามา ภวิสฺสนฺติ, น ภสฺสรตา, น ภสฺสอารามตํ อณฺยุตฺตา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๒)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น นิทฺทารามา ภวิสฺสนฺติ, น นิทฺทารตา, น นิทฺทารามตํ อณฺยุตฺตา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๓)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น สงฺคณฺิการามา ภวิสฺสนฺติ, น สงฺคณฺิการตา, น สงฺคณฺิการามตํ อณฺยุตฺตา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๔)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น ปาปิจฺฉา ภวิสฺสนฺติ, น ปาปิگانํ อิจฺฉานํ วสํ คตา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๕)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น ปาปมิตฺตา ภวิสฺสนฺติ, น ปาปสหายา, น ปาปสมฺปวงฺกา, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๖)

ยาวกั้วลจ ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ น ไอรฺมตฺตเกน วิเสสาธคฺเมน อนฺตรา โวसानํ อปาชฺชิสฺสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภัทฺทเว ภัทฺทชฺ นํ ปาฎิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๗)

ยาวกัฏฐกัฏฐเว อิมะ สัตต อปริหานิยา ธมมา ภิกขุสฺส จสฺสสนฺติ, อิมะสฺส จ สัตตสฺส อปริหานิเยสฺส ธมฺเมสฺส ภิกขุ สนนฺทิสฺสสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

[๑๓๘] อปเรปี โว ภิกขเว สัตต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สุนฺดาถ, สากฺกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกัฏฐกัฏฐเว ภิกขเว ภิกขุ สทฺธา ภวิสฺสสนฺติ ๕เปฯ หิริมฺนา ภวิสฺสสนฺติ. โอตตปปี ภวิสฺสสนฺติ. พหุสฺสตา ภวิสฺสสนฺติ. อารทฺธวิริยา ภวิสฺสสนฺติ. อุปฺภูจิตฺตสฺสตี ภวิสฺสสนฺติ. ปณฺณวณฺโต ภวิสฺสสนฺติ. วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

ยาวกัฏฐกัฏฐเว อิมะ สัตต อปริหานิยา ธมมา ภิกขุสฺส จสฺสสนฺติ, อิมะสฺส จ สัตตสฺส อปริหานิเยสฺส ธมฺเมสฺส ภิกขุ สนนฺทิสฺสสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

[๑๓๙] อปเรปี โว ภิกขเว สัตต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สุนฺดาถ, สากฺกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกัฏฐกัฏฐเว ภิกขเว ภิกขุ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ ๕เปฯ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ. วิริยสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ. ปีติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ. ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ. สมฺมาธิสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ. อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคํ ภเวสฺสสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

ยาวกัฏฐกัฏฐเว อิมะ สัตต อปริหานิยา ธมมา ภิกขุสฺส จสฺสสนฺติ, อิมะสฺส จ สัตตสฺส อปริหานิเยสฺส ธมฺเมสฺส ภิกขุ สนนฺทิสฺสสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

[๑๔๐] อปเรปี โว ภิกขเว สัตต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สุนฺดาถ, สากฺกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกัฏฐกัฏฐเว ภิกขเว ภิกขุ อนิจฺจสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ ๕เปฯ อนตฺตสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ. อสฺสภสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ. อาทึนฺวสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ. ปหานสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ. วิราคสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ. นิโรธสฺสณฺณํ ภเวสฺสสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

ยาวกัฏฐกัฏฐเว อิมะ สัตต อปริหานิยา ธมมา ภิกขุสฺส จสฺสสนฺติ, อิมะสฺส จ สัตตสฺส อปริหานิเยสฺส ธมฺเมสฺส ภิกขุ สนนฺทิสฺสสนฺติ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ.

[๑๔๑] “อ โว ภิกขเว^{๑๐} อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ; ตํ สุนฺดาถ, สากฺกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :-

“ยาวกัฏฐกัฏฐเว ภิกขเว ภิกขุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฺภูจฺจาเปสฺสสนฺติ^{๑๑} สพฺพหฺมจฺวาริสุ อวิ เจว รโห จ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ. (๑)

ยาวกัฏฐกัฏฐเว ภิกขเว ภิกขุ เมตฺตํ วจฺจิกมฺมํ ปจฺจุปฺภูจฺจาเปสฺสสนฺติ ๕เปฯ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฺภูจฺจาเปสฺสสนฺติ สพฺพหฺมจฺวาริสุ อวิ เจว รโห จ, วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺํ ปาฏิกัฏฐา, โน ปริหานิ. (๒-๓)

^{๑๐} ส. อปเรปี โว ภิกขเว อ

^{๑๑} อ.ม. ปจฺจุปฺภูจฺจาเปสฺสสนฺติ

ยาวกัฏฐ เว ภิกขุ, เย เต ลาภา ฐมมิกา ฐมมลทฐา อนตมโส
ปตตปริยาปนนมตตปี, ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปปฏิวิภตตโกคิ ภวิสสนติ สีลวุนเตหิ สพรหมจารีหิ
สาธารณโกคิ, วุฑฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๔)

ยาวกัฏฐ เว ภิกขุ, ยานิ ตานิ สีลานิ อชฺณทานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพฺลานิ อกมฺมาसानิ
ภุชิสฺसानิ วิญญูปสฺตถานิ¹² อปรามญฺจานิ สมานิสํวตฺตนิทานิ, ตถารูเปสฺสุ สีเลสฺสุ สีลสามญฺญคตา
วิหริสฺสนติ สพรหมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, วุฑฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๕)

ยาวกัฏฐ เว ภิกขุ, ยายํ ทิฏฺฐิจิ อริยา นิยุยานิกา นิยุยาติ ตกฺกรสฺส สมมา
ทุกฺขกฺขยาย, ตถารูปาย ทิฏฺฐิจิยา ทิฏฺฐิจิสามญฺญคตา วิหริสฺสนติ สพรหมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ,
วุฑฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ. (๖)

ยาวกัฏฐ เว ภิกขเว อิเม ฉ อปริหานิยา ฐมฺมา ภิกขุสฺสุ จสฺสนติ, อิเมสฺสุ จ ฉสฺสุ อปริหานิเยสฺสุ
ฐมฺเมสฺสุ ภิกขุ สนนฺทิสฺสิสฺสนติ, วุฑฒิเยว ภิกขเว ภิกขุณฺ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ”ติ.

[๑๔๒] ตตฺรปี สฺสุทฺถิ ภควา ราชคฺเห วิหฺรณฺโต คิซฺชณฺณู ปพฺพเต เอตเทว พหุลฺลํ ภิกขุณฺ ฐมฺมึ
กถํ กโรติ “อิตฺติ สีลํ, อิตฺติ สมานิ, อิตฺติ ปญฺญา; สีลปริภาวิโต สมานิ มหปฺพลโ ไหติ มหานิสฺสโ. สมานิ
ปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺปลา ไหติ มหานิสฺสา, ปญฺญาปริภาวิทํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ.
เสยฺยถิทํ ? กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

[๑๔๓] อถ โข ภควา ราชคฺเห ยถาภินฺทํ วิหริตฺวา आयสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
“อายาแมนฺท, เยน อมฺพลญฺจิกา, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข आयสฺมา อานนฺโท
ภควโต ปจฺจสฺสโ. อถ โข ภควา มหตา ภิกขุสฺสฺเมเน สทฺธี, เยน อมฺพลญฺจิกา, ตทวสฺริ. ตตฺร สฺสุทฺถิ
ภควา อมฺพลญฺจิกายํ วิหฺรติ ราชาคารเก. ตตฺรปี สฺสุทฺถิ ภควา อมฺพลญฺจิกายํ วิหฺรณฺโต ราชาคารเก
เอตเทว พหุลฺลํ ภิกขุณฺ ฐมฺมึ กถํ กโรติ “อิตฺติ สีลํ, อิตฺติ สมานิ, อิตฺติ ปญฺญา; สีลปริภาวิโต สมานิ
มหปฺพลโ ไหติ มหานิสฺสโ, สมานิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺปลา ไหติ มหานิสฺสา, ปญฺญาปริภาวิทํ
จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ เสยฺยถิทํ ? กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

[๑๔๔] อถ โข ภควา อมฺพลญฺจิกายํ ยถาภินฺทํ วิหริตฺวา आयสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
“อายาแมนฺท, เยน นาฬินฺทา, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข आयสฺมา อานนฺโท
ภควโต ปจฺจสฺสโ. อถ โข ภควา มหตา ภิกขุสฺสฺเมเน สทฺธี, เยน นาฬินฺทา, ตทวสฺริ. ตตฺร สฺสุทฺถิ ภควา
นาฬินฺทายํ วิหฺรติ ปาวาริกมฺพวเน.

สาริปุตตสีหนาท

[๑๔๕] อถ โข आयสฺมา สาริปุตฺโต, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ
อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ; เอกมนฺตํ นิสฺสินฺโน โข आयสฺมา สาริปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “เอวํ
ปสนฺโน อหํ ภนฺเต ภควติ, น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา
ภควตา ภียโยภิญฺจติ, ยทิทํ สมโพธิยฺน”ติ. “อุพฺพารา โข เต อຍํ สาริปุตฺต อาสภิวาจา ภาสิตา,

¹² สี. วิญญูปสฺตถานิ

เอกัโส คหิตโต, สีนนาโท นทิตโต ‘เอวํ ปสนุโน อหํ ภนฺเต ภควติ, น จาหุ น จ ภวิสฺสตี น เจตฺรหิ วิชฺชตี อญฺเญ สมณเณ วา พุราหฺมเณ วา ภควตา ภยโยภยฺยตโร, ยทิตํ สมโโพธิยฺน”ติ.

“กั นุ เต¹³ สารีปุตฺต, เย เต อหฺลฺลํ อตีตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สฺมมาสมฺพุทฺธา, สพุเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา ‘เอวํสึลา เต ภควนฺโต อหฺลฺลํ อิตฺปิ. เอวํธมฺมา. เอวंपญฺญา. เอวํวิหารี. เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อหฺลฺลํ อิตฺปิ”ติ. “โน เหน้ ภาฺนเต.¹⁴

“กั ปน เต สารีปุตฺต, เย เต ภวิสฺสนฺตี อนาคตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สฺมมาสมฺพุทฺธา, สพุเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา ‘เอวํสึลา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺตี อิตฺปิ. เอวํธมฺมา. เอวंपญฺญา. เอวํวิหารี. เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺตี อิตฺปิ”ติ. โน เหน้ ภาฺนเต.

“กั ปน เต สารีปุตฺต อหํ เจตฺรหิ อรหํ สฺมมาสมฺพุทฺโธ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิต ‘เอวํสึโล ภควา อิตฺปิ. เอวํธมฺโม. เอวंपญฺโญ. เอวํวิหารี. เอวํวิมุตฺโต ภควา อิตฺปิ”ติ. โน เหน้ ภาฺนเต.

“เอตถ จ หิ¹⁵ เต สารีปุตฺต อตีตानาคตปจฺจุปปนฺเนสุ อรหฺนฺเตสุ สฺมมาสมฺพุทฺเธสุ เจโต ปริยญาณํ¹⁶ นตฺถิ, อถ ภิกฺขุจฺรหิ เต อยํ สารีปุตฺต อุพฺพารา อาสภีวจา ภาสิตา, เอกัโส คหิตโต, สีนนาโท นทิตโต ‘เอวํ ปสนุโน อหํ ภนฺเต ภควติ; น จาหุ น จ ภวิสฺสตี น เจตฺรหิ วิชฺชตี อญฺเญ สมณเณ วา พุราหฺมเณ วา ภควตา ภยโยภยฺยตโร, ยทิตํ สมโโพธิยฺน”ติ

[๑๔๖] “น โข เม ภนฺเต อตีตानาคตปจฺจุปปนฺเนสุ อรหฺนฺเตสุ สฺมมาสมฺพุทฺเธสุ เจโต ปริยญาณํ อตฺถิ; อปิจ เม ธมฺมนวโย วิทิต; เสยฺยถาปิ ภนฺเต รญฺเญ ปจฺจนฺติมํ นครํ ทฬฺหุทฺทาปํ¹⁷ ทฬฺหุทฺทาปการโตรณํ เอกทฺวารํ, ตตฺรตฺสส โทวาริโก ปณฺชิตโต วิยตฺโต เมธาวี อญฺเญวาทานํ นิวาเรตา วาตานํ ปเวเสตา; โส ตตฺสส นครตฺสส สมนฺตา อญฺฺปริยายปถํ¹⁸ อญฺฺกมฺมาโน น ปสฺเสยฺย ปาการสนฺธิ วา ปาการวิวั วา อญฺฺตมโส พิพารนิขฺขมมตฺตปิ;¹⁹ ตตฺสส เอวมตฺสส ‘เย โข เกจฺจ โอฟาริกา ปาณา อิมํ นครํ ปวิสฺสตี วา นิขฺขมฺนตี วา, สพุเพ เต อิมินาว ทฺวาเรน ปวิสฺสตี วา นิขฺขมฺนตี วา”ติ; เอวเมว โข เม ภนฺเต ธมฺมนวโย วิทิต; เย เต ภนฺเต อหฺลฺลํ อตีตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สฺมมาสมฺพุทฺธา, สพุเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุกฺกเกเส ปญฺญา ย พุทฺทลีกรเณ จตฺตฺส สติปญฺจาเนสุ สฺฐปติภูจิจิตฺตตา สตฺต โฟชฺฌมฺงเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อญฺฺตฺตรํ สฺมมาสมโโพธิ อภิสมฺพุทฺธีสุ; เยปิ เต ภนฺเต ภวิสฺสนฺตี อนาคตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สฺมมาสมฺพุทฺธา,

¹³ อ.ม. กั เต

¹⁴ ส. ภาฺนเตติ

¹⁵ ส. อตฺเถว หิ

¹⁶ ก. เจโตปริยายญาณํ

¹⁷ ทฬฺหุทฺทาปํ

¹⁸ ก. อญฺฺจริยาย ปถํ

¹⁹ ส. วิพารนิขฺสกกนมตฺตมปิ

สพเพ เต ภควนโต ปญจ นีวรณ ปหาย เจตโส อุกกิลเส ปญญา ทพพลักรณ จตุสุ สติปฏฺจาเนสุ สุปฺภูจิตฺติตตา สตฺต โฟชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุทฺธิสฺสนฺติ; ภควาปิ ภนฺเต เอตฺรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปญจ นีวรณ ปหาย เจตโส อุกกิลเส ปญญา ทพพลักรณ จตุสุ สติปฏฺจาเนสุ สุปฺภูติภูจิตฺติตโต สตฺต โฟชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุทฺโธ”ติ.

[๑๔๗] ตตฺรปิ สุทํ ภควา นาฬฺนฺทายํ วิหรนฺโต ปาวาริกมฺพวเน เอตฺเทว พหุลํ ภิกฺขุณฺ ญมฺมี กถํ กโรติ “อิติ สीलํ, อิติ สมฺมาธิ, อิติ ปญญา; สीलปรีภาวิตํ สมฺมาธิ มหปฺผลโ ไหติ มหฺานิสฺโส, สมฺมาธิปรีภาวิตา ปญญา มหปฺผลา ไหติ มหฺานิสฺสา, ปญญาปรีภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ. เสขฺยถิทํ ? กามาสฺวา ภวาสฺวา อวิชฺชาสฺวา”ติ.

ทฺุสฺสีลอาทินฺวา

[๑๔๘] อถ ไช ภควา นาฬฺนฺทายํ ยถาภินฺทํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท, เยน ปาฏฺลิกาโม, เตนฺุปฺสงฺกมฺิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ ไช ภควา มหฺตา ภิกฺขุสงฺเขน สทฺธิ, เยน ปาฏฺลิกาโม, ตทวสฺริ. อสฺโสสุ ไช ปาฏฺลิกามิกา²⁰ อฺุปาสกา “ภควา กิร ปาฏฺลิกามํ อนฺุปฺปตฺโต”ติ. อถ ไช ปาฏฺลิกามิกา อฺุปาสกา, เยน ภควา, เตนฺุปฺสงฺกมฺิสฺ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทฺสุ. เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺนา ไช ปาฏฺลิกามิกา อฺุปาสกา ภควนฺตํ เอตทวโจ “อธิวาเสตฺ ุโน ภนฺเต ภควา อวสฺถาการนฺ”ติ. อธิวาเสสิ ภควา ตฺุณฺหิภาเวน. อถ ไช ปาฏฺลิกามิกา อฺุปาสกา ภควโต อธิวาสนํ วิหิตฺวา อฺุฏฺจาเยสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน อวสฺถาการํ, เตนฺุปฺสงฺกมฺิสฺ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา สพฺพสฺนฺถี²¹ อวสฺถาการํ สนฺถ ุริตฺวา อาสนานิ ปญญาเปตฺวา อฺุทกมฺณิกํ ปตฺติฏฺจาเปตฺวา เตลปทึปํ อารोเปตฺวา, เยน ภควา, เตนฺุปฺสงฺกมฺิสฺ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ อฺุจฺจฺสุ. เอกมฺนฺตํ จิตา ไช ปาฏฺลิกามิกา อฺุปาสกา ภควนฺตํ เอตทวโจ “สพฺพสฺนฺถี สนฺถตํ²² ภนฺเต อวสฺถาการํ, อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, อฺุทกมฺณิกอ ปตฺติฏฺจาปิโต, เตลปทึโป อารอปิโต; ยสฺสทฺทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มนฺุยตี”ติ. อถ ไช ภควา ปุพฺพนฺุหสมฺยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทฺาย สทฺธิ ภิกฺขุสงฺเขน, เยน อวสฺถาการํ, เตนฺุปฺสงฺกมฺิ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อวสฺถาการํ ปวิสิตฺวา มชฺุณฺมิ ุณฺภํ นิสฺสาย ปฺุรตฺถาภิมฺุโข นิสฺสีทฺ. ภิกฺขุสงฺเขปิ ไช ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อวสฺถาการํ ปวิสิตฺวา ปจฺจิมํ ภิตฺตี นิสฺสาย ปฺุรตฺถาภิมฺุโข นิสฺสีทฺ ภควนฺตฺุณฺเวย ปฺุรกฺขตฺวา. ปาฏฺลิกามิกานิ ไช อฺุปาสกา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อวสฺถาการํ ปวิสิตฺวา ปฺุรตฺถิมํ ภิตฺตี นิสฺสาย ปจฺจิมฺาภิมฺุชา นิสฺสีทฺสุ ภควนฺตฺุเมว ปฺุรกฺขตฺวา.

²⁰ ก. ปาฏฺลิกามินิยา

²¹ ก. สพฺพสฺนฺถีตํ สนฺถตํ

²² สพฺพสฺนฺถีสนฺถตํ

[๑๔๙] อถ โข ภควา ปาฏลิกคามิเก อุปาสเก อามนุเตสิ “ปญฺจิเม คหปตโย อาทีนฺวา ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา. กตเม ปญฺจ ? อธิ คหปตโย ทุสฺสีโล สීลวิปฺนฺโน ปมาทาธิกรณํ มหตี โภคชานี นิคจฺจติ; อຍံ ปจฺจโม อาทีนฺโว ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

ปุณ จปรํ คหปตโย ทุสฺสีลสฺส สීลวิปฺนฺนสฺส ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ; อຍံ ทฺติโย อาทีนฺโว ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

ปุณ จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สීลวิปฺนฺโน ยถฺยทฺเวท ปริสํ อุปสงฺกมฺติ ยถิ ชตฺติยปริสํ ยถิ พฺราหฺมณปริสํ ยถิ คหปติปริสํ ยถิ สมณปริสํ, อวิสารโท อุปสงฺกมฺติ มงฺกุฎโต; อຍံ ตฺติโย อาทีนฺโว ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

ปุณ จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สීลวิปฺนฺโน สมนฺมุโพห กาลํ กโรติ; อຍံ จตฺตฺโต อาทีนฺโว ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

ปุณ จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สීลวิปฺนฺโน กายสฺส เภทา ปรี มรณา อปายํ ทฺคคฺตี วินิปาตี นริยํ อุปชฺชติ; อຍံ ปญฺจโม อาทีนฺโว ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

อิเม โข คหปตโย ปญฺจ อาทีนฺวา ทุสฺสีลสฺส สීลวิปตฺติยา.

สีลนุตอาณิสฺส

[๑๕๐] ปญฺจิเม คหปตโย อาณิสฺสา สีลวโต สีลสมฺปทาย. กตเม ปญฺจ ? อธิ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อปฺปมาทาธิกรณํ มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺจติ; อຍံ ปจฺจโม อาณิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

ปุณ จปรํ คหปตโย สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กฺลยาณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ; อຍံ ทฺติโย อาณิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

ปุณ จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน ยถฺยทฺเวท ปริสํ อุปสงฺกมฺติ ยถิ ชตฺติยปริสํ ยถิ พฺราหฺมณปริสํ ยถิ คหปติปริสํ ยถิ สมณปริสํ, วิสารโท อุปสงฺกมฺติ อมงฺกุฎโต; อຍံ ตฺติโย อาณิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

ปุณ จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อสมฺมุโพห กาลํ กโรติ; อຍံ จตฺตฺโต อาณิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

ปุณ จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สฺคคฺตี สคฺคํ โลกํ อุปชฺชติ; อຍံ ปญฺจโม อาณิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

อิเม โข คหปตโย ปญฺจ อาณิสฺสา สีลวโต สีลสมฺปทายา”ติ.

[๑๕๑] อถ โข ภควา ปาฏลิกคามิเก อุปาสเก พหุทฺเวท รตฺตี ฐมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมฺทาเปตฺวา สมฺตฺเตตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุยฺยเชสิ “อภิกฺกนฺตา โข คหปตโย รตฺติ, ยสฺสทฺทานิ ตฺเมห กาลํ มถฺยถา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข ปาฏลิกคามิกา อุปาสกา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายา สนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺชิณํ กตฺวา ปกฺกมฺีสุ. อถ โข ภควา, อจิริปฺกนฺเตสุ ปาฏลิกคามิเกสุ อุปาสเกสุ, สฺสฺสฺสคฺคารํ ปาวิสิ.

ปาฏลีปุตตนครมาปน

[๑๕๒] เตน ไช ปน สมเยน สุณีธวสุสการา มคธมหมตตทา ปาฏลีคาเม นครี มาเปนฺติ วชฺซีนํ ปฏีพาหยา. เตน ไช ปน สมเยน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺเสว²³ ปาฏลีคาเม วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ. ยสฺมี ปเทเส มหเสกฺขา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, มหเสกฺขานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. ยสฺมี ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, มชฺฌิมานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. ยสฺมี ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, นีจานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. อทฺทสา ไช ภควา ทิปฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมาณฺสเกน ตา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลีคาเม วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติโย. อถ ไช ภควา รมฺภติยา ปจฺจุสมฺมยํ²⁴ ปจฺจุจฺจาย อายสมฺมตํ อานนฺทํ อามนฺเตสฺสี “เก นฺุ ไช อานนฺท ปาฏลีคาเม นครี มาเปนฺตี”ติ²⁵ “สุณีธวสุสการา ฆนฺเต มคธมหมตฺตา ปาฏลีคาเม นครี มาเปนฺติ วชฺซีนํ ปฏีพาหยา”ติ. “เสยฺยถาปี อานนฺท เทเวหิ ตาวตฺีเสหิ สทฺธี²⁶ มนฺเตตฺวา, เอวเมว ไช อานนฺท สุณี ธวสุสการา มคธมหมตฺตา ปาฏลีคาเม นครี มาเปนฺติ วชฺซีนํ ปฏีพาหยา. อิทาหิ อานนฺท อทฺทสํ ทิปฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมาณฺสเกน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลีคาเม วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติโย. ยสฺมี ปเทเส มหเสกฺขา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, มหเสกฺขานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. ยสฺมี ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, มชฺฌิมานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. ยสฺมี ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถุณี ปริคฺคณฺหนฺติ, นีจานํ ตตฺถ รมฺภํ ราชมหมตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺตุ. ยาวตา อานนฺท อริยํ อายตฺนํ ยาวตา วณฺปิปฺโป, อิทํ อคฺคณฺครี ภาวิสฺสติ ปาฏลีปุตฺตํ ปุฏฺเภาทํ; ปาฏลีปุตฺตสฺส ไช อานนฺท ตโย อนฺตรายา ภาวิสฺสนฺติ อคฺคิโต วา อุกฺกโต วา มิถฺเภาทา วา”ติ.

[๑๕๓] อถ ไช สุณีธวสุสการา มคธมหมตฺตา, เยน ภควา, เตนฺุปฺสงฺกมฺีสุ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธี สมฺโมทฺีสุ; สมฺโมทฺีนียํ กถํ สารณฺียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ อญฺุจฺจุ; เอกมฺนตํ จิตา ไช สุณีธวสุสการา มคธมหมตฺตา ภควนฺตํ เอตฺทโวจฺจุ “อริวเสตฺถุ โน ฆนฺเต ภาวิ โคตโม อชฺชตฺนายน ฆตฺตํ สทฺธี ภิกฺขุสฺสเมนา”ติ. อริวเสสฺสี ภควา ตฺถุณีภาเวน. อถ ไช สุณีธวสุสการา มคธมหมตฺตา ภควโต อริวสณฺํ วิทิตฺวา, เยน สโก อวสโส, เตนฺุปฺสงฺกมฺีสุ; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา สเก อวสเถ ปณฺีตํ ชาทฺนียํ โภชนฺียํ ปฏียาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อารโจาเปสฺสุ “กาโล โภ โคตม, นิฏฺุจฺจิตํ ฆตฺตนฺุ”ติ.

อถ ไช ภควา ปุพฺพณฺุสมฺมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย สทฺธี ภิกฺขุสฺสเมน, เยน สุณีธวสุสการานํ มคธมหมตฺตานํ อวสโส, เตนฺุปฺสงฺกมฺี; อฺุปฺสงฺกมิตฺวา ปณฺุตฺเต อาสเน นิสฺีทิ.

²³ อ. สี่ สหสฺสเสว

²⁴ ก. ปจฺจุสมฺมเย

²⁵ ก. โภ นฺุ ไช ... มาเปตฺตี.

²⁶ ก. สทฺธี สกฺโก

อด โข สุณีธวสุสการา มคธมหมตตดา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสฺสํ ปณฺีเตน ชาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา
 สนฺตปฺเปลฺลํ สมฺปวาเรสุ. อด โข สุณีธวสุสการา มคธมหมตตดา ภควนฺตํ ภูตตาวี โอนีตปตฺตปาณี
 อญฺญตฺรํ นิจํ อาสนํ คเหตุวา เอกมณฺตํ นิสีทิสฺสุ; เอกมณฺตํ นิสินฺเนน โข สุณีธวสุสกาเร มคธมหมตฺเต
 ภควา อิมานี คาทานี อญฺโหมที :

“ยสุมี ปเทเส กปฺเปติ	วาลํ ปณฺทิตฺตชาติโย.
สีลวณฺเตตฺถ โภเชตฺวา	สญฺญเต พุรหมจารีโน. ²⁷
ยา ตตฺถ เทวตา อาสุํ	ตาสํ ทกฺขินฺมาทีเส
ตา ปุชฺชิตา ปุชฺชนฺติ	มานิตา มานยฺนฺติ น.
ตโต นํ อญฺกมฺปนฺติ	มาตา ปุตฺตํว โอรสํ
เทวตานุกมฺปิโต โปโส	สทา ภทฺธานี ปสฺสตี”ติ.

อด โข ภควา สุณีธวสุสกาเร มคธมหมตฺเต อิมานี คาทานี อญฺโหมทีตฺวา อญฺญายาสนา
 ปกฺกามิ.

[๑๕๔] เตน โข ปน สมเยน สุณีธวสุสการา มคธมหมตฺตา ภควนฺตํ ปิฎฺฉิตโต ปิฎฺฉิตโต
 อญฺพนฺธา โหนติ “เยนชฺช สมโณ โคตโม ทฺวาเรณ นิภฺขมิสฺสตี, ตํ โคตมทฺวารํ นาม ภวิสฺสตี; เยน
 ติตฺถเณน คจฺจํ นที²⁸ ตริสฺสตี, ตํ โคตมติตฺถํ นาม ภวิสฺสตี”ติ. อด โข ภควา, เยน ทฺวาเรณ นิภฺขมิ, ตํ
 โคตมทฺวารํ นาม อโหสิ. อด โข ภควา, เยน คจฺจํ นที, เตนฺอุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน คจฺจํ
 นที ปุรา โหติ สมติตฺตติกา กากเปยฺยา. อปฺเปกฺจฺเจ มนฺุสฺสา นาวํ ปรีเยสนฺติ, อปฺเปกฺจฺเจ อฺพุมฺปํ
 ปรีเยสนฺติ, อปฺเปกฺจฺเจ กุลลํ พนฺนฺติ ปารา ปารี²⁹ คนฺตุกามา. อด โข ภควา, เสยฺยถาปี นาม
 พลฺวา ปุริโส สมฺมชฺชิตํ วา พานํ ปสาเรยฺย, ปสฺริตํ วา พานํ สมฺมิญฺเชยฺย; เหวเมว คจฺจํ นทียา
 โอริเม ตีเร อนฺตรหิตโต ปารีเม ตีเร ปจฺจุจฺจาสี สทฺธี ภิกฺขุสฺสํเมว. อทฺทสา โข ภควา เต มนฺุสฺเส
 อปฺเปกฺจฺเจ นาวํ ปรีเยสนฺเต, อปฺเปกฺจฺเจ อฺพุมฺปํ ปรีเยสนฺเต, อปฺเปกฺจฺเจ กุลลํ พนฺนฺเต ปารา
 ปารี คนฺตุกาเม. อด โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลาयํ อิมํ อฺทานํ อฺทานเสี :

“เย ตรนฺติ อญฺญวํ สรํ	เสตฺถ กตฺวาน วิสชฺช ปลฺลลานี
กุลลํ หิ ชโน พนฺนฺติ ³⁰	ติณฺณา เมธาวิโน ชนา”ติ.

ปจฺมภาณวาโร

²⁷ อ.ม.ส. พุรหมจารโย

²⁸ ก. คจฺจํนที

²⁹ อ.ม. อปารา ปารี; อ. โอรา ปารี

³⁰ ก. กุลลํ ชโน จ พนฺนฺติ; ส.อ. กุลลํ หิ ชโน ปพนฺนฺติ

อริยสัจจกถา

[๑๕๕] อถ โข ภควา อายสฺมณฺโต อานนฺทํ อามนฺเตสึ “อายามานนฺท, เยน โภฏิกาคาโม, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภาณเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสึสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสฺสํเขน สทฺธี, เยน โภฏิกาคาโม, ตทวสฺริ. ตตร สฺทํ ภควา โภฏิกาคาเม วิหฺรติ. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสึ :-

“จตุณฺนํ ภิกฺขเว อริยสจฺจานํ อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ที่สมฺมทฺธานํ สฺนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตฺมฺหากญฺจ. กตเมสฺสํ จตุณฺนํ ? ทฺกฺขสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ที่สมฺมทฺธานํ สฺนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตฺมฺหากญฺจ. ทฺกฺขสมฺมทฺทยสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ที่สมฺมทฺธานํ สฺนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตฺมฺหากญฺจ. ทฺกฺขนิโรธสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ที่สมฺมทฺธานํ สฺนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตฺมฺหากญฺจ. ทฺกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาภย ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ที่สมฺมทฺธานํ สฺนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตฺมฺหากญฺจ. ตยิทํ ภิกฺขเว ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ อนฺุพฺพทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, ทฺกฺขสมฺมทฺทยสฺส³¹ อริยสจฺจํ อนฺุ พฺพทฺธํ ปฏิ วิทฺธํ, ทฺกฺ ขนฺิโรธ³² อริยสจฺจํ อนฺุพฺพทฺธํ ปฏิวิทฺธํ, ทฺกฺขนิโรธคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจํ อนฺุพฺพทฺธํ ปฏิวิทฺธํ; อฺุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา ชีณฺา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโวติ.

อิทมวโจ ภควา; อิทํ วตฺวาน สฺคโต อถาปรี เอตทวโจ สตถา
“จตุณฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภฺภูตํ อทสฺสนา.
สํสริตํ ที่สมฺมทฺธานํ ตาสฺ ตาสฺเวว ชาติสฺสุ.
ตานิ เอตานิ ทิฏฺฐจฺานิล ภวเนตฺติ สฺมฺมฺหตา.
อฺุจฺฉินฺนํ มฺลํ ทฺกฺขสฺส, นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโว”ติฯ

ตตรปี สฺทํ ภควา โภฏิกาคาเม วิหฺรนฺโต เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณฺํ ฐมฺมี กถํ กโรติ “อิติ สึลล์, อิติ สฺมาธิ, อิติ ปญฺญา; สึลฺลปรีภาวิทอ สฺมาธิ มหปฺพลอ โหติ มหฺานิสฺสอ, สฺมาธิปรีภาวิทา ปญฺญา มหปฺพลา โหติ มหฺานิสฺสา, ปญฺญาปรีภาวิทอ จิตฺตํ สฺมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ. เสยฺยถิทํ ? กามาสวา ภวาสวา อวิชฺฐาสาสา”ติ.

อนาวตฺติธมฺมสมฺโพธิปฺรายน

[๑๕๖] อถ โข ภควา โภฏิกาคาเม ยถาภฺริณฺโต วิหฺริตฺวา อายสฺมณฺโต อานนฺทํ อามนฺเตสึ “อายามานนฺท, เยน นาทิกา³³, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภาณเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสึสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสฺสํเขน สทฺธี, เยน นาทิกา, ตทวสฺริ. ตตร สฺทํ ภควา นาทิติเก วิหฺรติ คิณฺุชกาธเส. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อฺุอุปสงฺกมิตฺวา

31 อ.ม.อ. ทฺกฺขสมฺมทฺทยํ
32 อ.ม.อ. . ทฺกฺขนิโรธํ
33 อ.ม.สึ.อ. นาติกา

ภควन्द์ อภิวัตตวา เอกมन्द์ นิสีทิ; เอกมन्द์ นิสินโน ไช อายสุมมา อานนุโท ภควन्द์ เอตทโวจ “สาไฟฺห นาม ภนฺเต ภิกฺขุ นาทีเก กาลกโต, ตสฺส กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ ?

นนฺทา นาม ภนฺเต ภิกฺขุนี้ นาทีเก กาลกตา, ตสฺสา กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ ?

สุทตฺโต นาม ภนฺเต อุปาสโก นาทีเก กาลกโต, ตสฺส กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ ?

สุชาตา นาม ภนฺเต อุปาสิกา นาทีเก กาลงฺกตา, ตสฺสา กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ ?

กุกฺกุโ³⁴ นาม ภนฺเต อุปาสโก นาทีเก กาลกโต, ตสฺส กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ ?

กาฬิมฺโ³⁵ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ นิกฺกโ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ กภูิสฺสโ³⁶ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ ตฺถุโ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ สนฺตฺถุโ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ ภโ³⁷ นาม ภนฺเต อุปาสโก ๗เปฯ สฺภโ³⁸ นาม ภนฺเต อุปาสโก นาทีเก กาลกโต, ตสฺส กา คติ ? โภ อภิสมฺปรายโ”ติ?

[๑๕๗] “สาไฟฺห อานนฺท ภิกฺขุ อสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมฺุตตี ปญฺญาวิมฺุตตี ทิฏฺฐเ ว ฌมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสี.

นนฺทา อานนฺท ภิกฺขุนี้ ปญฺจนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติกา ตตฺถ ปรีนินฺพพายี ๑นาวตฺติมฺมา ตสฺมา โลกา.

สุทตฺโต อานนฺท อุปาสโก ตินฺณํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสมฺหานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิ สกิทเว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทฺกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี.

สุชาตา อานนฺท อุปาสิกา ตินฺณํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา สไตปาณฺนา อวินิปาตมฺมานิยตา สมฺโพธิปฺรายนา.³⁹

กุกฺกุโ อานนฺท อุปาสโก ปญฺจนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติโก ตตฺถ ปรีนินฺพพายี ๑นาวตฺติมฺโม ตสฺมา โลกา.

กาฬิมฺโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ นิกฺกโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ กภูิสฺสโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ ตฺถุโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ สนฺตฺถุโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ ภโ อานนฺท อุปาสโก ๗เปฯ สฺภโ อานนฺท อุปาสโก ปญฺจนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติโก ตตฺถ ปรีนินฺพพายี ๑นาวตฺติมฺโม ตสฺมา โลกา.

ปโรปญฺจาส อานนฺท นาทีเก อุปาสกา กาลกตา ปญฺจนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติกา ตตฺถ ปรีนินฺพพายีโน ๑นาวตฺติมฺมา ตสฺมา โลกา.

³⁴ อ.ม. กุกฺกุโ

³⁵ อ.ม. กาฬิมฺโ; อี. กาลงฺกโต

³⁶ สี.อี. กภูิสฺสโ

³⁷ อ.ม.สี. ภโ

³⁸ อ.ม.สี. สฺภโ

³⁹ อ.ม. สมฺโพธิปฺรายนา

ฉาธิกา⁴⁰ นวฺติ อานนฺท นาทิเก อฺปาสกา กาลกตา ตินฺณํ สญฺโฆชนานํ ปริกฺขยา
 ราวาทิสโมหานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิโน สกิทเว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทฺกฺขสฺสณฺตํ กริสฺสณฺติ.

ทสฺสาทิเรกานิ⁴¹ อานนฺท ปญฺจสฺตานิ นาทิเก อฺปาสกา กาลงฺกตา ตินฺณํ สญฺโฆชนานํ
 ปริกฺขยา สไตปาปฺนนา อวินิปาทธฺมมา นียตา สมฺโพธิปฺรายนา.

ธมฺมาทาสธมฺมปฺรียาย

[๑๕๘] อนจฺจริยํ โข ปเนตํ อานนฺท, ยํ มนุสฺสญฺโต กาลํ กเรยฺย. ตสฺมี ตสฺมี โข⁴²
 กาลกเต, ตถาคตํ อฺปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสถ; วิหเสาเวสา⁴³ อานนฺท ตถาคตสฺส; ตสฺมาตี
 หานนฺท ธมฺมาทาสํ นาม ธมฺมปฺรียายํ เทเสสฺสามิ, เยน สมฺนฺนาคโต อริยสฺวโก อากงฺขมาโน
 อตตนา ว อตตนาํ พฺยากรเยย ‘ซีณนโรมฺหิ ซีณตโรจฺจานโยนิ ซีณเปตติวิสโย ซีณาปายทฺคคฺติ
 วินิปาท, สไตปาปฺนโนหฺมสมฺมิ อวินิปาทธฺมโม นียโต สมฺโพธิปฺรายน’ติ.

[๑๕๙] กตโม จ สไต อานนฺท ธมฺมาทาสธมฺมปฺรียาย, เยน สมฺนฺนาคโต อริยสฺวโก
 อากงฺขมาโน อตตนา ว อตตนาํ พฺยากรเยย ‘ซีณนโรมฺหิ ซีณตโรจฺจานโยนิ ซีณเปตติวิสโย
 ซีณาปายทฺคคฺติวินิปาท, สไตปาปฺนโนหฺมสมฺมิ อวินิปาทธฺมโม นียโต สมฺโพธิปฺรายน’ติ?

อิชานนฺท อริยสฺวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ ‘อิตฺปิ สไต ภควา อรหํ
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปฺนโน สุกโต โลกวิทู อนฺุตฺตโร ปุริสทมฺมสฺวารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ
 พุทฺโธ ภควา’ติ.

ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิจิโก
 อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก⁴⁴ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ’ติ.

สํฆे อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ ‘สุปฺปฏิปฺนโน ภควโต สวากฺสํโฆ, อฺชฺชปฺปฏิปฺนโน
 ภควโต สวากฺสํโฆ ฌายปฺปฏิปฺนโน ภควโต สวากฺสํโฆ, สามีจิปฺปฏิปฺนโน ภควโต สวากฺสํโฆ, ยทิทํ
 จตตาริ ปุริสยฺคานิ อญฺส ปุริสปฺคคฺลา; เอส ภควโต สวากฺสํโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย
 อณฺชสิกรณียโย อนฺุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติ.

อริยกนฺเตหิ สึเลหิ สมฺนฺนาคโต โหติ อชฺณฺเตหิ อจฺฉิทฺเตหิ อสพฺเลหิ อกมฺมาเสหิ
 ภุชิสฺเสหิ วิญฺญฺปสฺสเถหิ อปฺรามญฺเจหิ สฺมาธิสํวตฺตนิเกหิ.

⁴⁰ อ.ม. สาทิกา

⁴¹ อ.ม. สาทิเรกานิ

⁴² อ.ม. ตสฺมีเยว; ส.อ. ตสฺมี ตสฺมี เจ

⁴³ อ.ม. วิหเสา เหสา

⁴⁴ อ.ม. โอปนยฺยิโก

อัย โข โส อานนุท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย, เยน สมณฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน
อตตนาถ อตตานิ พุยากรเอยย ‘ชฺเณนโรยมฺหิ ชฺเณตริจฺจานโยนิ ชฺเณเปตติวิสโย ชฺเณปายทุกคฺติ
วินิปาโต, โสตาปนฺโนหฺมสมฺมิ อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิปรายโน”ติ.

ตตฺรปฺปี สุทฺถํ ภควา นาทิเก วิหฺรณฺโต คิณฺชกาถสเถ เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณฺโณ ธมฺมํ กถํ กโรติ
“อิตฺติ สฺลํ, อิตฺติ สมฺมาธิ, อิตฺติ ปญฺญา; สฺลปฺริภาวฺโต สมฺมาธิ มหฺปฺผลโธ โหติ มหฺมานิสฺสโร, สมฺมาธิปฺริภาวฺิตา
ปญฺญา มหฺปฺผลา โหติ มหฺมานิสฺสา, ปญฺญาปฺริภาวฺิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ. เสยฺยถิ ?
กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

[๑๖๐] อถ โข ภควา นาทิเก ยถาภิรฺนฺตํ วิหฺริตฺวา อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสฺสิ
“อายาแมนฺนุท, เยน เวสาลี, เตนฺนุปฺสงฺกมฺิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต
ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหฺตา ภิกฺขุสฺสฺเมเน สทฺธิ, เยน เวสาลี, ตทวสฺริ. ตตฺร สุทฺถํ ภควา เวสาลียํ
วิหฺรติ อมฺพปาลิวเน. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสิ :-

“สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชานโน; อัยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
สโต โหติ ? อึชฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตاپี สมฺปชานโน สติมา วิเนยฺย โลก
อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสึฯเปฯ จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสึ ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปฺสฺสึ
วิหฺรติ อาตاپี สมฺปชานโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชานโน โหติ ? อึชฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต
สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺญชิตฺเต ปสฺวาริตฺเต สมฺปชานการี โหติ,
สํมาปฏิปตฺตจิวรรธเน สมฺปชานการี โหติ, อสฺสิตฺเต ปิตฺเต ขายิตฺเต สายิตฺเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจาร
ปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต จิตฺเต นิสฺสินฺเน สุตฺเต ชาคริตฺเต ภาสิตฺเต ตฺถนฺหิภาเว
สมฺปชานการี โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชานโน โหติ. สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชานโน;
อัยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี”ติ.

อมฺพปาลีคณิกา

[๑๖๑] อสฺโสสิ โข อมฺพปาลี คณิกา “ภควา กิร เวสาลี อนุปฺตโต เวสาลียํ วิหฺรติ มยฺหํ
อมฺพวเน”ติ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภทฺทานิ ภทฺทานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ
อภิรฺหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานเหิ เวสาลียา นียยาสิ, เยน สโก อาราโม, เตนฺ ปายาสิ; ยาวติกา
ยานสฺส ภูมฺิ, ยานเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺจโรหิตฺวา ปตฺติกาถ, เยน ภควา, เตนฺนุปฺสงฺกมฺิ;
อุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสฺสีทิ. เอกมณฺตํ นิสฺสินฺนํ โข อมฺพปาลี คณิกํ ภควา
ธมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมฺมาทเปสิ สมฺมุตฺเตเชสิ สมฺปหฺเสสิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควตา
ธมฺมียา กถาย สนฺทสฺสิตา สมฺมาทปิตา สมฺมุตฺเตชิตา สมฺปหฺสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อชฺวาเสตฺถ เม
ภนฺเต ภควา สุวาทนาย ภตฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆเณนา”ติ. อชฺวาเสสิ ภควา ตฺถนฺหิภาเวเน. อถ โข
อมฺพปาลี คณิกา ภควโต อชฺวาสนํ วิทิตฺวา อุมฺุจฺจาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทฺทฺชินฺนํ กตฺวา
ปฏฺกามิ.

อสนีโสฬส โข เวสาลีกา ลิจจวี “ภควา กิร เวสาลี อนุปฺปตโต เวสาลียํ วิหริติ อมฺพปาลี วเน”ติ. อถ โข เต ลิจจวี ภัททานิ ภัททานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภัทท์ ภัทท์ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภัทเทหิ ภัทเทหิ ยานเนหิ เวสาลียา นิยเยสฺสุ. ตตฺร เอกจฺเจ ลิจจวี นีลา โหนฺติ นีลวณฺณา นีลวตฺถา นีลาลงฺการา, เอกจฺเจ ลิจจวี ปีตา โหนฺติ ปิตวณฺณา ปิตวตฺถา ปีตาลงฺการา, เอกจฺเจ ลิจจวี โลหิตกา⁴⁵ โหนฺติ โลหิตกวณฺณา โลหิตกวตฺถา โลหิตกาลงฺการา, เอกจฺเจ ลิจจวี โอทาทา โหนฺติ โอทาทวณฺณา โอทาทวตฺถา โอทาทาลงฺการา. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ทหรานํ ทหรานํ ลิจจวีณํ อกฺเขน อกฺขํ จกฺเคน จกฺกํ ยฺยูเคน ยฺยูคํ ปฏฺวิฏฺฐาสฺสึ.⁴⁶ อถ โข เต ลิจจวี อมฺพปาลี คณิกํ เอตทโวจฺ “กึ เช อมฺพปาลี ทหรานํ ทหรานํ ลิจจวีณํ อกฺเขน อกฺขํ จกฺเคน จกฺกํ ยฺยูเคน ยฺยูคํ ปฏฺวิฏฺฐาสฺสึ”ติ. “ตถา หิ ปน เม อยฺยปฺตฺตา ภควา นิมนฺตฺโต สฺวาทนาย ภตฺตํ สทฺธิ ภิภฺขุสฺสเฆนา”ติ. “เทหิ เช อมฺพปาลี เอตํ ภตฺตํ สตฺสทฺสเฆนา”ติ. “สเจ หิ เม อยฺยปฺตฺตา เวสาลี สาทฺหารํ ทสฺสถ, เอวํปี มหนฺตํ⁴⁷ ภตฺตํ น ทสฺสामी”ติ . อถ โข เต ลิจจวี องฺคฺลึ โปเจสฺสุ⁴⁸ “ชิตฺมฺห วต โภ อมฺพปาลีกาย, วณฺจิตฺมฺห⁴⁹ วต โภ อมฺพปาลีกายา”ติ .

อถ โข เต ลิจจวี, เยน อมฺพปาลีวณฺ, เตน ปายีเส. อทฺทสา โข ภควา เต ลิจจวี ทฺุรโต ว อาคจฺจนฺเต; ทิสฺวาน ภิภฺขุ อามนฺเตสฺสิ: “เยสํ ภิภฺขเว ภิภฺขุณํ เทวา ตาวตีสฺวา อทฺธิจฺปฺพพา, โอโลเกถ ภิภฺขเว ลิจจวีปริสฺ อปโลเกถ⁵⁰ ภิภฺขเว ลิจจวีปริสฺ, อฺปสฺสฺหฺรถ ภิภฺขเว ลิจจวีปริสฺ ตาวตีสฺสทิสฺนุ”ติ. อถ โข เต ลิจจวี ยาวติกา ยานสฺส ภูมि, ยานเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกา ว, เยน ภควา, เตนฺปฺสงฺกมฺีเส; อฺปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีเส. เอกมฺนฺตํ นิสฺสินเน โข เต ลิจจวี ภควา ฐมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสสฺสิ สฺมาทเปสฺสิ สฺมฺตเตเชสฺสิ สฺมฺปหฺสเสสฺสิ. อถ โข เต ลิจจวี ภควตา ฐมฺมียา กถาย สนฺทสฺสิตา สฺมาทปิตา สฺมฺตเตชิตา สฺมฺปหฺสสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจฺ “อธิวาเสตฺุ โน ภนฺเต ภควา สฺวาทนาย ภตฺตํ สทฺธิ ภิภฺขุสฺสเฆนา”ติ. อถ โข ภควา เต ลิจจวี เอตทโวจ “อธิวาสิตํ⁵¹ โข เม ลิจจวี สฺวาทนาย อมฺพปาลียา คณิกาย ภตฺตนุ”ติ. อถ โข เต ลิจจวี องฺคฺลึ โปเจสฺสุ “ชิตฺมฺห วต โภ อมฺพปาลีกาย, ชิตฺมฺห วต โภ อมฺพปาลีกายา”ติ. อถ โข เต ลิจจวี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อญฺโฆทิตฺวา อญฺจายาสฺนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทฺทชฺฉินฺ กตฺวา ปกฺกมฺีเส.

45 อ.ม. โลหิตา

46 ก. ปริวตเตสสิ.

47 อ.ม. เอวมหํ ตํ; ส.อ. เอวํ มหนฺตํ

48 อ.ม. องฺคฺลึ โฝฏฺฐึ

49 อ.ม. ชิตฺมฺห; ส.อ. ปราชิตฺมฺหา.

50 ก. อวโลเกถ

51 อ.ม.ส. อธิวตฺถํ

[๑๖๒] อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อารามे ปณฺธีตํ ชาทนียํ โภชนียํ ปฏฺยทาหาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ “กาลो ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภาตฺตํ”ติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจฺวีรมาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสํเชน เยน อมฺพปาลียา คณิกาย นิเวสนํ เตนุปลงฺกมิ; อุปลงฺกมิตฺวา ปญฺจตฺเต อาสเน นิสฺสีทิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา พุทฺธปฺมุขํ ภิกฺขุสํ ปรณฺธีเตน ชาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ ภาตฺตาวี ใอนฺตีปตฺตปาณํ อญฺญตฺรํ นิจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิ; เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺวา โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิมานํ ภนฺเต อารามํ พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกฺขุสํสฺส ทมฺมี”ติ. ปฏฺยคฺคเหสิ ภควา อารามํ. อถ โข ภควา อมฺพปาลี คณิกํ ฌมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมฺทาเปตฺวา สมฺตเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. ตตฺร สฺสํ ภควา เวสาลียํ วิหรนฺโต อมฺพปาลิวเน เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณํ ฌมฺมี กถํ กโรติ “อิติ สीलํ, อิติ สมฺมาชิ, อิติ ปญฺญา; สीलปริภาวิตฺวา สมฺมาชิ มหปฺผลโล โหติ มหानิสฺสโร, สมฺมาชิปริภาวิตฺวา ปญฺญา มหปฺผลลา โหติ มหानิสฺสา, ปญฺญาปริภาวิตฺวํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ. เสยฺยถิํ ? กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

เวฬุวคามวสฺสูปคมนํ

[๑๖๓] อถ โข ภควา อมฺพปาลิวเน ยถาภีรนฺตํ วิหริตฺวา อายุสมฺนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท, เยน เวฬุวคามโก,⁵² เตนุปลงฺกมิสฺสสมา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายุสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสโร. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสํเชน สทฺธิํ, เยน เวฬุวคามโก, ตทวสฺริ. ตตฺร สฺสํ ภควา เวฬุวคามเก วิหริติ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “เอถ ตฺวเมห ภิกฺขเว, สมฺนฺตา เวสาลี ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิตฺตํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุเปถ;⁵³ อหํ ปน อีเชว เวฬุวคามเก วสฺสํ อุปลคฺจามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปฏฺยิสฺสตุตฺวา สมฺนฺตา เวสาลี ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิตฺตํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุปลคฺจํ.⁵⁴ ภควา ปน ตตฺถเวว เวฬุวคามเก วสฺสํ อุปลคฺจติ.

[๑๖๔] อถ โข ภควโต วสฺสูปคตสฺส ชโร อาพาโห อุปฺปชฺชติ, พาฬฺหา เวทนา วตฺตนฺติ มารณนฺติกา. ตตฺร สฺสํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาเสสิ อวิหญฺญมาโน. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ “น โข เมตํ ปฏฺยิรूपํ, โยหํ⁵⁵ อนามนฺเตตฺตฺวา อุปฺฏฺฐายเก อนปฺโลเกตฺวา ภิกฺขุ สํ ปริ นิพฺพาเยยฺย; ยนฺนฺนาหํ อิมํ อาพาธํ วีริเยน ปฏิปณาเมตฺวา ซีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิหเรยฺย”ติ. อถ โข ภควา ตํ อาพาธํ วีริเยน ปฏิปณาเมตฺวา ซีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิहाสิ. อถ โข ภควโต โส อาพาโห ปฏิปฺปลสมฺภิ. อถ โข ภควา คิลานา วุฏฺฐิตฺวา อจฺจโรจฺจิตฺวา เคลญฺญา วิหารา นิกฺขมฺม

⁵² ส.อ. เวฬุวคามโก

⁵³ ส. อุปลคฺจณ

⁵⁴ อ.ม. ส. อุปลคฺจณ

⁵⁵ อ.ม. ยวาท

วิหารปัจฉายายํ ปณฺณตเต อาสเน นิสีทึ. อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทึ; เอกมณฺตํ นิสินฺโน ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “ทิกฺขุจา⁵⁶ เม ภนฺเต ภควโต ฆาสุ, ทิกฺขุจํ เม ภนฺเต ภควโต ชมนีเย; อปีจ เม ภนฺเต มชฺฐรชชาติ วีย กายิ, ทิสายี เม น ปกฺขายนฺติ, ฐมฺมาปปี มํ น ปฏิภานฺติ ภควโต เคลณฺณเณ; อปีจ เม ภนฺเต อโหสิ กาจิวเทว อสฺสาสมตฺตา ‘น ตาว ภควา ปรินิพฺพายิสฺสติ, น ยาว ภควา ภิกฺขุสฺสํ อารพฺภ กิณฺจิวเทว อุตฺทาหริตี”ติ.

[๑๖๕] “กึ ปนฺนํนุท ภิกฺขุสฺสํโฆ มยิ ปจฺจาสิสฺสติ ?⁵⁷ เทสิโต อานนุท มยา ฐมฺโฆ อนนฺตรํ อพาหิรํ กริตฺวา; นตฺถานนุท ตถาคตฺสฺส ฐมฺเมสุ อจฺฉริยมฺภุจฺฉิ; ยสฺส นฺนุ อานนุท เอวมสฺส ‘อหํ ภิกฺขุสฺสํ ปริหริสฺสามี’ติ วา ‘มมฺพุเทสิโก ภิกฺขุสฺสํโฆ’ติ วา, โส นฺนุ อานนุท ภิกฺขุสฺสํ อารพฺภ กิณฺจิวเทว อุตฺทาหเรยฺย. ตถาคตฺสฺส ไช อานนุท น เอวํ โหติ ‘อหํ ภิกฺขุสฺสํ ปริหริสฺสามี’ติ วา ‘มมฺพุเทสิโก ภิกฺขุสฺสํโฆ’ติ วา. ส กึ⁵⁸ อานนุท ตถาคโต ภิกฺขุสฺสํ อารพฺภ กิณฺจิวเทว อุตฺทาหริ สฺสติ ? อหํ ไช ปนฺนํนุท เอตฺรหิ ชินฺนุเณ วุฑฺฒิมฺ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโต, อาสิตีโก เม วโย วตฺตติ. เสยฺยถาปี อานนุท ชฺรชกฺกั⁵⁹ เวฬุมิสฺสเกน⁶⁰ ยาเปติ, เอวเมว ไช อานนุท เวฬุมิสฺสเกน มณฺเณ ตถาคตฺสฺส กายิ ยาเปติ. ยสฺมี อานนุท สมเย ตถาคโต สพฺพนิมิตฺตานํ อมฺนสิการา เอกจฺจํนํ เวทฺหานํ นิโรธา อนิมิตฺตํ เจโตสมาริ อุปฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ, ฆาสุตโร อานนุท ตสฺมี สมเย ตถาคตฺสฺส กายิ โหติ. ตสฺมาติหํนุท อตฺตทึปา วิหฺรต อตฺตตฺสฺรณ อณฺณตฺสฺรณ, ฐมฺมทึปา ฐมฺมตฺสฺรณ อณฺณตฺสฺรณ. กถณฺจ อานนุท ภิกฺขุ อตฺตทึโป วิหฺรติ อตฺตตฺสฺรเณ อณฺณตฺสฺรเณ, ฐมฺมทึโป ฐมฺมตฺสฺรเณ อณฺณตฺสฺรเณ ? อิทํนุท ภิกฺขุ กายิ กายานุปฺปสฺสี วิหฺรติ อตาปี สมฺปชฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกิ อภิชฺฌาโทมฺนสฺสํ. เวทฺหาสุ เวทฺหานุปฺปสฺสี ๗เปฯ จิตฺเต จิตฺตานุปฺปสฺสี ๗เปฯ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺปสฺสี วิหฺรติ อตาปี สมฺปชฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกิ อภิชฺฌาโทมฺนสฺสํ. เอวํ ไช อานนุท ภิกฺขุ อตฺตทึโป วิหฺรติ อตฺตตฺสฺรเณ อณฺณตฺสฺรเณ, ฐมฺมทึโป ฐมฺมตฺสฺรเณ อณฺณตฺสฺรเณ. เย หิ เกจฺจ อานนุท เอตฺรหิ วา มม วา อจฺจเยน อตฺตทึปา วิหฺริสฺสนฺติ อตฺตตฺสฺรณ อณฺณตฺสฺรณ, ฐมฺมทึปา ฐมฺมตฺสฺรณ อณฺณตฺสฺรณ; ตมตฺคเค เม เต อานนุท ภิกฺขุ ภวิสฺสนฺติ, เย เกจฺจ ลิกฺขากามา”ติ.

มหาปรินิพฺพานเ คามกณฺท์ สมตฺตํ
ทฺติยภาณฺวาโร

56 อ.ม. ทิกฺขุจ

57 อ.ม. ปจฺจาสิสฺสติ

58 ส.อ. กึ

59 อ.ม. ชฺชชฺรชกฺกั

60 อ.ม. เวฬุมิสฺสเกน; อ. เวฬุมิสฺสเกน

นิมิตโตภาสกา

[๑๖๖] อถ โข ภควา ปุพฺพพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจี้วรมาทาย เวสาลี ปิณฺฑทาย ปาวิสฺสี. เวสาลียํ ปิณฺฑทาย จริตฺวา ปจฺจนาภตฺตํ ปิณฺฑทปาทปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเต สฺสี “คณฺหาหิ อานนฺท นิสฺสีทํ, เยน ปาวาลํ⁶¹ เจตฺยํ, เตนฺนุ ปสงฺกมิ สฺสาม ทิวาวิหารายา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสฺสีทํ อาทาย ภควนฺตํ ปิณฺฑจฺโถ ปิณฺฑจฺโถ อนุพฺนุชฺชิตฺ. อถ โข ภควา, เยน ปาวาลํ เจตฺยํ, เตนฺนุ ปสงฺกมิ; อฺปสงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน นิสฺสีทํ. อายสฺมาปิ โข อานนฺโท ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตฺตํ นิสฺสีทํ.

[๑๖๗] เอกมฺนตฺตํ นิสฺสินฺนํ โข อายสฺมนตฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ “รมณียา อานนฺท เวสาลี, รมณียํ อฺนุเทนํ เจตฺยํ, รมณียํ โคตมกํ เจตฺยํ, รมณียํ สตฺตมพฺมํ⁶² เจตฺยํ, รมณียํ พหุปฺตตํ เจตฺยํ, รมณียํ สารนฺททํ เจตฺยํ, รมณียํ ปาวาลํ เจตฺยํ; ยสฺส กสฺสจฺจि อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติจฺจเจยฺย, กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตฺสส โข⁶³ อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติจฺจเจยฺย, กปฺปาวเสสํ วา”ติ. เอวํปิ โข อายสฺมา อานนฺโท, ภควตา โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอบาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตฺตํ, น ภควนฺตํ ยาจิ “ติจฺจจฺจตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ, ติจฺจจฺจตุ สฺคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสฺขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺขาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ, ยถา ตํ มาเรณ ปริยฺยจฺจิตฺจิตฺโต.

หุตฺติยมฺปิ โข ภควา ยเปยฺย ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสฺสี “รมณียา อานนฺท เวสาลี, รมณียํ อฺนุเทนํ เจตฺยํ, รมณียํ โคตมกํ เจตฺยํ, รมณียํ สตฺตมพฺมํ เจตฺยํ, รมณียํ พหุปฺตตํ เจตฺยํ, รมณียํ สารนฺททํ เจตฺยํ, รมณียํ ปาวาลํ เจตฺยํ; ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติจฺจเจยฺย, กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตฺสส โข อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติจฺจเจยฺย, กปฺปาวเสสํ วา”ติ. เอวํปิ โข อายสฺมา อานนฺโท, ภควตา โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอบาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตฺตํ, น ภควนฺตํ ยาจิ “ติจฺจจฺจตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ, ติจฺจจฺจตุ สฺคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสฺขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺขาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ, ยถา ตํ มาเรณ ปริยฺยจฺจิตฺจิตฺโต. อถ โข ภควา อายสฺมนตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสฺสี “คจฺจ ตวํ อานนฺท, ยสฺสทานิ กาลํ มณฺเณสฺสี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อฺนุจฺจาयाสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณฺนํ กตฺวา อวิทฺฐเว อณฺณตฺรสมฺมึ รุกฺขมฺมูเล นิสฺสีทํ.

61 อ.ม. สී.อ. จาปาลํ

62 อ. สตฺตมพฺมํ

63 อ.ม. โข ปน

ภาสิตา ไซ ปเนสสา ภนฺเต ภควตา วาจา 'น ตาวานํ ปาปีม ปรินิพฺพายิสฺสามิ, ยาว เม อฺปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสارฺတာ พหุสฺสุตา ฌมฺมชฺรา ฌมฺมานุชฺมมปฺปฏิปฺนฺนา สามี้จิปฺปฏิปฺนฺนา อนุชฺมจฺริณฺโย, สกํ อจฺจริยกํ อุกฺคเหตฺวา อจฺจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปฺยณฺเปสฺสนฺติ ปฺภุจฺเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภสิสฺสนฺติ อุตฺตานิกริสฺสนฺติ, อฺปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สห ฌมฺเมน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สฺปฺปาภูริหริยํ ฌมฺมํ เทเสสฺสนฺตี'ติ; เอตฺรหิ ไซ ปน ภนฺเต อฺปาสิกา ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสาร์ธา พหุสฺสุตา ฌมฺมชฺรา ฌมฺมานุชฺมมปฺปฏิปฺนฺนา สามี้จิปฺปฏิปฺนฺนา อนุชฺมจฺริณฺโย, สกํ อจฺจริยกํ อุกฺคเหตฺวา อจฺจิกฺขณฺติ เทเสณฺติ ปฺยณฺเปณฺติ ปฺภุจฺเปณฺติ วิวรณฺติ วิภษณฺติ อุตฺตานิกรฺโรณฺติ, อฺปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สห ฌมฺเมน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สฺปฺปาภูริหริยํ ฌมฺมํ เทเสณฺติ; ปรินิพฺพาทฺตฺทานิ ภนฺเต ภควา, ปรินิพฺพาทฺ สฺสุคโต, ปรินิพฺพานกาโล ทานิ ภนฺเต ภควโต.

ภาสิตา ไซ ปเนสสา ภนฺเต ภควตา วาจา 'น ตาวานํ ปาปีม ปรินิพฺพายิสฺสามิ, ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺริยํ น อิทฺถณฺญเจว ภวิสฺสติ ผีตฺถจฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชฺชณฺณํ ปฺฤกฺกตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สฺปฺปกาสิตนฺติ; เอตฺรหิ ไซ ปน ภนฺเต ภควโต อิทํ พุรฺหมจฺริยํ อิทฺถณฺญเจว ผีตฺถจฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชฺชณฺณํ ปฺฤกฺกตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สฺปฺปกาสิตํ; ปรินิพฺพาทฺตฺทานิ ภนฺเต ภควา, ปรินิพฺพาทฺ สฺสุคโต, ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต"ติ

เอวํ วุตฺเต, ภควา มารํ ปาปีมฺนฺตํ เอตทฺโวจ "อฺปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ ปาปีม ไหหิ, น จิรํ ตถาคตฺสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ, อฺโต ตินฺนํ มาสํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสติ"ติ.

อายุสงฆารโอสถชชนํ

[๑๖๙] อถ ไซ ภควา จาปาเล เจติเย สโต สมปชานโน อายุสงฆารํ โอสถชชนํ; โอสถสฺสฺส ๑ ภควตา อายุสงฆาเร, มหาภุมิจาโล อโหสิ ภีสฺนโก โลมหฺสៃ⁶⁵ เทวทฺนฺทฺฤโย ๑ ผลีสฺส. อถ ไซ ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อฺททานํ อฺทานเนสิ :-

“ตุลฺมตุลฺลญฺจ สมภาวํ	ภวสงฆารมวสฺสชชิ มฺุนิ
อชฺชตฺตรโต สฺมาหิตโต	อภินฺทิติ กวจฺมิวตฺตสมภวณฺ”ติ.

มหาภุมิจาลเหตุ

[๑๗๐] อถ ไซ อายสฺสมโต อานนฺทสฺส เอตทฺโหสิ "อจฺจริยํ วต โภ, อพฺกฺกตํ วต โภ; มหา วตายนํ ภุมิจาโล, สฺมมหา วตายนํ ภุมิจาโล ภีสฺนโก โลมหฺสៃ; เทวทฺนฺทฺฤโย ๑ ผลีสฺส. โภ นฺุ ไซ เหตุ, โภ ปจฺจโย มหโต ภุมิจาลสฺส ปาตุภาวายา"ติ. อถ ไซ อายสฺสมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนฺุสฺสงฺกมิ; อฺปฺปสฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสึทฺติ; เอกมฺนฺตํ นิสฺสึนฺโน ไซ อายสฺสมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทฺโวจ "อจฺจริยํ ภนฺเต, อพฺกฺกตํ ภนฺเต; มหา วตายนํ ภนฺเต ภุมิจาโล, สฺมมหา วตายนํ ภนฺเต ภุมิจาโล ภีสฺนโก โลมหฺสៃ; เทวทฺนฺทฺฤโย ๑ ผลีสฺส. โภ นฺุ ไซ ภนฺเต เหตุ, โภ ปจฺจโย มหโต ภุมิจาลสฺส ปาตุภาวายา"ติ.

⁶⁵ อ.ม. ส. โลมหฺสៃ

[๑๗๑] “อฏฺฐ ไช อิเม อานนฺท เหตุ, อฏฺฐ ปจฺจยา มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย. กตเม อฏฺฐ ? อัย อานนฺท มหาปจฺวี อุกฺเก ปติญฺจิตา, อุกฺกํ วาเต ปติญฺจิตํ, วาโต อากาสญฺโจ โหติ. โส ไช อานนฺท สมโย, ยํ มหาวาทา วายนฺติ, มหาวาทา วายนฺตา อุกฺกํ กมฺเปนฺติ, อุกฺกํ กมฺปิตํ ปจฺวี กมฺเปติ; อัย ปจฺโม เหตุ ปจฺโม ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท สมโณ วา โหติ พุราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺตโต เทโว วา มหิทฺธิโก มหानฺภาโว, ตสฺส⁶⁶ ปริตฺตา ปจฺวีสญฺญา ภาวิตา โหติ, อปฺปมาณา อาโปสญฺญา. โส อิมํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย พุติโย เหตุ พุติโย ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา โพิสฺสโต ตฺสิตกายา จวิตฺวา สโต สมฺปชาโน มาตุกฺจฺฉี โอิกฺกมฺติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย ตติโย เหตุ ตติโย ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา โพิสฺสโต สโต สมฺปชาโน มาตุกฺจฺฉิสฺมา นิกฺขมฺติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย จตุตฺถโ เหตุ จตุตฺถโ ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา ตถาคโต อนฺุตตฺรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสฺมฺพฺชฺฉมฺติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย ปญฺจโม เหตุ ปญฺจโม ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา ตถาคโต อนฺุตตฺรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย ฌญฺโจ เหตุ ฌญฺโจ ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา ตถาคโต สโต สมฺปชาโน อายุสฺงฺขารํ โอสฺสชฺชติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย สตฺตโม เหตุ สตฺตโม ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

ปุณ จปรํ อานนฺท, ยทา ตถาคโต อนฺุปาทิสฺเสสาย นิพฺพานธฺตฺยา ปรินิพฺพายติ, ตทายํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวตฺติ; อัย อฏฺฐโม เหตุ อฏฺฐโม ปจฺจโย มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

อิเม ไช อานนฺท อฏฺฐ เหตุ, อฏฺฐ ปจฺจยา มหโต ญฺมิจาลสฺส ปาตุภาวายาติ.

อฏฺฐปริสา

[๑๗๒] อฏฺฐ ไช อีมา อานนฺท ปริสา. กตมา อฏฺฐ? ชตฺตियปริสา พุราหฺมณปริสา คหปติ ปริสา สมณปริสา จาตุมฺหาราชิกปริสา⁶⁷ ตาวตฺสปริสา มารปริสา พุรหฺมปริสา. อภิชานามิ ไช

⁶⁶ ส. ยสฺส

⁶⁷ อ.ม. จาตุมหาราชิกาปริสา

ปนาหํ อานนฺท อเนกสํ ตฺยปริสํ อุปสงฺกมิตา.⁶⁸ ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺนปฺพุพฺพญฺเจว สลฺลปิต
 ปฺพุพฺพญฺ สากจฺฉา จ สฺมาปชฺชิตปฺพุพฺพา. ตตฺถ ยาทิสโก เตสํ วณฺโณ โหติ, ตาทิสโก มยหํ วณฺโณ
 โหติ; ยาทิสโก เตสํ สโร โหติ, ตาทิสโก มยหํ สโร โหติ. ฌมฺมียา จ กถาย สนฺทสฺเสมิ สฺมาทเปมิ
 สฺมุตฺเตเชมิ สฺมปหํเสมิ; ภาสฺมานญฺจ มํ น ชานนฺติ 'โก นฺุ ไซ อยํ ภาสฺติ เทโว วา มนฺุสฺสวํ วา'ติ.
 ฌมฺมียา จ กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สฺมาทเปตฺวา สฺมุตฺเตเชตฺวา สฺมปหํเสตฺวา อนฺตรธายามิ;
 อนฺตรหิตญฺจ มํ น ชานนฺติ 'โก นฺุ ไซ อยํ อนฺตรหิต เทโว วา มนฺุสฺสวํ วา'ติ. อภิขานามิ ไซ ปนาหํ
 อานนฺท อเนกสํ พฺราหฺมณฺปริสํ ๗เปฯ คหฺปติปริสํ ๗เปฯ สฺมณฺปริสํ ๗เปฯ จาตฺมหาราชิกปริสํ
 ๗เปฯ ตาวตฺสปริสํ ๗เปฯ มารฺปริสํ ๗เปฯ พฺรหฺมปริสํ อุปสงฺกมิตา. ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺน
 ปฺพุพฺพญฺเจว สลฺลปิตปฺพุพฺพญฺ สากจฺฉา จ สฺมาปชฺชิตปฺพุพฺพา. ตตฺถ ยาทิสโก เตสํ วณฺโณ โหติ,
 ตาทิสโก มยหํ วณฺโณ โหติ; ยาทิสโก เตสํ สโร โหติ, ตาทิสโก มยหํ สโร โหติ. ฌมฺมียา จ กถาย
 สนฺทสฺเสมิ สฺมาทเปมิ สฺมุตฺเตเชมิ สฺมปหํเสมิ; ภาสฺมานญฺจ มํ น ชานนฺติ 'โก นฺุ ไซ อยํ ภาสฺติ
 เทโว วา มนฺุสฺสวํ วา'ติ. ฌมฺมียา จ กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สฺมาทเปตฺวา สฺมุตฺเตเชตฺวา สฺมปหํเสตฺวา
 อนฺตรธายามิ; อนฺตรหิตญฺจ มํ น ชานนฺติ 'โก นฺุ ไซ อยํ อนฺตรหิต เทโว วา มนฺุสฺสวํ วา'ติ. อีมา ไซ
 อานนฺท อญฺจ ปริสา.

อญฺจอภิภายตน

[๑๗๓] อญฺจ ไซ อีมานิ อานนฺท อภิภายตนานิ. กตมานิ อญฺจ ? อชฺฌตฺตํ รฺฐปฺสญฺญํ เอโก
 พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี ปริตฺตานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ, 'ตานิ อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสामी'ติ เอวํ
 สญฺญํ โหติ; อิทํ ปจฺมํ อภิภายตนํ.

อชฺฌตฺตํ รฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี อปฺปมาณานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ, 'ตานิ
 อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสामी'ติ เอวํสญฺญํ โหติ; อิทํ ทฺติยํ อภิภายตนํ.

อชฺฌตฺตํ อรฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี ปริตฺตานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ, 'ตานิ
 อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสामी'ติ เอวํสญฺญํ โหติ; อิทํ ตติยํ อภิภายตนํ.

อชฺฌตฺตํ อรฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี อปฺปมาณานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ,
 'ตานิ อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสामी'ติ เอวํสญฺญํ โหติ; อิทํ จตฺตํ อภิภายตนํ.

อชฺฌตฺตํ อรฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺสสนานิ
 นีลนิตฺสสนานิ. เสยฺยถาปิ นาม อุมฺมาปฺปญฺ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสสนํ นีลนิตฺสสนํ, เสยฺยถา วา ปน ตํ
 วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุมฺมาปฺปญฺ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสสนํ นีลนิตฺสสนํ; เอวเมว อชฺฌตฺตํ
 อรฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺสสนานิ นีลนิตฺสสนานิ, 'ตานิ
 อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสामी'ติ เอวํสญฺญํ โหติ; อิทํ ปญฺจมํ อภิภายตนํ.

อชฺฌตฺตํ อรฺฐปฺสญฺญํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปานิ ปสฺสตี ปิตานิ ปิตวณฺณานิ ปิตนิตฺสสนานิ
 ปิตนิตฺสสนานิ. เสยฺยถาปิ นาม กณฺณการปฺปญฺ ปิตํ ปิตวณฺณํ ปิตนิตฺสสนํ ปิตนิตฺสสนํ, เสยฺยถา วา
 ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุมฺมาปฺปญฺ ปิตํ ปิตวณฺณํ ปิตนิตฺสสนํ ปิตนิตฺสสนํ; เอวเมว

⁶⁸ ส. อุปสงฺกมิตฺวา

อชฺมตตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ,
'ตานิ อภิภุญฺช ชานามิ ปสฺสามี'ติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ อญฺ्ञํ อภิภายตฺนํ.

อชฺมตตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี โลहितกานิ โลहितกวณฺณานิ
โลहितกนิทสฺสนานิ โลहितกนิภาสานิ. เสยฺยถาปี นาม พนฺธุชฺชวักขุปลํ โลहितกํ โลहितกวณฺณํ
โลहितกนิทสฺสนํ โลहितกนิภาสํ, เสยฺยถา วา ปน ตํ วตถํ พาราณเสยฺยกํ อุมฺโตภาควิมฺภูจํ โลहितกํ
โลहितกวณฺณํ โลहितกนิทสฺสนํ โลहितกนิภาสํ; เอวเมว อชฺมตตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ
ปสฺสตี โลहितกานิ โลहितกวณฺณานิ โลहितกนิทสฺสนานิ โลहितกนิภาสานิ, 'ตานิ อภิภุญฺช ชานามิ
ปสฺสามี'ติ เอวํสญฺญี โหติ. อิทํ สตฺตมํ อภิภายตฺนํ.

อชฺมตตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี โธทาทานิ โธทาทวณฺณานิ
โธทาทนิทสฺสนานิ โธทาทนิภาสานิ. เสยฺยถาปี นาม โธสฺสิตารกา โธทาทา โธทาทวณฺณา
โธทาทนิทสฺสนา โธทาทนิภาสา, เสยฺยถา วา ปน ตํ วตถํ พาราณเสยฺยกํ อุมฺโตภาควิมฺภูจํ
โธทาทํ โธทาทวณฺณํ โธทาทนิทสฺสนํ โธทาทนิภาสํ; เอวเมว อชฺมตตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา
รูปานิ ปสฺสตี โธทาทานิ โธทาทวณฺณานิ โธทาทนิทสฺสนานิ โธทาทนิภาสานิ, 'ตานิ อภิภุญฺช
ชานามิ ปสฺสามี'ติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ อญฺ्ञมํ อภิภายตฺนํ. อิมานิ ไช อานนฺท อญฺ्ञ
อภิภายตฺนานิ.

อญฺ्ञวิโมกฺขา

[๑๗๔] อญฺ्ञ ไช อิเม อานนฺท วิโมกฺขา. กตเม อญฺ्ञ ? รูปี รูปานิ ปสฺสตี; อยํ ปจฺจิม
วิโมกฺโข. อชฺมตตํ อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี; อยํ ทฺติโย วิโมกฺโข. สฺกนฺเตว อธิมฺตโต โหติ;
อยํ ตฺติโย วิโมกฺโข. สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมตฺตีกุมมา ปฏฺิขสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ
อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโส'ติ อากาसानญฺฉายตฺนํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรตี; อยํ จตฺตโต วิโมกฺโข.
สพฺพโส อากาसानญฺฉายตฺนํ สมตฺตีกุมม 'อนนฺตํ วิญฺญานนฺตี วิญฺญานญฺฉายตฺนํ อฺปสมฺปชฺช
วิหฺรตี; อยํ ปญฺจโม วิโมกฺโข. สพฺพโส วิญฺญานญฺฉายตฺนํ สมตฺตีกุมม 'นตฺถิ กิณฺจ'ติ
อากิณฺจญฺฉายตฺนํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรตี; อยํ อญฺ्ञโ จ วิโมกฺโข. สพฺพโส อากิณฺจญฺฉายตฺนํ
สมตฺตีกุมม เวนสญฺญานาสญฺฉายตฺนํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรตี; อยํ สตฺตโม วิโมกฺโข. สพฺพโส
เวนสญฺญานาสญฺฉายตฺนํ สมตฺตีกุมม สญฺญาเวทยิตฺนโรจํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรตี; อยํ อญฺ्ञโม
วิโมกฺโข. อิเม ไช อานนฺท อญฺ्ञ วิโมกฺขา.

[๑๗๕] เอกมิตฺทํ อานนฺท สมยํ อฺรุเวลายํ วิหฺรามิ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชฺปาล
นิโครธ ปจฺจมาภิสมฺพุทฺโธ. ธถ ไช อานนฺท มาโร ปาปีมา, เยนานํ, เตนฺอุปสงฺกมิ; อฺปสงฺกมิตฺวา
เอกมฺนตํ อญฺ्ञาสิ; เอกมฺนตํ จิตฺ ไช อานนฺท มาโร ปาปีมา มํ เอตทโวจ 'ปรินิพฺพาทฺตฺทานิ ฆนฺเต
ภควา, ปรีนินิพฺพาทฺ สฺสุตฺ, ปรีนินิพฺพานกาโลทานิ ฆนฺเต ภควโต'ติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ อานนฺท มารํ
ปาปีมฺนตํ เอตทโวจ 'น ตาวาหํ ปาปีม ปรีนินิพฺพายิสฺสามิ, ยาว เม ภิกฺขุ น สวากา ภวิสฺสนฺติ
วียตฺตา วินีตา วิสารถา พหุสฺสุตา ฐมฺมธฺรา ฐมฺมานุฐมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนฺนฺมม
จาริโน, สกํ อจฺจริยกํ อฺคฺคเหตุวา อจฺจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปฺปฺปฺเปสฺสนฺติ ปฺปฺปฺเปสฺสนฺติ

วิวิริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตตตานีกริสฺสนฺติ, อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมเน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตุว
สฺปฺปาฎิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

น ตาวาหํ ปาปิเม ปรีนินฺพพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุณีโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา
วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามึจิปฺปฏิปนฺนา อณฺธมฺมจารินิโย สกํ
อาจริยกํ อุกฺคเหตุว อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ วิวิริสฺสนฺติ
วิภชิสฺสนฺติ อุตตตานีกริสฺสนฺติ, อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมเน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตุว
สฺปฺปาฎิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

น ตาวาหํ ปาปิเม ปรีนินฺพพายิสฺสามิ, ยาว เม อุปาสิกานํ สาวิกานํ ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา
วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามึจิปฺปฏิปนฺนา อณฺธมฺมจาริโน, สกํ
อาจริยกํ อุกฺคเหตุว อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ วิวิริสฺสนฺติ
วิภชิสฺสนฺติ อุตตตานีกริสฺสนฺติ, อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมเน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตุว
สฺปฺปาฎิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

น ตาวาหํ ปาปิเม ปรีนินฺพพายิสฺสามิ, ยาว เม อุปาสิกานํ สาวิกานํ ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา
วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามึจิปฺปฏิปนฺนา อณฺธมฺมจารินิโย, สกํ
อาจริยกํ อุกฺคเหตุว อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ วิวิริสฺสนฺติ
วิภชิสฺสนฺติ อุตตตานีกริสฺสนฺติ, อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมเน สฺนึคฺคหิตํ นิคฺคเหตุว
สฺปฺปาฎิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

น ตาวาหํ ปาปิเม ปรีนินฺพพายิสฺสามิ, ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺริยํ น อิทฺถญฺเจว ภวิสฺสตี
ผีตญฺจ วิตถาริกํ พานฺุชฺฌญฺญํ ปุณฺณุตํ ยาว เทวมนฺุสฺเสหิ สฺุปฺปกาสิตนฺฺติ.

[๑๗๖] อิทาเนว โข อานนฺุท อชฺุช ปาวาเล เจตฺติเย มาโร ปาปิมา, น เยนานํ เตนฺุปลงฺกมิ;
อุปลงฺกมิตฺวา เอกมณฺฺตํ อญฺุจาสิ; เอกมณฺฺตํ จิตฺโต โข อานนฺุท มาโร ปาปิมา มํ เอตทโวจ ‘ปรีนินฺพพาทฺ
ทานิ ฆนฺฺเต ฆควา, ปรีนินฺพพาทฺ สฺุคฺโต, ปรีนินฺพพานกาโลทานิ ฆนฺฺเต ฆควโต; ฆาสิตา โข ปนฺฺเส
ฆนฺฺเต ฆควตา วาจา น ตาวาหํ ปาปิเม ปรีนินฺพพายิสฺสามิ, ยาว เม ภิกฺขุ น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ ๕เปย
ยาว เม ภิกฺขุณีโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ ๕เปย ยาว เม อุปาสิกานํ สาวิกานํ ภวิสฺสนฺติ ๕เปย ยาว เม
อุปาสิกานํ สาวิกานํ ภวิสฺสนฺติ ๕เปย ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺริยํ น อิทฺถญฺเจว ภวิสฺสตี ผีตญฺจ
วิตถาริกํ พานฺุชฺฌญฺญํ ปุณฺณุตํ ยาว เทวมนฺุสฺเสหิ สฺุปฺปกาสิตนฺฺติ; เอตฺรหิ โข ปน ฆนฺฺเต ฆควโต
พุรฺหมจฺริยํ อิทฺถญฺเจว ผีตญฺจ วิตถาริกํ พานฺุชฺฌญฺญํ ปุณฺณุตํ ยาว เทวมนฺุสฺเสหิ สฺุปฺปกาสิตํ;
ปรีนินฺพพาทฺทานิ ฆนฺฺเต ฆควา, ปรีนินฺพพาทฺ สฺุคฺโต, ปรีนินฺพพานกาโลทานิ ฆนฺฺเต ฆควโต’ติ.

[๑๗๗] เหวํ วุตฺเต, อนํ อานนฺุท มารํ ปาปิมนฺฺตํ เอตทโวจ ‘อปฺโปสฺสุโกโก ตวํ ปาปิเม โหหิ,
น จิรํ ตถาคตฺสส ปรีนินฺพพานํ ภวิสฺสตี, อิตฺโต ตินฺุณฺณํ มาसानํ อจฺเจเยน ตถาคโต ปรีนินฺพพายิสฺสตี’ติ;
อิทาเนว โข อานนฺุท อชฺุช ปาวาเล เจตฺติเย ตถาคเตน สเตเนน สมฺปชานเนน आयุสฺสงฺขาโร โอสฺสฏฺฐโจ’ติ.

อานนทยาจนกถา

[๑๗๘] เอรัง วุตเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺโต เอตทโวจ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ, ติฏฺฐตุ สฺคโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุชಾಯ โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ.

“อลัทานิ อานนฺท, มา ตถาคตํ ยาจิ, อกาโลทานิ อานนฺท ตถาคตํ ยาจนายา”ติ. ทุตฺติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ๕เปฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺโต เอตทโวจ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สฺคโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุชಾಯ โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ.

“สทฺทหสิ ตวํ อานนฺท ตถาคตสฺส โฟชินฺ”ติ. เอรัง ภนฺเต. “อถ กิณฺจริหิ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาวตตฺติยกํ อภินิปรึเพสฺ”ติ. “สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏฺิคฺคหิตํ ‘ยสฺส กสฺสจฺจि อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา”ติ. “สทฺทหสิ ตวํ อานนฺทา”ติ. เอรัง ภนฺเต. “ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ, ยํ ตวํ, ตถาคเตน เอรัง โอฟาริเก นิमितฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺิวิชฺฌิตุํ, น ตถาคตํ ยาจิ ‘ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ, ติฏฺฐตุ สฺคโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุชಾಯ โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺ’ติ; สเจ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี, เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺิกฺขิเปยฺย, อถ ตตฺติยกํ อธิวาเสยฺย; ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

[๑๗๙] เอกมิตฺทาหํ อานนฺท สมยํ ราชคฺเห วิหฺรามิ คิซฺฌณฺเฏ ปพฺพเต. ตตฺตราปิ โข ตาหํ อานนฺท อามนฺเตสฺสิ ‘รมณียํ อานนฺท ราชคฺห์, รมณียํ คิซฺฌณฺเฏ ปพฺพโต; ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺุจฺจิตา ปริจฺจิตา สฺสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา’ติ; เอรวมฺปิ โข ตวํ อานนฺท, ตถาคเตน โอฟาริเก นิमितฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺิวิชฺฌิตุํ, น ตถาคตํ ยาจิ ‘ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ, ติฏฺฐตุ สฺคโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุชಾಯ โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺ’ติ; สเจ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี, เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺิกฺขิเปยฺย, อถ ตตฺติยกํ อธิวาเสยฺย; ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

[๑๘๐] เอกมิตฺทาหํ อานนฺท สมยํ ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ โคตมนิโครฺเธ ๕เปฯ ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ โจรปฺปาเต. ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ เวการปฺสุเส สตตฺปนฺณคฺุหายํ.^{๖๙} ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ อิลลิลิปฺสุเส กาทฺธิลลยํ. ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ สีสวเน สปรปฺโสณฺทิกปพฺภาเร. ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ ตโปทวารามे. ตตฺถเถว ราชคฺเห วิหฺรามิ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. ตตฺถเถว

^{๖๙} อ.ม. สตตฺปนฺณคฺุหายํ

ราชคเห วิหรามิ ชีวภมฺพวเน. ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ มทฺทกฺขฉิสมิ มิคทาเย. ตตฺราปี โข ตาหิ อานนฺท อามนฺเตสึ 'รมณียํ อานนฺท ราชคหิ, รมณียโย คิฑฺฒกฺกุญฺโฆ ปพฺพโต, รมณียโย โคตมนิโครโธ, รมณียโย โจรปฺปาโต, รมณียยา เวการปฺสฺเส สตฺตปณฺณคฺคา, รมณียยา อิสฺสิคิลิปฺสฺเส กาทฺธิลา, รมณียโย สีสฺวเน สปฺปโสณฺชฺทิกปฺภาโร, รมณียโย ตโปทาราโม, รมณียโย เวพฺพวเน กลนฺทกนิวาโป, รมณียํ ชีวภมฺพวณํ, รมณียโย มทฺทกฺขฉิสมิ มิคทาโย; ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุญฺจिता ปริจฺจिता สฺสุมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน ตถาคโต อานนฺท กปฺปี วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา'ติ; เอมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท, ตถาคเตน โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอบาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิชฺฌิตฺตุํ, น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตฺตุ ภควา กปฺปี, ติฏฺฐตฺตุ สฺศโต กปฺปี พหุชนหิตาย พหุชนสฺสขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสขาย เทวมนุสฺสสานนฺ'ติ; สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี, เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺกฺขิเปยฺย, อถ ตตฺตยํ อธิวาเสยฺย; ตสฺมาติหानนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกมฺ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

[๑๘๑] เอกมิตาหิ อานนฺท สมยํ อิธเว เวสาลิยํ วิหรามิ อฺุเทเน เจติเย. ตตฺราปี โข ตาหิ อานนฺท อามนฺเตสึ 'รมณียา อานนฺท เวสาลี, รมณียํ อฺุเทนํ เจติยํ; ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุญฺจिता ปริจฺจिता สฺสุมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปี วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุญฺจिता ปริจฺจिता สฺสุมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปี วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา'ติ; เอมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท, ตถาคเตน โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอบาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิชฺฌิตฺตุํ, น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตฺตุ ภควา กปฺปี, ติฏฺฐตฺตุ สฺศโต กปฺปี พหุชนหิตาย พหุชนสฺสขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสขาย เทวมนุสฺสสานนฺ'ติ; สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี, เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺกฺขิเปยฺย, อถ ตตฺตยํ อธิวาเสยฺย; ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกมฺ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

[๑๘๒] เอกมิตาหิ อานนฺท สมยํ อิธเว เวสาลิยํ วิหรามิ โคตมเก เจติเย ฯเปฯ อิธเว เวสาลิยํ วิหรามิ สตฺตมฺเพ เจติเย. อิธเว เวสาลิยํ วิหรามิ พหุปฺตฺเต เจติเย. อิธเว เวสาลิยํ วิหรามิ สารนฺทเท เจติเย. อิทาเนว โข ตาหิ อานนฺท อชฺช ปาวาเล เจติเย อามนฺเตสึ 'รมณียา อานนฺท เวสาลี, รมณียํ อฺุเทนํ เจติยํ, รมณียํ โคตมกํ เจติยํ, รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ, รมณียํ พหุปฺตฺตํ เจติยํ, รมณียํ สารนฺททํ เจติยํ, รมณียํ ปาวาลํ เจติยํ; ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุญฺจिता ปริจฺจिता สฺสุมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปี วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุญฺจिता ปริจฺจिता สฺสุมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปี วา ติฏฺฐเจยฺย, กปฺปาวเสสฺส วา'ติ; เอมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท, ตถาคเตน โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอบาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิชฺฌิตฺตุํ, น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตฺตุ ภควา กปฺปี, ติฏฺฐตฺตุ สฺศโต กปฺปี พหุชนหิตาย พหุชนสฺสขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสขาย เทวมนุสฺสสานนฺ'ติ; สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี, เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺกฺขิเปยฺย, อถ ตตฺตยํ อธิวาเสยฺย; ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกมฺ, ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

[๑๘๓] นนุ เอว⁷⁰ อานนท มยา ปฏิภจเจว⁷¹ อกขาคั ‘สพเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานา
 ภาโว วินาภาโว อณฺณถาภาโว; ตั กุเตตถ อานนท ลพภา ? ยนตัม ชาตัม ภูตัม สงขตัม ปโลกธมมัม, ‘ตัม
 วัต มา ปลุชชี’ติ เนตัม จานัม วิชฺชติ. ยัม โข ปเนตัม อานนท ตถาคเตน จตตัม วนตัม มุตตัม ปหีนัม
 ปฏินิสสญฺจัม, โอสสญฺโจะ อายุสงฺขารโ, เอกังเสน วาจา ภาสิตา ‘น จิรํ ตถาคตสฺส ปรีนิพพานํ
 ภวิสฺสตี, อิตโต ตินฺนณํ มาसानํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรีนิพพายิสฺสตี’ติ; ตถจ ตถาคโต ชีวิตเหตุ ปุณ
 ปจฺจาคมิสฺสตี’ติ เนตัม จานัม วิชฺชติ. อายาฆานนท, เยน มหาวณฺ, ญฺญาคารสาลา,
 เตนุปลสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนุโท ภควโต ปจฺจสฺสตี. อถ โข ภควา
 อายสมฺตา อานนุเทน สทฺธี, เยน มหาวณฺ, ญฺญาคารสาลา, เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกमितฺวา อายสมฺนตัม
 อานนทํ อามนฺเตสิ “คจฺจ ตวํ อานนท, ยาวตिका ภิกฺขุ เวสาลี อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี, เต สพฺเพ
 อุฏฺฐจฺานสาลาญํ สนนฺิปาเตหี”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนุโท ภควโต ปฏิสฺสตุวา,
 ยาวตिका ภิกฺขุ เวสาลี อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี, เต สพฺเพ อุฏฺฐจฺานสาลาญํ สนนฺิปาเตตฺวา, เยน ภควา,
 เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกमितฺวา; ภควนตัม อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตัม อญฺจาสี; เอกมฺนตัม จิตโต โข อายสฺมา
 อานนุโท ภควนตัม เอตทโวจ “สนนฺิปตีโต ฆนฺเต ภิกฺขุสฺสโฆ, ยสฺสทานิ ฆนฺเต ภควา กาลัม มณฺเวยตี”ติ.

[๑๘๔] อถ โข ภควา, เยน อุฏฺฐจฺานสาลา, เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกमितฺวา ปณฺณตเต
 อาสเน นิสีหิ; นิสฺชช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ตสฺมาติห ภิกฺขเว เย เต มยา ธมฺมา อภิญฺญา
 เทสิตา, เต โว สาธุกัํ อุกฺคเหตุวา อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุสฺสีกาทพฺพา, ยถยิทํ พุรหฺมจฺริยํ
 อทฺถนียํ อสฺส จิรญฺจิติกัํ, ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสฺซาย โลกานุกมฺปาย อตถาย หิตาย สฺซาย
 เทวมนุสฺसानํ. กตเม จ เต ภิกฺขเว ธมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา, เย โว สาธุกัํ อุกฺคเหตุวา
 อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุสฺสีกาทพฺพา, ยถยิทํ พุรหฺมจฺริยํ อทฺถนียํ อสฺส จิรญฺจิติกัํ, ตทสฺส
 พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสฺซาย โลกานุกมฺปาย อตถาย หิตาย สฺซาย เทวมนุสฺसानํ.เสยยถิทํ? จตฺตาโร
 สตีปฏฺฐจฺานา, จตฺตาโร สมฺมปฺปชานา, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, ปณฺจจินฺทริยานิ, ปณฺจ พลาณิ, สตฺต
 โพชฺฌนฺคา, อริโย อญฺจคฺติโก มคฺโค. อิม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา, เย โว สาธุกัํ
 อุกฺคเหตุวา อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุสฺสีกาทพฺพา, ยถยิทํ พุรหฺมจฺริยํ อทฺถนียํ อสฺส จิรญฺจิติกัํ,
 ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสฺซาย โลกานุกมฺปาย อตถาย หิตาย สฺซาย เทวมนุสฺसानนุ”ติ.

[๑๘๕] อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “นฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว; วยธมฺมา
 สงฺขารา, อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ; น จิรํ ตถาคตสฺส ปรีนิพพานํ ภวิสฺสตี. อิตโต ตินฺนณํ มาसानํ
 อจฺจเยน ตถาคโต ปรีนิพพายิสฺสตี”ติ. อิทมโวจ ภควา; อิทํ วัตวาน สฺคโต, อถาปรี เอตทโวจ
 สตถา :

ทหฺราปี จ เย วุฑฺฒา	เย พาลา เย จ ปณฺชิตา
อฑฺฒา เจว ทลิตฺทา จ	สพฺเพ มจฺจุปรายนา.
ยถาปี กุมภการสฺส	กตัม มตฺตติกาชนํ

70 อ.ม. เอตัม
 71 ส.อ. ปฏิภจเจว

ชุกทกถญจ มหนตถญจ	ยถญจ ปกั กถญจ อามกั
สพพั เกทปริยญตั	เอวั มจจจจจจจจจจ.
อถาปรั เอตทวโจ สตถา ⁷²	
“ปริปกโก วโย มยหั	ปริตตัม มม ชีวิตั.
ปหาย โว คมิสสุสามิ	กตัม เม สรณมตตโน.
อปปมตตทา สตีมนุโต	สุสีลา โหถ ภิกขเว
สุสมาหิตสงกปปา	สจิตตมนุรกกถ.
โย อิมสมึ ฌมมวินเย	อปปมตโต วิหสสตี ⁷³
ปหาย ชาตีสัสารั	ทุกขสสนตัม กริสสตี”ติ.

ตติโย ภานวาโร.

นาคาปโลกิต

[๑๘๖] ถถ ไช ภควา ปุพพญสมมัย นินวาเสตวา ปตตจิวรมาทาย เวสาลี ปินุทาย ปาวิสสิ; เวสาลียั ปินุทาย จริตวา ปจจจจจจจจจจ ปินุทปาตปฏิกกนุโต นาคาปโลกิตัม⁷⁴ เวสาลี อปโลเกตวา อายสมนตัม อานนุทัม อามนุเตสิ “อิทัม ปจจจจจจจจจจ อานนุท ตถาคตสสุ เวสาลียา ทสสนัม ภวิสสตี; อายามานนุท, เยน ภณชุกคาโม,⁷⁵ เตนุปสงกมิสสุสามา”ติ. “เอวั ภนุเต”ติ ไช อายสมมา อานนุโท ภควโต ปจจจจจจจจจจ. ถถ ไช ภควา มหตา ภิกขุสัสมเณ สทธี, เยน ภณชุกคาโม, ตททสริ. ตตร สุกั ภควา ภณชุกคาเม วิหริติ. ตตร ไช ภควา ภิกขุ อามนุเตสิ “จตุณนัม ภิกขเว ฌมมานัม อนนุโพธา อปปปฏิเวธา เอวมิทัม ที่สมมทธานัม สนุชาวิทัม สัสริตัม มมญเจว ตุมหากถญจ. กตเมสั จตุณนัม ? อริยสสุ ภิกขเว สีสสส อนนุโพธา อปปปฏิเวธา เอวมิทัม ที่สมมทธานัม สนุชาวิทัม สัสริตัม มมญเจว ตุมหากถญจ. อริยสสุ ภิกขเว สมาสสส อนนุโพธา อปปปฏิเวธา เอวมิทัม ที่สมมทธานัม สนุชาวิทัม สัสริตัม มมญเจว ตุมหากถญจ. อริยาย ภิกขเว ปญญาย อนนุโพธา อปปปฏิเวธา เอวมิทัม ที่สมมทธานัม สนุชาวิทัม สัสริตัม มมญเจว ตุมหากถญจ. อริยาย ภิกขเว วิมุตติยา อนนุโพธา อปปปฏิเวธา เอวมิทัม ที่สมมทธานัม สนุชาวิทัม สัสริตัม มมญเจว ตุมหากถญจ. ตยิทัม ภิกขเว อริยัม สีสลั อนนุพทฐั ปฏิวิทฐั, อริโย สมาริ อนนุพทฐั ปฏิวิทฐั, อริยา ปญญา อนนุพทฐั ปฏิวิทฐั, อริยา

⁷² ฉ.ม.สั.อ. [] เอตถนตเร ปาจา นตถิ

⁷³ สั. วิหสสตี; ฉ.ม. วิหสสตี

⁷⁴ ก. นาคาวโลกิตัม

⁷⁵ สั.อ. ภณชุกคาโม

วิมุตติ อนุพุทธา ปฏิวิธิตา; อัจฉินนา ภวตณฺหา, ชีณา ภวเนตติ, นตฺถิทานิ ปฺนพฺภาโว”ติ. อิทมโวจ ภควา; อิทํ วตฺวาน สฺคโต, อถาปรี เอตทโวจ สตถา :

“สีลํ สมภาติ ปญฺญา จ	วิมุตติ จ อนุตฺตธา.
อนุพุทธา อิม ฐมา	โคตเมน ยสฺสสินาฯ
อิตติ พุทฺโธ อภิญฺญา	ธมฺมมกฺขาสี ภิกฺขุณฺ.
ทฺกฺขสฺสนตฺกโร สตถา	จกฺขมา ปรีนินฺพุโต”ติฯ

ตตฺราปี สฺทํ ภควา ภณฺฑุกาเม วิหรนฺโต เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณฺ ฐมี กถํ กโรติ “อิตติ สีลํ, อิตติ สมภาติ, อิตติ ปญฺญา; สีลปรีภาวิทอ สมภาติ มหปฺผลอ โหติ มหานิสฺโส, สมภาติปรีภาวิทอ ปญฺญา มหปฺผลอ โหติ มหานิสฺสา, ปญฺญาปรีภาวิทอ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ. เสยฺยถิทํ ? กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

จตุมหาปเทสกา

[๑๘๗] อถ โข ภควา ภณฺฑุกาเม ยถาภีรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายาฆานนฺท, เยน หตฺถิกาโม, เยน อมพฺคาโม, เยน ชมฺพฺคาโม, เยน โภคนคฺรี, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสฺสเมฆน สฺทฺธี, เยน โภคนคฺรี, ตทวสฺริ. ตตฺร สฺทํ ภควา โภคนคฺเร วิหริติ อานนฺเท เจติเย. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว มหาปเทเส เทเสสฺสามิ, ตํ สฺถนาถ, สาธุกํ มนสิกาโรถ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสิ. ภควา เอตทโวจ:

[๑๘๘] “อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘สมฺมุขา เมตํ อาวุโส ภควโต สฺตํ สมฺมุขา ปฏฺิคฺคหิตํ ‘อຍံ ฐမ္မိ, อຍံ ၂၀၂၀, อိတံ สတฺถุสฺสาสนนฺ’ติ, ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพํ นปฺปฏิโกสิตพฺพํ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺပญฺชนานิ สาธุกํ อุกฺคເຫດວາ สຸຕເຕ ໂອສາເຣຕພຸພານີ,⁷⁶ ວິນຍ ສນທສຸເສຕພຸພານີ. ດານີ ເຈ ສຸຕເຕ ໂອສາຣິຍມານານີ ວິນຍ ສນທສຸສິຍມານານີ ນ ເຈວ ສຸຕເຕ ໂອສຣນຕີ,⁷⁷ ນ ຈ ວິນຍ ສນທິສຸສນຕີ; ນິຼ ຈເມຕຸຄ ຄນຕພຸພິ ‘ອຸທຳ ອິທິ ນ ເຈວ ຕສຸສ ກຸວໂຕ ວຈນິ, ອິມສຸສ ຈ ກິກຸໂນ ທຸຄຸຄິຕນຸ’ຕີ; ອິຕິ ເທຕິ ກິກຸໂນ ອຸທຸເທຍຍາຄ. ດານີ ເຈ ສຸຕເຕ ໂອສາຣິຍມານານີ⁷⁸ ວິນຍ ສນທສຸສິຍມານານີ ສຸຕເຕ ເຈວ ໂອສຣນຕີ, ວິນຍ ຈ ສນທິສຸສນຕີ; ນິຼ ຈເມຕຸຄ ຄນຕພຸພິ ‘ອຸທຳ ອິທິ ຕສຸສ ກຸວໂຕ ວຈນິ, ອິມສຸສ ຈ ກິກຸໂນ ສຸຄຸຄິຕນຸ’ຕີ; ອິທິ ກິກຸໂນ ປຈມິ ມາປເທສິ ຫາເຣຍຍາຄ.

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘อมุกฺสมึ นาม อาวาเส สํโฆ วิหริติ สเถโร สປาโมกฺโข, ตສຸສ ເມ ສັຂສຸສ ສມຸຂາ ສຸຕິ ສມຸຂາ ປຸກິຄຸຄິຕິ ‘ອຍံ ໕໓໓, ອຍံ ໒໐໒໐, ອິທິ ສຕຸຸສາສນນຸ’ຕີ, ຕສຸສ ກິກຸໂນ ກິກຸໂນ ກາສິຕິ ເນວ ອບິນນຸທິຕພຸພິ ນປປຸກິກິໂກສິຕພຸພິ. ອນບິນນຸທິຕວາ ອປປຸກິກິໂກສິຕວາ ດານີ

⁷⁶ ສີ.ອີ. ໂອຕາເຣຕພຸພານີ

⁷⁷ ສີ.ອີ. ໂອຕຣນຕີ

⁷⁸ ໂອຕາຣິຍມານານີ

ปทพยุถชนานิ สาธุกั อุกคเหตวา สุตเต โอสาริตพพานิ, วินเย สนทสเสตพพานิ. ตานิ เจ สุตเต
โอสารियมานานิ วินเย สนทสสัยมานานิ น เจว สุตเต โอสรรนติ, น จ วินเย สนทิสฺสนฺติ; นิฏฺฐเมตถ
คนฺตพฺพ ‘อทฺธา อิทํ น เจว ตสฺส ภควโต วจัน, ตสฺส จ สัมมสฺส ทฺคฺคหิตนฺ’ติ; อิติ เหน้ ภิภฺชเว
ฉทฺทเขยฺยาถ. ตานิ เจ สุตเต โอสารियมานานิ วินเย สนทสสัยมานานิ สุตเต เจว โอสรรนติ, วินเย จ
สนทิสฺสนฺติ; นิฏฺฐเมตถ คนฺตพฺพ ‘อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วจัน, ตสฺส จ สัมมสฺส สฺคฺคหิตนฺ’ติ; อิทํ
ภิภฺชเว ทฺติยํ มหาปเทสํ ฐาเรยฺยาถ.

อิธ ปน ภิภฺชเว ภิภฺชฺ อเวิ วเทยฺย ‘อมฺกสมฺมี นาม อาวาเส สมฺพหฺลลา เถรา ภิภฺชฺ วิหฺรติ
พหฺสสุตา อาคตาคมา ฐมฺมธฺรา วินยธฺรา มาติกาธฺรา, เตสํ เม เถรานํ สมฺมุขฯ สุตํ สมฺมุขฯ
ปฏฺติคฺคหิตํ ‘อัยํ ฐมฺโฆ, อัยํ วินโย, อิทํ สตฺถสฺสาสนนฺ’ติ, ตสฺส ภิภฺชเว ภิภฺชฺโน ภาสิตํ เนว
อภินนฺทิตพฺพํ ฯเปฯ น จ วินเย สนทิสฺสนฺติ: นิฏฺฐเมตถ คนฺตพฺพ ‘อทฺธา อิทํ น เจว ตสฺส ภควโต
วจัน, เตสญฺจ เถรานํ ทฺคฺคหิตนฺ’ติ; อิติ เหน้ ภิภฺชเว ฉทฺทเขยฺยาถ. ตานิ เจ สุตเต โอสารियมานานิ
ฯเปฯ วินเย จ สนทิสฺสนฺติ; นิฏฺฐเมตถ คนฺตพฺพ ‘อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วจัน, เตสญฺจ เถรานํ
สฺคฺคหิตนฺ’ติ. อิทํ ภิภฺชเว ตติยํ มหาปเทสํ ฐาเรยฺยาถ.

อิธ ปน ภิภฺชเว ภิภฺชฺ อเวิ วเทยฺย ‘อมฺกสมฺมี นาม อาวาเส เอโก เถโร ภิภฺชฺ วิหฺรติ พหฺสสุโต
อาคตาคโม ฐมฺมธฺโร วินยธฺโร มาติกาธฺโร, ตสฺส เม เถรสฺส สมฺมุขฯ สุตํ สมฺมุขฯ ปฏฺติคฺคหิตํ ‘อัยํ
ฐมฺโฆ, อัยํ วินโย, อิทํ สตฺถสฺสาสนนฺ’ติ, ตสฺส ภิภฺชเว ภิภฺชฺโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพํ,
นปฺปฏิโกสิตพฺพํ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา ตานิ ปทพยุถชนานิ สาธุกั อุกคเหตวา สุตเต
โอสาริตพพานิ, วินเย สนทสเสตพพานิ. ตานิ เจ สุตเต โอสารियมานานิ วินเย สนทสสัยมานานิ น
เจว สุตเต โอสรรนติ, น จ วินเย สนทิสฺสนฺติ; นิฏฺฐเมตถ คนฺตพฺพํ ฯเปฯ ‘อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต
วจัน, ตสฺส จ เถรสฺส สฺคฺคหิตนฺ’ติ; อิทํ ภิภฺชเว จตฺตถํ มหาปเทสํ ฐาเรยฺยาถ. อิมํ ไซ ภิภฺชเว
จตฺตธาโร มหาปเทเส ฐาเรยฺยาถา”ติ.

ตตฺตฺรปี สฺสุทํ ภควา โภคนคฺเร วิหฺรติ อาณนฺเท เจตฺติเย เอตเทว พหฺลํ ภิภฺชฺนํ ฐมฺมี กถํ
กโรติ ‘อิติ สึลล์, อิติ สฺมาธิ, อิติ ปญฺญา; สึลฺลปฺริภาวิตอ สฺมาธิ มหปฺผลโ ไหติ มหฺนินฺสํโส, สฺมาธิ
ปฺริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา ไหติ มหฺนินฺสํสา, ปญฺญาปฺริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺุจฺจติ.
เสยฺยถิทํ ? กามาสฺวา ภวาสฺวา อวิชฺชาสฺวา”ติ.

กมฺมารปฺตฺตจฺจนฺทวตฺถ

[๑๘๙] อถ ไซ ภควา โภคนคฺเร ยถาภิรฺนตํ วิหฺรติวฯ อายสฺมนตํ อาณนฺทํ อามนฺเตสิ
“อายามานนฺท, เยน ปาวา, เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺสามา”ติ. “อเวิ ภนฺเต”ติ ไซ อายสฺมา อาณนฺโท ภควโต
ปจฺจสฺสฺสิ. อถ ไซ ภควา มหฺตา ภิภฺชฺสฺสเมเน สทฺธี, เยน ปาวา, ตทวสฺริ. ตตฺตฺร สฺสุทํ ภควา ปาวายํ
วิหฺรติ จฺนฺทสฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส อมฺพวเน. อสฺสฺสิ ไซ จฺนฺโท กมฺมารปฺตฺโต “ภควา กิร ปาวํ
อนฺอุปตฺโต ปาวายํ วิหฺรติ มยฺหํ อมฺพวเน”ติ. อถ ไซ จฺนฺโท กมฺมารปฺตฺโต, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ;
อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสิทิ; เอกมฺนตํ นิสฺสินฺนํ ไซ จฺนฺทํ กมฺมารปฺตฺตํ ภควา
ฐมฺมิมฺยา กถาย สนทสฺเสสิ สฺมาทเปสิ สมฺมุตเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ ไซ จฺนฺโท กมฺมารปฺตฺโต ภควตา

ธมฺมียา กถาย สนนุสฺสึโต สมหาทปีโต สมฺมุตเตชิตโต สมฺปหฺสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา สุวาทนาย ภตฺตํ สทฺธิ ภิภฺชฺสฺสเมนา”ติ. อธิวาเสสิ ภควา ตฺถนฺหิภาเวน. อถ โข จุนฺโท กมฺมารปฺตฺโต ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อฺภูจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาทเตวาทา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

อถ โข จุนฺโท กมฺมารปฺตฺโต ตสฺสา รตฺติยา อจฺเจยน สเก นิเวสเน ปณฺีตํ ชาทนียํ โภชนียํ ปฏฺิยาทาเปตฺวา ปนฺุตฺตฺวา สฺฐกรมททวํ ภควโต กาลํ อารโจะเปสิ “กาโล ภนฺเต, นิภฺจิตํ ภตฺตนฺุ”ติ. อถ โข ภควา ปุพฺพพฺนฺุสสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย สทฺธิ ภิภฺชฺสฺสเมนา, เยน จุนฺทสฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส นิเวสนํ, เตนฺุปลสงฺกมิ; อฺปลสงฺกมิตฺวา ปณฺุตฺเต อาสเน นิสฺสีทิ; นิสฺชช โข ภควา จุนฺโท กมฺมารปฺตฺตํ อามนฺุเตสิ “ยนฺุเต จุนฺท สฺฐกรมททวํ ปฏฺิยตฺตํ, เตน มํ ปรีวิส; ยํ ปนฺุณฺณํ ชาทนียํ โภชนี ยํ ปฏฺิยตฺตํ, เตน ภิภฺชฺสฺสเม ปรีวิสา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข จุนฺโท กมฺมารปฺตฺโต ภควโต ปฏฺิยสฺสุตฺวา, ยํ อโหสิ สฺฐกรมททวํ ปฏฺิยตฺตํ, เตน ภควนฺตํ ปรีวิสิ; ยํ ปนฺุณฺณํ ชาทนียํ โภชนี ยํ ปฏฺิยตฺตํ, เตน ภิภฺชฺสฺสเม ปรีวิสิ. อถ โข ภควา จุนฺโท กมฺมารปฺตฺตํ อามนฺุเตสิ “ยนฺุเต จุนฺท สฺฐกรมททวํ อวสิภฺจํ, ตํ โสพฺเพ นิชฺฌนาหิ; นานนฺุตํ จุนฺท ปสฺสสามิ สทฺเวเก โลเก สมารเก สพฺพรหมเก สสฺสมณพฺราหฺมณียา ปชฺชาย สทฺเวมนฺุสฺสาย, ยสฺส ตํ ปรีภฺตฺตํ สมฺมา ปรีณามํ คจฺเจยฺย อณฺุตฺตฺวา ตถาคตฺตสฺสา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข จุนฺโท กมฺมารปฺตฺโต ภควโต ปฏฺิยสฺสุตฺวา, ยํ อโหสิ สฺฐกรมททวํ อวสิภฺจํ, ตํ โสพฺเพ นิชฺฌนิตฺวา, เยน ภควา, เตนฺุปลสงฺกมิ; อฺปลสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาทเตวาทา เอกมณฺุตํ นิสฺสีทิ; เอกมณฺุตํ นิสฺสินํ โข จุนฺโท กมฺมารปฺตฺตํ ภควา ธมฺมียา กถาย สนนุสฺสึโต สมหาทเปตฺวา สมฺมุตเตชิตฺวา สมฺปหฺสิเตวาทา อฺภูจายาสนา ปกฺกามิ.

[๑๙๐] อถ โข ภควโต จุนฺทสฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส ภตฺตํ ภฺตฺตาวิสฺส ชโร อปาปาโร อฺปฺปชฺชิตฺติ, โลหิตปฺกษนฺุทิกาทา ปปาพฺพิหา เวทนา วตฺตนฺุติ มารณนฺุติกา. ตาปี สฺฐํ ภควา สโต สมฺปชฺชาโน อธิวาเสสิ อวิหฺญณฺุมาโน. อถ โข ภควา อายสฺสมนฺุตํ อานนฺุทํ อามนฺุเตสิ “อายาฆานนฺุท เยน กุสิณารว เตนฺุปลสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺสมา อานนฺุโท ภควโต ปจฺจสฺสึเสสิ,

“จุนฺทสฺส ภตฺตํ ภฺตฺตชิตฺวา กมฺมารสฺสาติ เม สฺฐํ
อปาปาโร สมนฺุสฺสึ ชโร ปปาพฺพิหํ มารณนฺุติกํ.
ภฺตฺตสฺส จ สฺฐกรมททเวเน
พฺยาธิปฺปาพฺพิโ อฺทปาทิ สตฺถโน;
วิเรจฺจมาโน^{๗๙} ภควา อโวจ
‘คจฺจามหํ กุสิณารํ นครนฺุ’ติฯ

ปานียาทรณํ

[๑๙๑] อถ โข ภควา มคฺคา โอบกมฺม, เยน อณฺุตฺตโร จุกฺขมฺลํ, เตนฺุปลสงฺกมิ; อฺปลสงฺกมิตฺวา อายสฺสมนฺุตํ อานนฺุทํ อามนฺุเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺุท จตฺตคฺคฺคณฺุ สจฺจมาภฺฐิ ปณฺุณฺุเปหิ; กิลนฺุโตสฺมิ อานนฺุท, นิสฺสีทิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺสมา อานนฺุโท ภควโต ปฏฺิยสฺสุตฺวา

๗๙ ส. วิเรจฺจมาโน

จตุรคณฺ์ สํฆาฏี ปณฺณเปสสิ. นิสีทิ ภควา ปณฺณตเต อาสเน. นิสชช ไช ภควา อายสมฺมุตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสสิ “อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท ปานีเยํ อาหาร, ปิปาสีโตสฺมิ อานนฺท, ปิวิสฺสามี”ติ. เอรํ วุตเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทานิ ฆนฺเต ปณฺจมตฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ อติกฺกนฺตานิ, ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุกกํ ปริตฺตํ ลุพิตํ อาวิลํ สนฺทติ; อยํ ฆนฺเต กกฺกา⁸⁰ นที อวิทฺเฐ อจฺฉิทฺทา สวโตทฺทา สีโตทฺทา เสโตทฺทา⁸¹ สุปฺติตฺถา รมณียา; เอตถ ภควา ปานีเยญจ ปิวิสฺสติ, คตฺตานิ จ สีตฺตีกริสฺสตี”ติ.⁸²

ทุตติยมฺปิ ไช ภควา อายสมฺมุตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสสิ “อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท ปานีเยํ อาหาร; ปิปาสีโตสฺมิ อานนฺท, ปิวิสฺสามี”ติ. ทุตติยมฺปิ ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทานิ ฆนฺเต ปณฺจมตฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ อติกฺกนฺตานิ, ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุกกํ ปริตฺตํ ลุพิตํ อาวิลํ สนฺทติ; อยํ ฆนฺเต กกฺกา นที อวิทฺเฐ อจฺฉิทฺทา สวโตทฺทา สีโตทฺทา เสโตทฺทา สุปฺติตฺถา รมณียา; เอตถ ภควา ปานีเยญจ ปิวิสฺสติ, คตฺตานิ จ สีตฺตีกริสฺสตี”ติ.

ตติยมฺปิ ไช ภควา อายสมฺมุตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสสิ “อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท ปานีเยํ อาหาร; ปิปาสีโตสฺมิ อานนฺท, ปิวิสฺสามี”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสตุวา ปตฺตํ คเหตุวา, เยน สว นทิกวา, เตนฺอุปฺสงฺกมิ. อถ ไช สว นทิกวา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุพิตา อาวิลวา สนฺทมานา, อายสมฺมุตฺเต อานนฺเต อุปฺสงฺกมฺนฺเต, อจฺฉา วิปฺปสฺสนฺนา อนาวิลวา สนฺทติ.⁸³ อถ ไช อายสมฺมุตฺเต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ “อจฺฉริเยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, ตถาคตฺสฺส มหิทฺทิกิตา มหานุภวตฺตา; อยํ หิ สว นทิกวา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุพิตา อาวิลวา สนฺทมานา, มยิ อุปฺสงฺกมฺนฺเต, อจฺฉา วิปฺปสฺสนฺนา อนาวิลวา สนฺทติ”ติ. ปตฺเตน ปานีเยํ อาทาย, เยน ภควา, เตนฺอุปฺสงฺกมิ; อุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริเยํ ฆนฺเต, อพฺภุตํ ฆนฺเต, ตถาคตฺสฺส มหิทฺทิกิตา มหานุภวตฺตา; อิทานิ สว ฆนฺเต นทิกวา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุพิตา อาวิลวา สนฺทมานา, มยิ อุปฺสงฺกมฺนฺเต, อจฺฉา วิปฺปสฺสนฺนา อนาวิลวา สนฺทิตฺถ; ปิวตฺ ภควา ปานีเยํ, ปิวตฺ สุกฺโต ปานีเยนฺ”ติ. อถ ไช ภควา ปานีเยํ อปายิ.

ปุกฺกสมฺลลปฺตฺตวตฺถ

[๑๙๒] เตน ไช ปน สมเยน ปุกฺกุโส มลฺลปฺตฺโต อาพารสฺส กาลามสฺส สวโก กุสินาราย ปาวํ อทฺธานมคฺคปฏฺธิปฺนโน โหติ. อทฺทสา ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺตฺโต ภควนฺตํ อณฺเวยตรสฺมี รุกฺขมฺมุเล นิสินฺนํ; ทิสฺวาน, เยน ภควา, เตนฺอุปฺสงฺกมิ; อุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิ; เอกมฺนฺตํ นิสินฺนโน ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริเยํ ฆนฺเต, อพฺภุตํ ฆนฺเต; สนฺเตน

⁸⁰ ส.อ. กกฺกา

⁸¹ ส. เสตกา

⁸² อ. สิตํ กริสฺสตี

⁸³ อ.ม. ส.อ. สนฺทิตฺถ

วต ฆนเต ปพพชิตา วิหารเณ วิหรนฺติ; ฎตปุพฺพํ ฆนเต อ่าฬาริ กาลาโม อทธานมคคปฏิปนฺโน
มคคา โอบกมฺม อวิทฺุเร อญฺญตฺรสมิ รุกฺขมฺมูเล ทิวาวิทฺุหํ นิสฺสีติ. อถ โข ฆนเต ปญฺจมตฺตานิ
สภฺญสฺตานิ อ่าฬาริ กาลามํ นิสฺสาย นิสฺสาย อติฏฺกมฺมีสุ. อถ โข ฆนเต อญฺญตฺโร ปุริโส ตสฺส
สภฺญสฺตตฺตสฺส ปิฏฺฐิจิโต ปิฏฺฐิจิโต อาคจฺจนฺโต, เยน อ่าฬาริ กาลาโม, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา
อ่าฬาริ กาลามํ เอตทโวจ ‘อปี ฆนเต ปญฺจมตฺตานิ สภฺญสฺตานิ อติฏฺกนฺตานิ อทฺทสา’ติ. ‘น โข อหํ
อาวฺโส อทฺทสนฺ’ติ. ‘กึ ปน ฆนเต สทฺทํ อสฺโสสิ’ติ. ‘น โข อหํ อาวฺโส สทฺทํ อสฺโสสินฺ’ติ. ‘กึ ปน ฆนเต
สุตฺโต อโหสิ’ติ. ‘น โข อหํ อาวฺโส สุตฺโต อโหสินฺ’ติ. ‘กึ ปน ฆนเต สญฺญี อโหสิ’ติ. ‘เอวมาวฺโส’ติ.
‘โส ตวํ ฆนเต สญฺญี สฺมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สภฺญสฺตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติฏฺกนฺตานิ เณ
อทฺทส, น ปน สทฺทํ อสฺโสสิ; อปี หิ⁸⁴ เต ฆนเต สํฆาฏิ รเชน โอบิณฺณา’ติ. ‘เอวมาวฺโส’ติ. อถ โข
ฆนเต ตสฺส ปุริสฺสสฺส เอตทโหสิ ‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภูตํ วต โภ; สนฺเตน วต โภ ปพพชิตา วิหารเณ
วิหรนฺติ; ยตฺร หิ นาม สญฺญี สฺมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สภฺญสฺตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติฏฺกนฺตา
นิ เณ ทกฺขติ, น ปน สทฺทํ โสสฺสตี’ติ, อ่าฬาริ กาลาโม อ่าฬาริ ปสาทํ ปเวเทตฺวา ปฏฺกามิ”ติ.

[๑๔๓] “ตํ กึ มญฺญสิ ปุฏฺกสฺ ? กตมํ นุ โข ทฏฺกตรฺรํ วา ทฏฺกิสฺมภวตฺรํ วา ? โย วา สญฺญี
สฺมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สภฺญสฺตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติฏฺกนฺตานิ เณ ปสฺเสยฺย, น ปน สทฺทํ
สุญฺญเย; โย วา สญฺญี สฺมาโน ชาคโร, เทเว วสฺสนฺเต, เทเว คพฺคพฺายนฺเต, วิชฺชุลลตาสุ⁸⁵
นิจฺฉรณฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, เณ ปสฺเสยฺย, น ปน สทฺทํ สุญฺญเย”ติ. “กึ หิ ฆนเต กริสฺสนฺติ
ปญฺจ วา สภฺญสฺตานิ ฉ วา สภฺญสฺตานิ สตฺต วา สภฺญสฺตานิ อญฺจ วา สภฺญสฺตานิ นว วา
สภฺญสฺตานิ ทส วา สภฺญสฺตานิ ๗เป๗ สหฺสฺสํ วา สภฺญสฺตานิ.⁸⁶ อถ โข เอตเทว ทฏฺกตรฺรญฺเจว
ทฏฺกิสฺมภวตฺรญฺจ, โย สญฺญี สฺมาโน ชาคโร, เทเว วสฺสนฺเต, เทเว คพฺคพฺายนฺเต, วิชฺชุตาสฺ
นิจฺฉรณฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, เณ ปสฺเสยฺย, น ปน สทฺทํ สุญฺญเย”ติ.

“เอกมิทาหํ ปุฏฺกสฺ สมยํ อาตฺตฺมาญํ วิหรามิ ภูสาคฺคาเร. เตน โข ปน สมเยน เทเว วสฺสนฺเต,
เทเว คพฺคพฺายนฺเต, วิชฺชุตาสฺ นิจฺฉรณฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, อวิทฺุเร ภูสาคฺคารสฺส เทเว กสฺสกา
ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิตฺททา. อถ โข ปุฏฺกสฺ อาตฺตฺมาญ มหาชนกาโย นิฏฺกมิตฺวา, เยน เต เทเว
กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิตฺททา,⁸⁷ เตนฺอุปสงฺกมิ. เตน โข ปนํ ปุฏฺกสฺ สมเยน
ภูสาคฺคารา นิฏฺกมิตฺวา ภูสาคฺคารทฺวาเร อพฺโภกาเส จงฺกมามิ. อถ โข ปุฏฺกสฺ อญฺญตฺโร ปุริโส ตมฺหา
มหาชนกาโย, เยนํ, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ อญฺจาสิ; เอกมฺนฺตํ
จิตํ โข อหํ ปุฏฺกสฺ ตํ ปุริสํ เอตทโวจ ‘กึนฺนุ โข เอโส อาวฺโส มหาชนกาโย สนฺนิปติโต’ติ. ‘อิทานิ
ฆนเต เทเว วสฺสนฺเต, เทเว คพฺคพฺายนฺเต, วิชฺชุตาสฺ นิจฺฉรณฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, เทเว กสฺสกา

⁸⁴ ฉ.ม. อปีสุ

⁸⁵ ฉ.ม. วิชฺชุลลตาสุ

⁸⁶ ฉ.ม. นว วา สภฺญสฺตานิ, สภฺญสฺสสฺสํ วา สภฺญสฺตสฺสสฺสํ

⁸⁷ ส. พลิตฺททา

ภาตโร หตา จตตารโ จ พลิตพทา; เอตเถโส มหาชนกาโย สนนิปติโต; ตวํ ปน ภาต กว อโหสิตี. ‘อิธว ไช อหํ อวฺโส อโหสิณฺ’ติ. ‘กํ ปน ภาต อททสาตี. ‘น ไช อหํ อวฺโส อททสนฺ’ติ. ‘กํ ปน ภาต สททํ อสฺโสสีตี. ‘น ไช อหํ อวฺโส สททํ อสฺโสสินฺ’ติ. ‘กํ ปน ภาต สุตโต อโหสิตี. ‘น ไช อหํ อวฺโส สุตโต อโหสิณฺ’ติ. ‘กํ ปน ภาต สณฺเฑี อโหสิตี. ‘เอวมาวฺโสตี. ‘โส ตวํ ภาต สณฺเฑี สมานอ ชาคโร, เทเว วสฺสนเต, เทเว คพคพายนเต, วิชฺชุตาสฺสู นิจฺจรรนฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, เนว อททส, น ปน สททํ อสฺโสสีตี. ‘เอวมาวฺโสตี.

อถ ไช ปุกฺกุส ตสฺส ปุริสสฺส เอตทโหสิ ‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภูตํ วต โภ; สนฺเตน วต โภ ปพฺพชิตา วิหาเรณ วิหรนฺติ; ยตฺร หิ นาม สณฺเฑี สมานอ ชาคโร, เทเว วสฺสนเต, เทเว คพคพายนเต, วิชฺชุตาสฺสู นิจฺจรรนฺตีสุ, อสนิยา ผลนฺติยา, เนว ทกฺขิสฺสตี, น ปน สททํ สฺสนิสฺสตี’ติ.⁸⁸ มยิ อุฬารํ ปสาทํ ปเวเทตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ”ติ.

เอวํ วุตเต, ปุกฺกุโส มลฺลปฺุตโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “เอสาหํ ภาต, โย เม อาพาเร กาลาเม ปสาโท, ตํ มหาวาเต วา โยญฺนามิ, สีสฺโสตาย วา นทียา ปวาเหมมิ; อภิกฺกนฺตํ ภาต, อภิกฺกนฺตํ ภาต; เสยฺยถาปี ภาต นิกกฺขชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย, มฺุฬสฺส วา มคฺคํ อจฺจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺชิตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขมฺนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมว ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภาต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสฺสญฺจ; อฺุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณฺเปตํ สรณํ คตฺน”ติ.

[๑๙๔] อถ ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺุตโต อถฺยบตฺรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ “อิชฺช เม ตวํ ภณฺเ สิงฺคี วณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ อหารา”ติ. “เอวํ ภาต”ติ ไช โส ปุริโส ปุกฺกุสสฺส มลฺลปฺุตตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตํ สิงฺคีวณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ อหาริ. อถ ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺุตโต ตํ สิงฺคีวณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ ภควโต อฺุปนาเมสิ “อิทํ ภาต สิงฺคีวณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ, ตํ เม ภาต⁸⁹ ภควา ปฏิกฺคณฺหาตุ อญฺกมฺปํ อฺุปาทาया”ติ. “เตน หิ ปุกฺกุสฺส เอเกน มํ อจฺฉาเทหิ, เอเกน อานนฺท”ติ. “เอวํ ภาต”ติ ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺุตโต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เอเกน ภควนฺตํ อจฺฉาเทสิ, เอเกน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ. อถ ไช ภควา ปุกฺกุสํ มลฺลปฺุตตํ ธมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมปฺหํเสสิ. อถ ไช ปุกฺกุโส มลฺลปฺุตโต ภควตา ธมฺมียา กถาย สนฺทสฺสีโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิตโต สมปฺหํสีโต อญฺจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

[๑๙๕] อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท, อจิริปกฺกนฺเต ปุกฺกุเส มลฺลปฺุตเต, ตํ สิงฺคีวณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ ภควโต กายํ อฺุปนาเมสิ. ตํ ภควโต กายํ อฺุปนามิตํ หตฺตจฺจิกํ⁹⁰ วิย ภายติ. อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ ภาต, อพฺภูตํ ภาต, ยาว ปริสฺสุทฺโธ ภาต ตถาคตสฺส ฉวิวณฺโณ ปรีโยทาโต; อิทํ ภาต สิงฺคีวณฺณํ ยฺุคมญฺจํ ธารณียํ ภควโต กายํ อฺุปนามิตํ หตฺตจฺจิกํ วิย ภายตี”ติ. “เอวเมตํ อานนฺท, เอวเมตํ อานนฺท. ทวีสุ ไช อานนฺท กาเลสุ อติวิย

88 อ.ม.ส.อ. โสสฺสตีติ

89 อ.ม. ‘ภาต’ติ อิทํ นตฺถิ

90 ส.อ. วีตจฺจิกํ

ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ โหติ จิวณฺโณ ปริโยทาโต. กตเมสฺสุ ทวีสุ ? ยถจ อานนฺท รตฺตี
 ตถาคโต อนุตฺตรํ สมมาสมโพธิ อภิสมฺพุชฺฌติ, ยถจ รตฺตี อานุปาทีเสสาย นิพฺพานธตฺตยา
 ปรีนิพฺพายติ; อิมेषฺสุ โข อานนฺท ทวีสุ กาลेषฺสุ อติวีย ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ โหติ จิวณฺโณ
 ปริโยทาโต. อชฺช โข ปนानนฺท รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे กุสินารายํ อูปวตฺตเน มลฺลानํ สาลวเน
 อนฺตเร⁹¹ ยมกศาลานํ ตถาคตสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสติ ; อายามานนฺท, เยเน กกุฉา นที,
 เตนุปลงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภาณเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสึสึ.

“สิงคฺวีณฺณํ ยฺคฺมภูจํ ปุกฺกุโส อภิวารยิ
 เตเน อจฺฉาทิโต สตฺถา เหมวณฺโณ อโสภธา”ติ.

[๑๙๖] อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสฺสฺเมน สทฺธิ, เยเน กกุฉา นที, เตนุปลงฺกมิ;
 อูปสงฺกมิตฺวา กกุฉํ นที อชฺโหมคาเหตฺวา นฺหวตา จ ปวีตฺวา จ ปจฺจตฺตริตฺวา, เยเน อมฺพวนํ,
 เตนุปลงฺกมิ; อูปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ จฺนฺทกํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตวํ จฺนฺทก จตฺตคฺคฺณํ สํฆาฏี
 ปญฺญเปหิ; กิลนฺโตสฺมิ จฺนฺทก, นิปชฺชิสฺสามิ”ติ.

“เอวํ ภาณเต”ติ โข อายสฺมา จฺนฺทโก ภควโต ปฏิสฺสฺตฺวา จตฺตคฺคฺณํ สํฆาฏี ปญฺญเปสิ. อถ
 โข ภควา ทกฺขิณฺเนน ปสฺเสน สึหเสยฺยํ กปฺเปสิ ปาเท⁹² ปาทำ อจฺจ ราชาย สโต สมฺปชาน
 อญฺ्ञานสฺสณฺณํ มนสิกริตฺวา. อายสฺมา ปน จฺนฺทโก ตตฺถเวว ภควโต ปุโรโต นิสึทึ.

คนฺตฺวาน พุทฺโธ นทิกํ กกุฉํ
 อจฺฉาทกํ สาทฺตฺกํ วิปฺปสนฺนํ
 โอคาทิ สตฺถา อกิลนฺตฺรูป⁹³
 ตถาคโต อปฺปฏิโม จ⁹⁴ โลเก.
 นฺหวตา จ ปวีตฺวา จฺทกานิ สตฺถา
 ปุโรชฺชโต ภิกฺขุคณฺสฺส มชฺฌเ
 วตฺตา⁹⁵ ปวตฺตา ภควา อธิ ฐมฺเม
 อูปาคมิ อมฺพวนํ มเหสิ.
 อามนฺตยิ จฺนฺทกํ นาม ภิกฺขุ
 จตฺตคฺคฺณํ สนฺถร เม นิปชฺชึ.
 โส ใจฺทิตฺโต ภาวิตฺตเตเน จฺนฺโท
 จตฺตคฺคฺณํ สนฺถริ ชิปฺปเมว.

⁹¹ ฉ.ม.ส.อ. อนุตเรน

⁹² ก. ปาเทเน

⁹³ ส.อ. สุกิลนตฺรูป

⁹⁴ อ. อปฺปฏิโมว

⁹⁵ อ.ส. สตฺถา

นิปชฺชิตฺติ สุตถา อภิลนฺตฺรโป
 จฺนุโทปี ตตถ ปมุเช นิสฺสํทีติ.

[๑๙๗] อถ โข ภควา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “ลียา โข^{๙๖} ปนนานนฺท จฺนุทสฺส
 กมฺมารปฺตฺตสฺส โกจิ วิปฺปฏิสํโร อฺปปาเทยฺย ‘ตสฺส เต อวฺสุโส จฺนุท ลลาภา, ตสฺส เต ทฺลลทฺธํ,
 ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาทํ ปริภุชฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต”ติ; จฺนุทสฺส โข อานนฺท กมฺมาร
 ปฺตฺตสฺส เหวํ วิปฺปฏิสํโร ปฏฺวิเนตฺตฺพโพ ‘ตสฺส เต อวฺสุโส จฺนุท ลลาภา, ตสฺส เต สฺลทฺธํ, ยสฺส เต
 ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาทํ ปริภุชฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต; สมนฺมุขา เมตํ อวฺสุโส จฺนุท ภควโต สฺตํ
 สมนฺมุขา ปฏฺวิคฺคหิตํ ‘เทวเม ปิณฺฑปาทา สมนฺมผลา สมนฺมวิปาภา^{๙๗} อติวีย อญฺเณหิ ปิณฺฑปาทะหิ
 มหปฺผลตฺรา จ มหานิสฺสํตฺรา จ. กตเม เทว ? ยถจฺ ปิณฺฑปาทํ ปริภุชฺชิตฺวา ตถาคโต อนฺตฺตรํ
 สมนฺมาสมฺโพธิ อภิสฺมพฺุชฺชติ, ยถจฺ ปิณฺฑปาทํ ปริภุชฺชิตฺวา ตถาคโต อนฺปาทิสฺเสสาย นิพฺพาน
 ชาติฺยา ปรินิพฺพายติ; อิมะ เทว ปิณฺฑปาทา สมนฺมผลา สมนฺมวิปาภา อติวีย อญฺเณหิ
 ปิณฺฑปาทะหิ มหปฺผลตฺรา จ มหานิสฺสํตฺรา จ; อายสฺมตฺตนิกํ อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน
 กมฺมํ อฺปปจิตํ, วณฺณสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน กมฺมํ อฺปปจิตํ, สฺขสํวตฺตนิกํ
 อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน กมฺมํ อฺปปจิตํ, ยสฺสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน
 กมฺมํ อฺปปจิตํ, สคฺคสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน กมฺมํ อฺปปจิตํ, อาริปปเตยฺยสํวตฺตนิกํ
 อายสฺมตา จฺนุเทน กมฺมารปฺตฺเตน กมฺมํ อฺปปจิตฺนฺ”ติ; จฺนุทสฺส อานนฺท กมฺมารปฺตฺตสฺส เหวํ
 วิปฺปฏิสํโร ปฏฺวิเนตฺตฺพโพ”ติ. อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อฺุทานํ อฺุทานะสิ :

“ททโต ปุณฺณํ ปวชฺชติ,
 สํยมโต เวรํ น จีเยติ,
 กุสโล จ ชหาติ ปาปกํ,
 ราคโทสโมหกฺขยา ส นิพฺพุโต”ติ.

จตฺตฺถิโก ภานฺวาโร.

ยมกสาลา

[๑๙๘] อถ โข ภควา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายาฆานนฺท, เยน หิริญฺญวติยา
 นทียา ปาริมนฺตีรํ, เยน กุสึนารา อฺุพวตฺตนํ มลฺลानํ สาลวนํ, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ “เอวํ ฆนฺเต”ติ
 โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสึสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสฺสเฆน สทฺธี, เยน
 หิริญฺญวติยา นทียา ปาริมนฺตีรํ, เยน กุสึนารา อฺุพวตฺตนํ มลฺลानํ สาลวนํ, เตนฺอุปสงฺกมิ;
 อฺุพสงฺกมิตฺวา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท อนฺตเรณ ยมกสาลานํ
 อุตฺตรสึสํกํ มญฺจกํ ปญฺญเปหิ; กิลนฺโตสฺมิ อานนฺท, นิปชฺชิตฺตฺสํมิ”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ โข อายสฺมา

^{๙๖} ก. โย โข

^{๙๗} อ.ม. สมนวิปาภา

อานนุโท ภควโต ปฏิสสุตวา อนุตเรน ยมกศาลานํ อุตตรสีสกํ มณฺจกํ ปญฺญเปสึ. อถ โข ภควา ทกฺขิณฺณน ปสฺสเนน สึหเสยฺยํ กปฺเปสึ ปาทะ ปาท์ อจฺจาชาย สโต สมฺปชาโน.

เตน โข ปน สมเยน ยมกศาลา สพฺพผลิผลฺลา โหนฺติ อกาลปฺปฺเพหิ; เต ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี มนุทารวปฺปฺผานิ อนฺตลิกฺขา ปปตฺนฺติ; ตานิ ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี จฺนฺทณฺจฺณฺณานิ อนฺตลิกฺขา สมฺปตฺนฺติ; ตานิ ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี ตฺริยานิ อนฺตลิกฺเข วชฺชนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี สงฺคีตานิ อนฺตลิกฺเข วตฺตนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย.

[๑๙๙] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนุทํ อามนฺเตสิ “สพฺพผลิผลฺลา โข อานนุท ยมกศาลา อกาลปฺปฺเพหิ; เต ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี มนุทารวปฺปฺผานิ อนฺตลิกฺขา ปปตฺนฺติ; ตานิ ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี จฺนฺทณฺจฺณฺณานิ อนฺตลิกฺขา ปปตฺนฺติ; ตานิ ตถาคตฺสฺส สรีริ โอิกรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปรกิรนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี ตฺริยานิ อนฺตลิกฺเข วชฺชนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. ทิพฺพานิปี สงฺคีตานิ อนฺตลิกฺเข วตฺตนฺติ ตถาคตฺสฺส ปุชฺชาย. น โข อานนุท เอตฺตาวตฺตา ว ตถาคโต สกฺกโต วา โหติ ครุฑโต วา มานิตฺโต วา ปุชฺชิตฺโต วา อปฺจิตฺโต วา โย โข อานนุท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา อฺปาสโก วา อฺปาสิกา วา ฌมฺมานุฌมฺมปฺปฏิปฺนฺโน วิหฺรติ สามึจิปฺปฏิปฺนฺโน อฺนุฌมฺมจฺริ, โส ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุฑโรติ มาเนติ ปุชฺเชติ^{๙๘} ปรมาย ปุชฺชาย; ตสฺมา ติหฺนฺนุท ‘ฌมฺมานุฌมฺมปฺปฏิปฺนฺนา วิหฺริสฺสาม สามึจิปฺปฏิปฺนฺนา อฺนุฌมฺมจฺริโน’ติ; เหวณฺหิ โว อานนุท ลิกฺขิตฺตพฺพน”ติ.

อุปวาณตฺเถร

[๒๐๐] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุปวาณ ภควโต ปุโรโต จิตฺโต โหติ ภควนฺตํ วิชฺมาโน.^{๙๙} อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ^{๑๐๐} “อเปหิ ภิกฺขุ, มา เม ปุโรโต อญฺจาสี”ติ. อถ โข อายสฺมโต อานนุทสฺส เอตฺทโหสิ “อโย โข อายสฺมา อุปวาณํ ที่ฆรตฺตํ ภควโต อฺปฺญฺจโก สนฺติกาจโร สมิปฺจารี; อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาลे อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ “อเปหิ ภิกฺขุ, มา เม ปุโรโต อญฺจาสี”ติ; โโก นุ โข เหตุ โโก ปจฺฉโย, ยํ ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ ‘อเปหิ ภิกฺขุ, มา เม ปุโรโต อญฺจาสี’ติ. อถ โข อายสฺมา อานนุโท ภควนฺตํ เอตฺทโวจ “อโย ภนฺเต อายสฺมา อุปวาณํ ที่ฆรตฺตํ ภควโต อฺปฺญฺจโก สนฺติกาจโร สมิปฺจารี; อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาลे อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ ‘อเปหิ ภิกฺขุ, มา เม ปุโรโต อญฺจาสี’ติ; โโก นุ โข ภนฺเต เหตุ โโก ปจฺฉโย, ยํ ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ ‘อเปหิ ภิกฺขุ, มา เม ปุโรโต อญฺจาสี’ติ “เยภฺยเยน

^{๙๘} อ.ม. ปุชฺเชติ อปฺจียติ

^{๙๙} อ.ม. พีชยมาโน

^{๑๐๐} อ.ม. อปฺสาเรติ

อานนท ทสฺส โลกธาตฺสฺส ทเวตธา สนนฺปิตฺตา ตถาคคํ ทสฺสนาย, ยาวตธา อานนท กุสินารา
 อูพตฺตํ มลลนํ สาลนํ สมนตฺโต ทฺวาทส โยชนานิ, นตฺถิ โส ปเทโส วาลคฺคโกฏฺฐินิตฺถนฺมตฺโตปิ
 มหฺสฺสกาหิ ทเวตธาหิ อปฺพุโฏ; ทเวตธา อานนท อฺชฺชฌายนฺติ ‘ทฺวรา จ วตฺมหา อาคตธา ตถาคคํ
 ทสฺสนาย, กทาจิ กรหฺจิ ตถาคตธา โลกเ อูปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต สมนฺมาสมฺพุทฺธา; อชฺเชว รตฺติยา
 ปจฺฉิมยามเ ตถาคตฺสฺส ปรีนฺิพฺพานํ ภวิสฺสตี. อยญฺจ มหฺสฺสโกชฺช ภิภฺชฺช ภาควโต ปุโรโต จิตฺโต
 โอิวารเณโต; น มยํ ลภาม ปจฺฉิเม กาลเ ตถาคคํ ทสฺสนายา”ติ.

[๒๐๑] “กถํฐตา ปน ภนฺเต ภาควา ทเวตธา มนฺสิโกโรตี”ติ. “สนฺตฺตานนฺท ทเวตธา อากาเส
 ปจฺวีสฺสณฺณินฺนโย เกเส ปกรฺริย กนฺทนฺติ, พาทา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาทํ วีย¹⁰¹ ปปตฺนฺติ,
 อวภฺชฺชนฺติ วิภฺชฺชนฺติ ‘อติชฺชิปฺปิ ภาควา ปรีนฺิพฺพายิสฺสตี, อติชฺชิปฺปิ สฺสุคโต ปรีนฺิพฺพายิสฺสตี, อติชฺชิปฺปิ
 จกฺขุ¹⁰² โลกเ อนฺตรธาอิสฺสตี”ติ.

“สนฺตฺตานนฺท ทเวตธา ปจฺวียา ปจฺวีสฺสณฺณินฺนโย เกเส ปกรฺริย กนฺทนฺติ, พาทา ปคฺคยฺห
 กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาทํ วีย ปปตฺนฺติ, อวภฺชฺชนฺติ วิภฺชฺชนฺติ ‘อติชฺชิปฺปิ ภาควา ปรีนฺิพฺพายิสฺสตี, อติชฺชิปฺปิ
 สฺสุคโต ปรีนฺิพฺพายิสฺสตี, อติชฺชิปฺปิ จกฺขุ โลกเ อนฺตรธาอิสฺสตี”ติ. ยา ปน ตา ทเวตธา วีตฺราคา, ตา
 สตา สมนฺปชานา อธิวาเสนฺติ ‘อนิจฺจา สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา”ติ.

จตฺสฺสเวชนียฎฺฐาน

[๒๐๒] “ปุพฺเพ ภนฺเต ทิสาสฺส วสฺสํ วุตฺถา ภิภฺชฺช อาคจฺฉนฺติ ตถาคคํ ทสฺสนาย, เต มยํ
 ลภาม มโนภาวนฺนีย ภิภฺชฺช ทสฺสนาย, ลภาม ปยฺริฐปาสนาย. ภาควโต ปน มยํ ภนฺเต อจฺจเยน น
 ลภิสฺสาม มโนภาวนฺนีย ภิภฺชฺช ทสฺสนาย, น ลภิสฺสาม ปยฺริฐปาสนายา”ติ.

“จตฺตาริมาณี อานนท สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียานิ สํเวชนฺนียานิ จานานิ. กตฺมานิ
 จตฺตาริ ? ‘อิธ ตถาคโต ชาโต’ติ อานนท สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียํ สํเวชนฺนียํ จานํ. ‘อิธ ตถาคโต
 อนฺตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพธิ อภิสฺสมฺพุทฺโธ’ติ อานนท สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียํ สํเวชนฺนียํ จานํ. ‘อิธ
 ตถาคเตน อนฺตฺตรํ ฆมฺมจกฺกํ ปวตฺติตฺถนฺ’ติ อานนท สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียํ สํเวชนฺนียํ จานํ.
 ‘อิธ ตถาคโต อนฺปาทิสฺเสสาย นิพฺพานธาตฺยา ปรีนฺิพฺพุโต’ติ อานนท สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียํ
 สํเวชนฺนียํ จานํ. อิมานิ ชฺช อานนท จตฺตาริ สทฺธสฺส กุลปฺตฺตสฺส ทสฺสณฺนียานิ สํเวชนฺนียานิ จานานิ.

อาคมิสฺสนฺติ ชฺช อานนท สทฺธา ภิภฺชฺช ภิภฺชฺชนฺนียอ อฺปาสกา อฺปาสิกายเ ‘อิธ ตถาคโต
 ชาโต’ติปิ, ‘อิธ ตถาคโต อนฺตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพธิ อภิสฺสมฺพุทฺโธ’ติปิ, ‘อิธ ตถาคเตน อนฺตฺตรํ ฆมฺมจกฺกํ
 ปวตฺติตฺถนฺ’ติปิ, ‘อิธ ตถาคโต อนฺปาทิสฺเสสาย นิพฺพานธาตฺยา ปรีนฺิพฺพุโต’ติปิ. เย หิ เกจฺจ อานนท
 เจตฺติยจาริกํ อาทิถฺชนฺตธา ปสนฺนจิตฺตธา การิ ภวิสฺสนฺติ, สพฺเพ เต กายสฺส เมทา ปรมฺมรณฺนา สฺสุคตี
 สคฺคํ โลกํ อูปฺปชฺชิสฺสนฺตี”ติ.

¹⁰¹ ฉ.น. ฉินฺนปาทํ

¹⁰² ก. จกฺขุมา

อานนทปุจฉาถา

[๒๐๓] “กถิ มยิ ภนฺเต มาตฺคาเม ปฏิปฺชามฺหา”ติ. “อทฺสฺสนิ อานนฺทา”ติ. “ทสฺสเน ภควา สติ กถิ ปฏิปฺชิตฺตพฺพนฺ”ติ? “อนาลาโป อานนฺทา”ติ. “อาลปฺนฺเต ภนฺเต กถิ ปฏิปฺชิตฺตพฺพนฺ”ติ. “สติ อานนฺท อุปฺภูจฺจาเปตพฺพา”ติ.

[๒๐๔] “กถิ มยิ ภนฺเต ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชามฺหา”ติ. “อพฺยวาวฺฐา ตฺมุเห อานนฺท โหถ ตถาคตฺสฺส สรีริ ปุชฺชาย. อิงฺฆ ตฺมุเห อานนฺท สทตฺเถ¹⁰³ ฆฺภูถ, สทตฺเถ อนฺนุ ญฺญชฺถ, สทตฺเถ อปฺปมตฺตา อาตฺวาปิโน ปหิตตฺตา วิหฺรถ. สนนฺตานนฺท ขตฺตฺยปฺนฺชิตฺตาปิ พุราหฺมณปฺนฺชิตฺตาปิ คหปฺติปฺนฺชิตฺตาปิ ตถาคเต อภิปฺปสนฺนา, เต ตถาคตฺสฺส สรีรฺปฺชฺช กิริสฺสนฺตี”ติ.

[๒๐๕] “กถิ ปนฺ ภนฺเต ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชิตฺตพฺพนฺ”ติ. “ยถา โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชฺชนฺติ, เหวํ ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชิตฺตพฺพนฺติ. กถิ ปนฺ ภนฺเต รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชฺชนฺตีติ. รมฺโถ อานนฺท จกฺกวตฺตฺสฺส สรีริ อหเตน วตฺเถน เวเจฺนฺติ, อหเตน วตฺเถน เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเจฺนฺติ, วิหเตน กปฺปาเสน เวเจตฺวา อหเตน วตฺเถน เวเจฺนฺติ; เหวเตน อุปาเยน ปญฺจหิ ญฺคฺสเตหิ รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีเร¹⁰⁴ เวเจตฺวา อายสฺยา เตลโถณฺยา ปกฺขิปิตฺวา อญฺญิสฺสา อายสฺยา โถณฺยา ปฏิกฺขชิตฺวา สพฺพคฺนฺธานํ จิตฺกํ กิริตฺวา รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีริ ฌาเปนฺติ, จาตฺมมฺหาปเถ รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส ญฺปิ กโรนฺติ. เหวํ โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชฺชนฺติ ยถา โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชฺชนฺติ, เหวํ ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏิปฺชิตฺตพฺพนฺ, จาตฺมมฺหาปเถ ตถาคตฺสฺส ญฺโป กาทพฺโพ, ตตฺถ เย เต¹⁰⁵ มาลํ วา คณฺฐํ วา จฺณฺณกํ¹⁰⁶ วา อารีเปสฺสนฺติ วา อภิวาเทสฺสนฺติ วา จิตฺตํ วา ปสาเทสฺสนฺติ, เตสนฺตํ ภวิสฺสตี ที่ฆรตฺตํ หิตาย สฺชชาย.

ญฺปนฺนปฺคคฺล

[๒๐๖] จตฺตาโรเม อานนฺท ญฺปนฺนปฺคคฺล. กตฺเม จตฺตาโร ? ตถาคโต อรฺหิ สฺมมาสมฺพุทฺโธ ญฺปนฺนปฺคคฺล, ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ญฺปนฺนปฺคคฺล, ตถาคตฺสฺส สวากโ ญฺปนฺนปฺคคฺล, ราชา จกฺกวตฺติ ญฺปนฺนปฺคคฺล.

ภิกฺขุจฺณนฺท อตฺถวสฺสํ ปฏฺิจจ ตถาคโต อรฺหิ สฺมมาสมฺพุทฺโธ ญฺปนฺนปฺคคฺล ? ‘อัยํ ตสฺส ภควโต อรฺหโต สฺมมาสมฺพุทฺธสฺส ญฺโป’ติ อานนฺท พหฺนุ ชฺนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ, เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺวา สฺคฺตี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติ. อิทํ โข อานนฺท อตฺถวสฺสํ ปฏฺิจจ ตถาคโต อรฺหิ สฺมมาสมฺพุทฺโธ ญฺปนฺนปฺคคฺล.

¹⁰³ อ.ม. สวรรตเถ

¹⁰⁴ อ.ม. สรีริ

¹⁰⁵ อ.ม. เตติ อิทํ ปทํ นตฺถิ

¹⁰⁶ ส.อ. วณฺณกํ

กิถุจมานนุท อตถวรั ปฏิจจ ปจเจกสมพุทโธ ญูปารโห ? อัย ตสฺส ภควโต ปจเจกสมพุทโธ ญูปา'ติ อานนุท พุทฺธ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ, เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณํ สุคฺตึํ สคฺคํ โลกํ อูปปชฺชนฺติ. อิทํ โข อานนุท อตถวรั ปฏิจจ ปจเจกสมพุทโธ ญูปารโห.

กิถุจมานนุท อตถวรั ปฏิจจ ตถาคตสฺส สวากโก ญูปารโห ? 'อัย ตสฺส ภควโต อรหโต สมหาสมพุทโธ สวากสฺส ญูปา'ติ อานนุท พุทฺธ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ, เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณํ สุคฺตึํ สคฺคํ โลกํ อูปปชฺชนฺติ. อิทํ โข อานนุท อตถวรั ปฏิจจ ตถาคตสฺส สวากโก ญูปารโห.

กิถุจมานนุท อตถวรั ปฏิจจ ราชา จกฺกวตฺติ ญูปารโห ? 'อัย ตสฺส ฌมฺมิกสฺส ฌมฺมรณฺโပ ญูปา'ติ อานนุท พุทฺธ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ. เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณํ สุคฺตึํ สคฺคํ โลกํ อูปปชฺชนฺติ. อิทํ โข อานนุท อตถวรั ปฏิจจ ราชา จกฺกวตฺติ ญูปารโห. อิเม โข อานนุท จตฺตารโห ญูปารโห.

อานนุทอจริยฌมโม

[๒๐๗] อถ โข อายสฺมา อานนุโท วิหารํ ปวิสิตฺวา กปิสฺสี อาลมฺพิตฺวา โวทฺธานิ อญฺชาสิ "อหฺนฺจ วตฺมฺหิ เสกฺโข สกรณฺโณ, สตฺถ จ เม ปรีนฺพิพฺพานํ ภวิสฺสตี, โย มม อญฺกมฺปโก"ติ. อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ "กํ หนฺ โข ภิกฺขเว อานนุโท"ติ. เอโส ภนฺเต อายสฺมา อานนุโท วิหารํ ปวิสิตฺวา กปิสฺสี อาลมฺพิตฺวา โวทฺธานิ จิตฺ "อหฺนฺจ วตฺมฺหิ เสกฺโข สกรณฺโณ, สตฺถ จ เม ปรีนฺพิพฺพานํ ภวิสฺสตี, โย มม อญฺกมฺปโก"ติ. อถ โข ภควา อญฺยตฺริ ภิกฺขุ อามนฺเตสิ "เอहि ตฺวํ ภิกฺขุ, มม วจฺเนน อานนุทํ อามนฺเตสิ 'สตฺถา ตํ อวฺสุ อานนุท อามนฺเตตี'ติ. "เอวํ ภนฺเต"ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา อานนุโท เตนฺุปลสงฺกมิ; อฺปลสงฺกมิตฺวา อายสฺมฺนฺตํ อานนุทํ เอตฺทวโจ "สตฺถา ตํ อวฺสุ อานนุท อามนฺเตตี"ติ. "เอวมาวฺสุ"ติ โข อายสฺมา อานนุโท ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา เตนฺุปลสงฺกมิ; อฺปลสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสี. เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺ โข อายสฺมฺนฺตํ อานนุทํ ภควา เอตฺทวโจ "อํ อานนุท มา สีจิมฺหา ปรีเทวิ, น หนฺ เอตํ อานนุท มยา ปฏิกฺจฺเจว อุกฺขาตํ 'สพฺเพหเว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺยตฺทาภาโว; ตํ กฺุเตตฺถ¹⁰⁷ ลพฺภา ? 'ยนฺตํ ชาตํ ฐนฺตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ, ตํ วต มา ปฺลชฺชี"ติ เนตํ จานํ วิชฺชตี. ทีฆรตฺตํ โข เต อานนุท ตถาคโต ปจฺจุปฏฺฐิจิตฺ เมตฺเตน กายกมฺเมน หิตฺเตน สฺุเชน อทฺเวเนน อปฺปมาเถเนน, เมตฺเตน วจีกมฺเมน หิตฺเตน สฺุเชน อทฺเวเนน อปฺปมาเถเนน, เมตฺเตน มโนกมฺเมน หิตฺเตน สฺุเชน อทฺเวเนน อปฺปมาเถเนน. กตฺตปฺถสฺส ตฺวํ อานนุท, ปธานมฺนฺยฺยชฺช ชฺชปฺปํ โหหิสฺสี อนาสวอ"ติ.

[๒๐๘] อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ "เยปี เต ภิกฺขเว อหฺสิ อตีตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สมหาสมพุทฺธา, เตสฺมปี ภควนฺตานํ เอตฺปฺปรมาเยว อฺปฏฺฐจฺจกฺกา อหฺสิ, เสยฺยถาปี มยฺหํ อานนุโท. เยปี เต ภิกฺขเว ภวิสฺสตี อนาคตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สมหาสมพุทฺธา, เตสฺมปี ภควนฺตานํ เอตฺปฺปรมาเยว อฺปฏฺฐจฺจกฺกา ภวิสฺสตี, เสยฺยถาปี มยฺหํ อานนุโท, ปญฺชิตฺติ ภิกฺขเว อานนุโท, เมตฺทวํ ภิกฺขเว อานนุโท ชานาตี 'อัย กาลิ ตถาคตํ ทสฺสนาย อฺปลสงฺกมิตฺุ ภิกฺขุณฺ, อัย กาลิ ภิกฺขุณฺ, อัย

¹⁰⁷ ฉ.ม. ตํ กฺุเตตฺถ อานนุท

กาลิ อูปราสกานัน, อัย กาลิ อูปราสิกานัน, อัย กาลิ ฤๅโถ ราชมหามตฺตทานัน, อัย กาลิ ติตฺถียานัน, อัย กาลิ ติตฺถียสาวกานนฺ'ติ.

[๒๐๙] จตฺตารโฆเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตา ฐมฺมา อานนฺเท. กตฺเม จตฺตารโ ? สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว ภิกฺขุปรึสา โหติ. อถ¹⁰⁸ อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุณีปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว ภิกฺขุณีปรึสา โหติ. อถ อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. สเจ ภิกฺขเว อฺปาสกปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว อฺปาสกปรึสา โหติ. อถ อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. สเจ ภิกฺขเว อฺปาสิกาปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว อฺปาสิกาปรึสา โหติ. อถ อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. อิมเ ชโย ภิกฺขเว จตฺตารโ อจฺฉริยา อพฺภุตา ฐมฺมา อานนฺเท.

จตฺตารโฆเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตา ฐมฺมา ฤๅโถ จกฺกวตฺติมฺหิ. กตฺเม จตฺตารโ ? สเจ ภิกฺขเว ชตฺติยปรึสา ราชานัน จกฺกวตฺตี ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ ราชาน จกฺกวตฺติ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว ชตฺติยปรึสา โหติ. อถ ราชาน จกฺกวตฺติ ตฺถุณี โหติ. สเจ ภิกฺขเว พุราหฺมณปรึสา ๕เปยฺย คหปฺติปรึสา ๕เปยฺย สมณปรึสา ราชานัน จกฺกวตฺตี ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ ราชาน จกฺกวตฺตี ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว สมณปรึสา โหติ. อถ ราชาน จกฺกวตฺติ ตฺถุณี โหติ. เหวเมว ชโย ภิกฺขเว จตฺตารโ อจฺฉริยา อพฺภุตา ฐมฺมา อานนฺเท. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว ภิกฺขุปรึสา โหติ. อถ ชโย อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุณีปรึสา ๕เปยฺย อฺปาสกปรึสา ๕เปยฺย อฺปาสิกาปรึสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมฺติ, ทสฺสเนน สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโ ท ฐมฺมํ ภาสฺติ, ภาสฺสิเตนปี สฺวา อตฺตมฺนา โหติ. อติตฺตาร ว ภิกฺขเว อฺปาสิกาปรึสา โหติ. อถ ชโย อานนฺโ ท ตฺถุณี โหติ. อิมเ ชโย ภิกฺขเว จตฺตารโ อจฺฉริยา อพฺภุตา ฐมฺมา อานนฺเท”ติ.

มหาสุทฺตสนฺตฺตเทสนา

[๒๑๐] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโ ท ภควนฺตํ เอตทโวจ “มา ภนฺเต ภควา อิมสฺมี ชุทฺทก นครเก อชฺชชฺคณนครเก สาขานนครเก ปรีนินฺพายี. สนฺติ ภนฺเต อญฺญานี มหानครานี. เสยฺยถึทํ ? จมฺปา ราชคฺห์ สาวตฺถี สากถํ โกสมฺพี พาราณสี, เอตฺถ ภควา ปรีนินฺพายตฺ, เอตฺถ พนฺ ชตฺติย มหาสาลา พุราหฺมณมหาสาลา คหปฺติมหาสาลา ตถาคเต อภิปฺปสนฺนา. เต ตถาคตฺสฺ สรรูปุชฺ

กฤษณสูติ”ติ “มา เหว่ อานนุท อวจ’ มาเหว่ อานนุท อวจ ‘ขุททกนคกรกั อุชฺชงฺคณคกรกั
สาขานคกรนุ’ติ.

ภูตปุพฺพ อานนุท ราชธา มหาสุทสุสนโน นาม อโหสิ จกฺกวตฺติ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา
จาตุรฺนโต วิชิตาวิ ชนปทตถาวริยปฺปตฺโต สตฺตรตฺนสมนฺนาคโต. ฐมฺโถ อานนุท มหาสุทสุสนสุส
อัย กุสินารา กุสาวตี นาม ราชธานี อโหสิ, ปุรฺตฺติเมณ จ ปจฺฉิเมณ จ ทฺวาทสโยชนานิ อายาเมณ;
อฺตุตฺเรน จ ทกฺขิเณณ จ สตฺตโยชนานิ วิตถาเรน. กุสาวตี อานนุท ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝีตา
จ พหุชฺชา จ อากิณฺณมนุสฺสา จ สุภิกฺขา จ. เสยฺยถาปี อานนุท เทวานํ อาฬกฺมนฺทา นาม
ราชธานี อิทฺธา เจว โหติ ฝีตา จ พหุชฺชา จ อากิณฺณนฺกฺขา จ สุภิกฺขา จ, เหวเมว ไซ อานนุท
กุสาวตี ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝีตา จ พหุชฺชา จ อากิณฺณนฺกฺขา จ สุภิกฺขา จ; กุสาวตี
อานนุท ราชธานี ทสฺหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตา อโหสิ ทิวา เจว รตฺติญฺจ. เสยฺยถีทํ ? หตฺถิสทฺเทน
อสุสทฺเทน รตฺสทฺเทน เภริสทฺเทน มุทฺทิงคฺสทฺเทน วิณาสทฺเทน คีตฺสทฺเทน [109] สมฺมสทฺเทน
ตาฬสทฺเทน¹¹⁰ ‘อสถ,¹¹¹ ปิวถ, ขาทถา’ติ ทสเมณ สทฺเทน.

คจฺฉ ตฺว อานนุท, กุสินารายํ ปวิสิตฺวา โภสินารกานํ มลฺลานํ อารโจะหิ ‘อชฺช ไซ วา
เสฏฺฐจา รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามะ ตถาคตฺสฺส ปรีนินฺพพานํ ภวิสฺสตี. อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐจา, อภิกฺกมถ วา
เสฏฺฐจา, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสฺสาร์โน อหฺวตฺถ ‘อมฺหากญฺจ โน คามกฺเขตฺเต ตถาคตฺสฺส ปรีนินฺพพานํ
อโหสิ, น มยํ ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาละ ตถาคตํ ทสฺสนายา”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ ไซ อายสฺมา อานนุโท
ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิวาเสตฺวา ปตฺตจฺวีรมาทาย อตฺตทฺติโย กุสินารํ ปาวิสฺสิ.

มลฺลานํ วนฺทนา

[๒๑๑] เตน ไซ ปน สมเยน โภสินารกา มลฺลา สนฺจาคาเร¹¹² สนฺนิปตฺตา โหนฺติ เกนจิ
เทว กรณียะน. อถ ไซ อายสฺมา อานนุโท, เยน โภสินารกานํ มลฺลานํ สนฺจาคารํ, เตนฺปสงฺกมิ;
อุปสงฺกมิตฺวา โภสินารกานํ มลฺลานํ อารโจะหิ “อชฺช ไซ วาเสฏฺฐจา รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามะ
ตถาคตฺสฺส ปรีนินฺพพานํ ภวิสฺสตี, อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐจา, อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐจา, มา ปจฺฉา
วิปฺปฏิสฺสาร์โน อหฺวตฺถ ‘อมฺหากญฺจ โน คามกฺเขตฺเต ตถาคตฺสฺส ปรีนินฺพพานํ อโหสิ, น มยํ ลภิมฺหา
ปจฺฉิเม กาละ ตถาคตํ ทสฺสนายา”ติ. อิทฺมายสมฺโต อานนุทสุสฺส สุตฺวา มลฺลา จ มลฺลปฺตฺตา จ มลฺล
สุณฺนิสา จ มลฺลปชาปฺติโย จ อสมาวินอ ทุมมนา เจโตทฺกฺขสมปฺปีตา อปฺเปกฺจเจ เกเส ปกิริย
กนฺทนฺติ, พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาทํ วิย ปปตฺนฺติ, อวภูฏนฺติ วิวภูฏนฺติ “อติขิปฺปี ภควา
ปรีนินฺพพายิสฺสตี, อติขิปฺปี สุกฺโต ปรีนินฺพพายิสฺสตี, อติขิปฺปี จกฺขุํ โลกะ อนฺตรธายิสฺสตี”ติ. อถ ไซ

109 ก.ฉ.ม. สงฺขสทฺเทน

110 ฉ.ม. ปาณิตาฬสทฺเทน

111 ฉ.ม.ส. อสนนถ

112 ฉ.ม. สนฺจาคาเร

มลลลา จ มลลปุตตา จ มลลสุณิสสา จ มลลปชาปติโย จ อฆาวิโน ทุมมนา เจโตทุกขสมปปีตา,
 เยน อุปวัตตณัน มลลลัน สาลวณัน, เยนายสุมา อานนุโท, เตนุปลสงกมีสุ. อถ โข อายสมโต
 อานนุทสส เอตทโหสิ “สเจ โข อหิ โกสินารเก มลลเล เอกเมกั ภควนตัม วรุทาเปสุสามิ, อวณทิตโต จ
 ภควา โกสินารเกหิ มลลเลหิ ภวิสฺสตี, อถายั รตติ วิภายิสฺสตี. ยนฺนุนานหิ โกสินารเก มลลเล
 กุลปวิวัตตโส กุลปวิวัตตโส จเปตวา ภควนตัม วรุทาเปยยั ‘อิตถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตโต
 สภริโย สปริโส สามจฺโจ ภควโต ปาเท สิริสา วรุทตี”ติ. อถ โข อายสมมา อานนุโท โกสินารเก
 มลลเล กุลปวิวัตตโส กุลปวิวัตตโส จเปตวา ภควนตัม วรุทาเปสิ ‘อิตถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตโต
 สภริโย สปริโส สามจฺโจ ภควโต ปาเท สิริสา วรุทตี”ติ. อถ โข อายสมมา อานนุโท เอเตน อุปาเยน
 ปจฺจเมเนว ยामเณ โกสินารเก มลลเล ภควนตัม วรุทาเปสิ.

สุภทฺทปริพฺพชาทกตฺถ

[๒๑๒] เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม ปริพฺพชาทโก กุสินารายั ปฎิวสตี. อสฺสิสฺสี โข
 สุภทฺโท ปริพฺพชาทโก “อชฺช กิร รตติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส โคตมสฺสฺส ปรีนิพฺพานัน ภวิสฺสตี”ติ.
 อถ โข สุภทฺทสฺส ปริพฺพชาทกสฺส เอตทโหสิ “สุตฺตํ โข ปน เมตฺตํ ปริพฺพชาทกานัน วุฑฺฒานัน มหฺลลกานัน
 อจฺฉริยปาจฺฉริยานัน ภาสฺमानานัน ‘กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺชเชว รตติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส โคตมสฺสฺส ปรีนิพฺพานัน ภวิสฺสตี, อตฺถิ จ
 เม อยั กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน, เอวํปสนฺโน อหิ สมเณ โคตเม ‘ปโหตี เม สมเณ โคตโม ตถา ธมฺมํ
 เทเสตฺตํ, ยถาหิ อิมิ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺนุ”ติ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพชาทโก, เยน อุปวัตตณัน มลลลัน
 สาลวณัน, เยนายสุมา อานนุโท, เตนุปลสงกมี; อุปสงกมิตฺวา อายสมนฺตัม อานนุทํ เอตทโวจ “สุตฺตํ
 เมตฺตํ โภ อานนุท ปริพฺพชาทกานัน วุฑฺฒานัน มหฺลลกานัน อจฺฉริยปาจฺฉริยานัน ภาสฺमानานัน ‘กทาจิ กรหจิ
 ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺชเชว รตติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส
 โคตมสฺสฺส ปรีนิพฺพานัน ภวิสฺสตี, อตฺถิ จ เม อยั กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน. เอวํปสนฺโน อหิ สมเณ โคตเม
 ‘ปโหตี เม สมเณ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตฺตํ, ยถาหิ อิมิ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺนุ”ติ. สาธานํ¹¹³ โภ
 อานนุท ลภายยั สมณั โคตมํ ทสฺสนายา”ติ. เอวํ วุตเต, อายสมมา อานนุโท สุภทฺทํ ปริพฺพชาทกั
 เอตทโวจ “อลฺล อวฺวโส สุภทฺท, มา ตถาคตฺตํ วิเหเจสิ, กิลนฺโต ภควา”ติ. ทฺติยมฺปิ โข สุภทฺโท
 ปริพฺพชาทโก ๗เปฯ ตติยมฺปิ โข สุภทฺโท ปริพฺพชาทโก อายสมนฺตัม อานนุทํ เอตทโวจ “สุตฺตํ เมตฺตํ โภ
 อานนุท ปริพฺพชาทกานัน วุฑฺฒานัน มหฺลลกานัน อจฺฉริยปาจฺฉริยานัน ภาสฺमानานัน ‘กทาจิ กรหจิ
 ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺชเชว รตติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส
 โคตมสฺสฺส ปรีนิพฺพานัน ภวิสฺสตี, อตฺถิ จ เม อยั กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน, เอวํปสนฺโน อหิ สมเณ โคตเม
 ‘ปโหตี เม สมเณ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตฺตํ, ยถาหิ อิมิ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺนุ”ติ. สาธานํ โภ
 อานนุท ลภายยั สมณั โคตมํ ทสฺสนายา”ติ. ตติยมฺปิ โข อายสมมา อานนุโท สุภทฺทํ ปริพฺพชาทกั
 เอตทโวจ “อลฺล อวฺวโส สุภทฺท, มา ตถาคตฺตํ วิเหเจสิ, กิลนฺโต ภควา”ติ.

[๒๑๓] อสุโสสิ โข ภควา อายสมโต อานนทสฺส สุภทฺเทน ปริพฺพาชเกน สทฺธี อิมํ กถา สลฺลาปํ. อถ โข ภควา อายสมนฺตํ อานนทํ อามนฺเตสิ “อสิ อานนท, มา สุภทฺทํ วาเรสิ, ลภตุ¹¹⁴ อานนท สุภทฺโท ตถาคตํ ทสฺสนาย. ยงฺกิลฺลิจิ มํ สุภทฺโท ปุจฺฉิสฺสตี, สพฺพนฺตํ อญฺญาเปกฺโข ว ปุจฺฉิสฺสตี, โน วิหเสาเปกฺโข. ยญฺจสฺสาหํ ปุญฺโஜ พฺยากริสฺสามิ, ตํ ชิปปเมว อาชานิสฺสตี”ติ. อถ โข อายสมมา อานนทฺโห สุภทฺทํ ปริพฺพาชกํ เอตทวโจ “คจฺฉาวุโส สุภทฺท, กโรติ เต ภควา โอภาสนุ”ติ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปลสงฺกมิ; อุปลสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธี สมฺเมทฺติ; สมฺเมทฺนึยํ กถํ สารณึยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ. เอกมนฺตํ นิสฺสินโน โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทวโจ “เยเม โภ โคตม สมณพฺรหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจฺริยา ฅาตา ยสฺสสิโน ติตฺถกฺรา สารุสมฺมตา พหุชนสฺส. เสยฺยถึทํ ? ปุโรเณ กสฺสโป มกฺขลฺลิตฺติ โคสาโล อชิตฺโต เกสกมฺพล¹¹⁵ ปกฺุโร กจฺจายโน สยฺยโย เวฬุจฺจปฺตฺโต¹¹⁶ นิคณฺโจ นาฏปฺตฺโต, สพฺเพเต เต สกาย ปฏฺิณฺณาย อพฺภณฺณึสฺสุ, สพฺเพ¹¹⁷ ปน น อพฺภณฺณึสฺสุ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภณฺณึสฺสุ เอกจฺเจ น อพฺภณฺณึสฺสุ”ติ. “อสิ สุภทฺท, ติจฺจเตตํ ‘สพฺเพ เต สกาย ปฏฺิณฺณาย อพฺภณฺณึสฺสุ, สพฺเพ ปน น อพฺภณฺณึสฺสุ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภณฺณึสฺสุ เอกจฺเจ น อพฺภณฺณึสฺสุ’ติ. ฅมฺมนฺเต สุภทฺท เทเสสฺสามิ, ตํ สฺุณาหิ, สารุกํ มนสิกกโรหิ, ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทวโจ :

[๒๑๔] “ยสมึ โข สุภทฺท ฅมฺมวินเย อริโย อญฺจจฺจคฺโก มคฺโค น อุปลพฺภติ, สมฺโนปี ตตฺถ น อุปลพฺภติ, ทฺุติโยปี ตตฺถ สมฺโน น อุปลพฺภติ, ตติโยปี ตตฺถ สมฺโน น อุปลพฺภติ, จตฺตุโถปี ตตฺถ สมฺโน น อุปลพฺภติ. ยสมึยฺจ โข สุภทฺท ฅมฺมวินเย อริโย อญฺจจฺจคฺโก มคฺโค อุปลพฺภติ, สมฺโนปี ตตฺถ อุปลพฺภติ, ทฺุติโยปี ตตฺถ สมฺโน อุปลพฺภติ, ตติโยปี ตตฺถ สมฺโน อุปลพฺภติ, จตฺตุโถปี ตตฺถ สมฺโน อุปลพฺภติ. อิมสมึ โข สุภทฺท ฅมฺมวินเย อริโย อญฺจจฺจคฺโก มคฺโค อุปลพฺภติ, อិเชว สุภทฺท สมฺโน, อิจฺ ทฺุติโย สมฺโน, อิจฺ ตติโย สมฺโน, อิจฺ จตฺตุโถ สมฺโน; สฺุณฺณา ปรรูปฺวาทา สมฺเนภิ อญฺเณหิ. อิเม จ สุภทฺท ภิกฺขุ สมฺมา วิหเรยฺยํ, อสฺุณฺโณ โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺสา’ติ.

เอญฺนตีโส วยสา สุภทฺท
 ยํ ปพฺพชฺชึ กิ์กฺสลาญฺเณสิ
 วสฺसानิ ปญฺญาส สมာธิกานิ,
 ยโต อหํ ปพฺพชฺชิตฺโต สุภทฺท
 ฅายสฺส ฅมฺมสฺส ปเทสฺวตฺตี
 อิตฺโต พหิทฺธา สมฺโนปี นตฺถิ.

114 อ.ม. ลภตํ
 115 ส. เกสกมฺพลี
 116 ส. เวลฺลจฺจปฺตฺโต
 117 อ.ม. สพฺเพ

ทุติโยปิ สมโณ นตฺถิ, ตติโยปิ สมโณ นตฺถิ, จตุตฺถโยปิ สมโณ นตฺถิ; สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมณฺณิ อญฺเณหิ. อิมํ จ สุภทฺโท ภิกฺขุ สมมา วิหเรยฺยํ, อสุญฺญเณ โลกโก อรหฺนฺเตหิ อสฺสา”ติ.

[๒๑๕] เอรุ วุตฺเต, สุภทฺโท ปริพฺพาทโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต; เสยฺยถาปี ฆนฺเต นิฏฺฐชฺชิตํ วา อุกฺกชฺชเยย, ปฏฺิจจณฺนํ วา วิวเรยฺย, มุพฺพิหฺสฺส วา มคฺคํ อัจฉิเยย, อนฺธกาเร วา เตลปฺชฺชิตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอมเมว ภควตา อนนฺกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสานํ ฆนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสํมญฺจ; ลภายยาหํ ฆนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลภายฺยํ อฺปสมฺปทนฺ”ติ. “โย โข สุภทฺโท อญฺเณตติย ปฺพโพ อิมสฺมี ธมฺมวินเย อากฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากฺขติ อฺปสมฺปทํ. โส จตฺตารโ มาเส ปริวสฺติ, จตฺนุนํ มาसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาทฺเตนฺติ อฺปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อปีจ เมตฺถ ปฺคฺคฺลเวมตฺตตา วิทิตา”ติ. “สเจ ฆนฺเต อญฺเณตติยปฺพพา อิมสฺมี ธมฺมวินเย อากฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ อากฺขนฺตา อฺปสมฺปทํ จตฺตารโ มาเส ปริวสฺนฺติ, จตฺนุนํ มาसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาทฺเตนฺติ อฺปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อนํ จตฺตาริ วสฺसानิ ปริวสิสฺสามิ, จตฺนุนํ วสฺसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาทฺเตนฺตุ อฺปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา”ติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “เตนหานนฺท สุภทฺโท ปพฺพาทฺเตน”ติ.¹¹⁸ “เอวํ ฆนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสเณสิ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาทโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “ลาภา โว อวฺสุโส อานนฺท, สฺสทฺธํ โว อวฺสุโส อานนฺท, เย เอตฺถ สตฺถารา¹¹⁹ สมฺมุขา อนฺเดวาลิกากิเสเณน อภิสิตฺตทา”ติ. อลตฺถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาทโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อฺปสมฺปทํ. อจฺริฐปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา สุภทฺโท เอโก วุภกฺกฺวจิ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหฺรนฺโต นจฺริสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปฺตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชนฺติ, ตทนฺตฺตริ พุรฺหมจฺริยปริโยสานํ ทิฏฺฐเส ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อฺปสมฺปชฺช วิหาสิ. “ซีณา ชาติ; วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ; กตํ กรณฺนียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตทายา”ติ อพฺภณฺณาสิ. อญฺเณตโร โข ปนายสฺมา สุภทฺโท อรหฺตํ อโหสิ. โส ภควโต ปจฺฉิมํ สกฺขิสาวโก อโหสิติ.

ปญฺจมภาณวโร สมตฺโต.

ตถาคตปจฺฉิมวจา

[๒๑๖] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “สิยา โข ปนानนฺท ตฺมหากํ เอวมสฺส ‘อติตฺตตฺถุกํ ปาวจณฺ, นตฺถิ โน สตฺถา’ติ. น โข ปเนตํ อานนฺท เอรุ ทญฺจพฺพํ; โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺเจเยน สตฺถา; ยถา โข ปนानนฺท เอตฺรหิ ภิกฺขุ อญฺเณมญฺญํ อวฺสุสฺวาเทน สมฺมทาจฺรนฺติ, น โข มมจฺเจเยน เอรุ สมฺมทาจฺริตพฺพํ. เถรตฺเรณ อานนฺท ภิกฺขุณา นวกตโร ภิกฺขุ นามเนน วา โคตฺเตน วา อวฺสุสฺวาเทน วา

¹¹⁸ อ.ม. ปพฺพาทฺเตติ

¹¹⁹ อ.ม. สตฺถ

สมุททาจริตพุโพ, นวกตเรน ภิกขุณา เถรตโร ภิกขุ ‘ภนฺเต’ติ วา ‘อายุสฺมา’ติ วา สมุททาจริตพุโพ. อากงฺขมาโน อานนฺท สํโฆ มมจฺเจยเนน ชุทฺททานุชฺชทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมฺมหนฺตฺ. ฉนฺนสฺส อานนฺท ภิกขุโน มมจฺเจยเนน พุรหฺมทณฺโท ทาทพุโพ”ติ. “กตโม ปน ภนฺเต พุรหฺมทณฺโท”ติ. “ฉนฺนโน อานนฺท ภิกขุ ยํ อิจฺเจยฺย, ตํ วทฺเขยฺย, โส ภิกขุหิ เนว วตฺตพุโพ น โววทิตพุโพ น อนุสฺสาสิตพุโพ”ติ.

[๒๑๗] อถ โข ภควา ภิกขุ อามนฺเตสิ “สียา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสาปี กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สํฆเ วา มคฺเค วา ปฏฺิปปทาย วา, ปุจฺจถ ภิกฺขเว, มา ปจฺจฉา วิปฺปฏิสํริโน อหฺวตฺถ ‘สมฺมุขีภฺโต โน สตฺถา อโหสิ, น มยํ สกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา ปฏฺิปปุจฺจิตฺนุ”ติ. เอวํ วุตฺเต, เต ภิกฺขุ ตฺถนฺหิ อเหสิ. ทฺติยมฺปิ โข ภควา ๕เปฯ ตฺติยมฺปิ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “สียา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสาปี กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สํฆเ วา มคฺเค วา ปฏฺิปปทาย วา, ปุจฺจถ ภิกฺขเว, มา ปจฺจฉา วิปฺปฏิสํริโน อหฺวตฺถ ‘สมฺมุขีภฺโต โน สตฺถา อโหสิ, น มยํ สกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา ปฏฺิปปุจฺจิตฺนุ”ติ. ตฺติยมฺปิ โข เต ภิกฺขุ ตฺถนฺหิ อเหสิ. อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “สียา โข ปน ภิกฺขเว สตฺถุ คารเวณปี น ปุจฺเจยฺยถ, สหายนฺทปี ภิกฺขเว สหายนฺทสฺส อารโจะตฺถ”ติ. เอวํ วุตฺเต, เต ภิกฺขุ ตฺถนฺหิ อเหสิ. อถ โข อายุสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺจริยํ ภนฺเต, อพฺภูตํ ภนฺเต; เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต อิมสฺมี ภิกฺขุสํฆเ ‘นตฺถิ อิมสฺมี ภิกฺขุสํฆเ¹²⁰ เอกภิกฺขุสฺสาปี กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สํฆเ วา มคฺเค วา ปฏฺิปปทาย วา”ติ. “ปสํทา โข ตวํ อานนฺท วทฺสิ, ฅาณเมว เหตุถ อานนฺท ตถาคตฺสฺส นตฺถิ, อิมสฺมี ภิกฺขุสํฆเ เอกภิกฺขุสฺสาปี กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สํฆเ วา มคฺเค วา ปฏฺิปปทาย วา. อิมสํ หิ อานนฺท ปญฺจณฺํ ภิกฺขุสฺตานํ โย ปจฺจิมโก ภิกฺขุ, โส โสตาปนฺโน อวินิปาทธมฺโม นียโต สมฺโพธิ ปรายโน”ติ.

[๒๑๘] อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว; วยธฺมมา สงฺขารา, อปฺปมาเทน สมฺปาเทธา”ติ. อยํ ตถาคตฺสฺส ปจฺจิมา วาจา.

ปรินิพฺพุตถา

[๒๑๙] อถ โข ภควา ปจฺมํ ฅานํ สมํปชฺชติ, ปจฺมชฺชฅานา วุญฺจหิตฺวา ทฺติยํ ฅานํ สมํปชฺชติ, ทฺติยชฺชฅานา วุญฺจหิตฺวา ตฺติยํ ฅานํ สมํปชฺชติ, ตฺติยชฺชฅานา วุญฺจหิตฺวา จตฺตถํ ฅานํ สมํปชฺชติ, จตฺตถชฺชฅานา วุญฺจหิตฺวา อากาสานญฺจายตฺนํ สมํปชฺชติ, อากาสานญฺจายตฺน สมํปตฺติยา วุญฺจหิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตฺนํ สมํปชฺชติ, วิญฺญาณญฺจายตฺนสมํปตฺติยา วุญฺจหิตฺวา อากิณฺจญฺจายตฺนํ สมํปชฺชติ, อากิณฺจญฺจายตฺนสมํปตฺติยา วุญฺจหิตฺวา เนวสญฺญานาสนญฺจายตฺนํ สมํปชฺชติ, เนวสญฺญานาสนญฺจายตฺนสมํปตฺติยา วุญฺจหิตฺวา สญฺญาเวทยิตฺตนิโรธํ สมํปชฺชติ.

อถ โข อายุสฺมา อานนฺโท อายุสฺมนฺตํ อนุรฺกฺทํ เอตทโวจ “ปรินิพฺพุโต ภนฺเต อนุรฺกฺท ภควา”ติ. “นาวุโส อานนฺท ภควา ปรินิพฺพุโต, สญฺญาเวทยิตฺตนิโรธํ สมํปนฺโน”ติ.

120 อ.ม. อ. ‘อิมสฺมี ภิกฺขุสํฆเ’ ติปททวํ นตฺถิ

อถ โข ภควา สญฺญาเวทิตนโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญาตนํ
สมาปชฺชติ, เนวสญฺญานาสญฺญาตนสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา อากิณฺณญฺญาตนํ สมาปชฺชติ,
อากิณฺณญฺญาตนสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา วิญฺญาณญฺญาตนํ สมาปชฺชติ, วิญฺญาณญฺญาตน
สมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา อากาसानญฺญาตนํ สมาปชฺชติ, อากาसानญฺญาตนสมาปตฺติยา
วุฏฺฐหิตฺวา จตฺตถํ ฌานํ สมาปชฺชติ, จตฺตถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชติ, ตติยชฺฌานา
วุฏฺฐหิตฺวา ทุตฺติยํ ฌานํ สมาปชฺชติ, ทุตฺติยชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ปจฺฉมํ ฌานํ สมาปชฺชติ, ปจฺฉมชฺฌานา
วุฏฺฐหิตฺวา ทุตฺติยํ ฌานํ สมาปชฺชติ, ทุตฺติยชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชติ, ตติยชฺฌานา
วุฏฺฐหิตฺวา จตฺตถํ ฌานํ สมาปชฺชติ, จตฺตถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา สมณนฺตฺรา ภควา ปรินิพฺพายี.

[๒๒๐] ปรินิพฺพเต ภควติ, สห ปรินิพฺพานา มหาภูมิจาโล อโหสิ ภีสนโก โลมหังโส.
เทวทฺนุทฺทิกโย จ ผลีสุ ปรินิพฺพเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา พรหฺมา สหฺมปติ อิมํ คากํ อภาสิ:

“สพฺเพ ว นิกฺขิปฺสฺสนฺติ ภูตา โลเก สมฺมุสฺสยํ,
ยตฺถ เอตาทิสฺส สตฺถา โลเก อปฺปฏิปฺคฺคโล
ตถาคโต พลปฺตฺโต สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุโต”ติฯ

[๒๒๑] ปรินิพฺพเต ภควติ, สห ปรินิพฺพานา สกฺโก เทวานมฺินฺโท อิมํ คากํ อภาสิ:

“อนิจฺจา วต สงฺขารา อฺปปาทวชฺชมฺมิโน.
อฺปปชฺชิตฺวา นิรฺุชฺฌนฺติ เตสํ วุปฺสโม สุโข”ติฯ

[๒๒๒] ปรินิพฺพเต ภควติ, สห ปรินิพฺพานา อายสฺมา อนฺนุทฺโธ อีมา คาคา อภาสิ:

“นาหุ อสฺสาสปฺสฺสาโส จิตฺจิตฺตสฺส ตาทิโน
อเนชฺเฌ สนฺติมารพฺภา ยํ กาลมกรี มฺุณี.
“อสฺลลีนฺน จิตฺเตน เวทนํ อชฺฌวาสยิ
ปชฺชิตฺตสฺเสว นิพฺพานํ วิโมกฺโข เจตฺโส อหฺู”ติ.

[๒๒๓] ปรินิพฺพเต ภควติ, สห ปรินิพฺพานา อายสฺมา อานนฺโท อิมํ คากํ อภาสิ:

“ตทาสิ ยํ ภีสนกํ ตทาสิ โลมหังสนํ
สพฺพาการวฺรูเปเต สมฺพุทฺธฺเ ปรินิพฺพุเต”ติ.

[๒๒๔] ปรินิพฺพเต ภควติ, เย เตตฺถ¹²¹ ภิกฺขุ อวีตฺราคา, อปฺเปกฺจฺเจ พาหา ปคฺคยฺห
กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาทํ วิย ปปตฺนฺติ, อารวฺฏฺฏนฺติ วิวฺฏฺฏนฺติ ‘อติชฺชิปฺปิ ภควา ปรินิพฺพุโต, อติชฺชิปฺปิ
สุคฺโต ปรินิพฺพุโต, อติชฺชิปฺปิ จกฺขุํ โลเก อนฺตฺรหิตฺนฺ”ติ. เย ปน เต ภิกฺขุ วีตฺราคา, เต สตา
สมฺปชานา อธิวาสนฺติ “อนิจฺจา วต สงฺขารา, ตํ กฺุเตตฺถ ลพฺภา”ติ.

[๒๒๕] อถ โข อายสฺมา อนฺนุทฺโธ ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “อลํ อารุโส มา โสจิตฺถ, มา
ปริเทวิตฺถ. นนฺุ เอตํ อารุโส ภควตา ปฏฺิกฺจฺเจว อกฺขาตํ ‘สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว
วินาภาโว อญฺญตฺตาภาโว, ตํ กฺุเตตฺถ อารุโส ลพฺภา, ‘ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ, ตํ วต มา
ปฺลชฺชตี”ติ เนตํ จานํ วิชฺชติ, เทวตา อารุโส อชฺฌมายนฺตี”ติ. “กถํภูตา ปน ภนฺเต อนฺนุทฺธฺเ เทวตา มนฺสิ
กโรนฺตี”ติ.

¹²¹ สී. ตตฺถฺยฺเย เต; ฉ.ม. เย เต ตตฺถ

“สนตารุโธ อานนุท เทวดา อากาเส ปจวีสถณฺณินโย เกเส ปกิริย กนฺทนต์ิ, พาทา ปคคฺยห กนฺทนต์ิ, ฉินฺนปาทํ วิย ปตนต์ิ อารกฺกณฺติ วิวณฺณณฺติ ‘อติชิปปํ ภควา ปรินิพฺพุโต, อติชิปปํ สุกโต ปรินิพฺพุโต, อติชิปปํ จกฺขุํ โลเก อนฺตรหิตนฺ”ติ. “สนตารุโธ อานนุท เทวดา ปจวียา ปจวีสถณฺณินโย เกเส ปกิริย กนฺทนต์ิ ฯเปฯ อนฺตรหิตนฺ”ติ. “ยา ปน ตา เทวดา วีตราคา, ตา สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ, อนิจฺจา สงฺขารา, ตํ กุเตตถ ลพฺภา”ติ. อถ โข อายสฺมา จ อนฺรฺรุโธ อายสฺมา จ อานนุโท ตํ รตฺตาวเสสํ ฐมฺมียา กถาย วีตินาเมสฺสุ.

[๒๒๖] อถ โข อายสฺมา อนฺรฺรุโธ อายสมฺมตํ อานนุทํ อามนฺเตสฺสิ “คจฺฉ อารุโธ อานนุท, กุสึนารํ ปวิสิตฺวา โกสึนารกานํ มลฺลานํ อารุโธเจหิ, ปรินิพฺพุโต วาเสฏฺฐา ภควา, ยสฺสทานิ กาลํ มณฺณณ”ติ. “เอวํ ภาเน”ติ โข อายสฺมา อานนุโท อายสมฺโต อนฺรฺรุทฺสสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ปุพฺพณฺห สมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจฺฉิรํ อาทาย อตฺตทฺตฺติโย กุสึนารํ ปาวิสฺสิ. เตน โข ปน สมเยน โกสึนารกา มลฺลา สนฺจาคาเร สนฺนิปตฺตา โหนฺติ เตเนว กรณฺเียเนน. อถ โข อายสฺมา อานนุโท, เยน โกสึนารกานํ มลฺลานํ สนฺจาคารํ, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โกสึนารกานํ มลฺลานํ อารุโธเจสฺสิ “ปรินิพฺพุโต วาเสฏฺฐา ภควา, ยสฺสทานิ กาลํ มณฺณณ”ติ. “อิทฺมายสมฺโต อานนุทฺสสฺส สฺสุตฺวา มลฺลา จ มลฺลปฺตฺตา จ มลฺลสฺสุณฺนิสา จ มลฺลปชฺาปฺตฺติโย จ อฆาวิโน ทุมฺมนา เจตฺตทฺกฺษสมฺปปีตา, อปฺเปกฺจฺเจ เกเส ปกิริย กนฺทนต์ิ, พาทา ปคคฺยห กนฺทนต์ิ, ฉินฺนปาทํ วิย ปตนต์ิ อารกฺกณฺติ วิวณฺณณฺติ, ‘อติชิปปํ ภควา ปรินิพฺพุโต, อติชิปปํ สุกโต ปรินิพฺพุโต, อติชิปปํ จกฺขุํ โลเก อนฺตรหิตนฺ”ติ.

พุทธสรีรปุชา

[๒๒๗] อถ โข โกสึนารกา มลฺลา ปุริเส อาณาเปสฺสุ “เตนฺหิ ภาเน กุสึนารายํ คนฺธมาลญฺจ สพฺพญฺจ ตาพาวจฺรํ สนฺนิปาเตถา”ติ. อถ โข โกสึนารกา มลฺลา คนฺธมาลญฺจ สพฺพญฺจ ตาพาวจฺรํ ปญฺจ จ ทฺสฺสยฺกฺศตานิ อาทาย, เยน อุปวตฺตณํ มลฺลานํ สาถวณํ, เยน ภควโต สรีรํ, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สรีรํ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺธเหหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา เจลวิตานานิ กโรนฺตา มณฺฑลมาเพ¹²² ปฏฺิยาเทนฺตา เอวํ ตํ ทิวสํ¹²³ วีตินาเมสฺสุ.

อถ โข โกสึนารกานํ มลฺลานํ เอตทฺโหเสสิ “อติวิกาโล โข อชฺช ภควโต สรีรํ ฉาเปตฺตุ, เสวทานิ มยํ ภควโต สรีรํ ฉาเปสฺสามา”ติ. อถ โข โกสึนารกา มลฺลา ภควโต สรีรํ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺธเหหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา เจลวิตานานิ กโรนฺตา มณฺฑลมาเพ ปฏฺิยาเทนฺตา ทฺติยมฺปิ ทิวสํ วีตินาเมสฺสุ, ตติยมฺปิ ทิวสํ วีตินาเมสฺสุ, จตฺตมฺปิ ทิวสํ วีตินาเมสฺสุ, ปญฺจมฺปิ ทิวสํ วีตินาเมสฺสุ, ฉกฺขมฺปิ ทิวสํ วีตินาเมสฺสุ.

122 อ. มณฺฑลมาพานิ

123 ฉ.ม. เอกทิวสํ

อด ไช สดตมัม ทิวส์ โกสินารกานัน มลลานัน เอตทโหสิ “มยัม ภควโต สรีร์ นัจเจหิ คีเตหิ วาทีเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา ทกฺขิเณน ทกฺขิณฺ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรํ ทกฺขิณฺโต นครสฺส ภควโต สรีร์ ฉาเปสฺสามา”ติ.

[๒๒๘] เตน ไช ปน สมเยน อญฺจ มลลปาโมกฺขา สีสันฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา “มยัม ภควโต สรีร์ อัจฺจาเรสฺสามา”ติ. น สกฺโกนฺติ อัจฺจาเรตฺตุ. อด ไช โกสินารกา มลลา อายสมฺนตฺ อานุรฺทํ เอตทโหสิ “โก นุ ไช ภาเนเต อานุรฺทเหตุ โภ ปจฺจโย, เยนิเม อญฺจ มลลปาโมกฺขา สีสันฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา ‘มยัม ภควโต สรีร์ อัจฺจาเรสฺสามา’ติ น สกฺโกนฺติ อัจฺจาเรตฺนุ”ติ. “อญฺญถา ไช วาเสฏฺฐา ตุมฺหากํ อธิปฺปาโย, อญฺญถา เทวตานิ อธิปฺปาโย”ติ. “กถํ ปน ภาเนเต เทวตานิ อธิปฺปาโย”ติ. “ตุมฺหากํ ไช วาเสฏฺฐา อธิปฺปาโย ‘มยัม ภควโต สรีร์ นัจเจหิ คีเตหิ วาทีเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา ทกฺขิเณน ทกฺขิณฺ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรํ ทกฺขิณฺโต นครสฺส ภควโต สรีร์ ฉาเปสฺสามา’ติ; เทวตานิ ไช วาเสฏฺฐา อธิปฺปาโย ‘มยัม ภควโต สรีร์ ทิพฺเพหิ นัจเจหิ คีเตหิ วาทีเตหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรํ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นครํ ปเวเสตฺวา มชฺฌเณน มชฺฌนํ นครสฺส หริตฺวา ปฺรตฺติเมเน ทฺวาเรน นิภฺษมิตฺวา, ปฺรตฺติมิโต นครสฺส มกฺกฺภพฺพนฺนํ นาม มลลานัน เจตฺยํ, เอตฺถ ภควโต สรีร์ ฉาเปสฺสามา”ติ. “ยถา ภาเนเต เทวตานิ อธิปฺปาโย, ตถา โหตฺตุ”ติ.

[๒๒๙] เตน ไช ปน สมเยน กุสินารกา ยาว สนฺธิสมลลสํกฺกัรฺรา ชนฺนุมนตฺเตน โอธินา มนฺทาวรฺวปฺุเพหิ สนฺธิจิตา¹²⁴ โหติ. อด ไช เทวา จ โกสินารกา จ มลลา ภควโต สรีร์ ทิพฺเพหิ จ มานุสฺสเกหิ จ นัจเจหิ คีเตหิ วาทีเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรํ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นครํ ปเวเสตฺวา มชฺฌเณน มชฺฌนํ นครสฺส หริตฺวา ปฺรตฺติเมเน ทฺวาเรน นิภฺษมิตฺวา, ปฺรตฺติมิโต นครสฺส มกฺกฺภพฺพนฺนํ นาม มลลานัน เจตฺยํ, เอตฺถ จ ภควโต สรีร์ นิภฺษีสิ.

[๒๓๐] อด ไช โกสินารกา มลลา อายสมฺนตฺ อานนฺทํ เอตทโหสิ “กถํ มยัม ภาเนเต อานนฺทตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺสามา”ติ. “ยถา ไช วาเสฏฺฐา รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชนฺติ, เอวํ ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชิตฺพฺพนุ”ติ. “กถํ ปน ภาเนเต อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชนฺตี”ติ. “รมฺโถ วาเสฏฺฐา จกฺกวตฺติสฺส สรีร์ อหเตน วตฺถเณน เวเจเนติ, อหเตน วตฺถเณน เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาเสเนน เวเจเนติ, วิหเตน กปฺปาเสเนน เวเจตฺวา อหเตน วตฺถเณน เวเจเนติ; เอเตน อฺปาเยน ปญฺจหิ ยฺุคฺสเตหิ รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีร์ เวเจตฺวา อายสฺยา เตลโถณฺนิยา ปกฺขิปิตฺวา อญฺญิสฺสา อายสฺยา โถณฺนิยา ปฏฺิภฺชฺชิตฺวา สพฺพคนฺธานัน จิตกํ กริตฺวา รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีร์ ฉาเปนฺติ; จาตุมฺมหาปเถ รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส ฐปํ โกรนฺติ. เอวํ ไช วาเสฏฺฐา รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชนฺติ; ยถา ไช วาเสฏฺฐา รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชนฺติ, เอวํ ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏฺิพฺชฺชิตฺพฺพ. จาตุมฺมหาปเถ ตถาคตฺสฺส ฐปํ กาทฺตพฺโพ;¹²⁵ ตตฺถ เย มาลํ วา คนฺธํ วา จฺณณฺกํ

¹²⁴ อ.ม.อ. สนฺถตา

¹²⁵ อ.ม.อ. กาทฺตพฺโพ

วา อาริเปสสนฺติ วา อภิวาเทสสนฺติ วา จิตฺตํ วา ปสาเทสสนฺติ, เตสฺสนํ ภวิสฺสตี ที่มฺรตฺตํ หิตาย สุชทายา”ติ. อถ โข โภสีนารกา มลฺลา ปุริเส อาณาเปสฺสุ “เตนหิ ภณฺ มลฺลानํ วิหตกปฺปาสํ สนนฺิปาเตธา”ติ.

อถ โข โภสีนารกา มลฺลา ภควโต สรีริ อหเตน วตฺเถน เวเจสฺสุ, อหเตน วตฺเถน เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน วาเจสฺสุ, วิหเตน กปฺปาเสน เวเจตฺวา อหเตน วตฺเถน เวเจสฺสุ; เอเตน อุปาเยน ปญฺจหิ ยฺคฺสฺเตหิ ภควโต สรีริ เวเจตฺวา आयสาย เตลโทณฺเีย ปกฺขิปิตฺวา อญฺเียสสา आयสาย โทณฺเีย ปฏิกฺขชิตฺวา สพฺพคณฺฐานํ จิตกํ กริตฺวา ภควโต สรีริ จิตกํ อาริเปสฺสุ.

มหากุสสปตฺเถรวตฺถ

[๒๓๑] เตน โข ปน สมเยน आयสฺมา มหากุสสปไป ปาวาย กุสีนารี อทฺธาน มคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน หิติ มหตา ภิกฺขุสฺสฺเชน สทฺธี ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺสฺเตหิ. อถ โข आयสฺมา มหากุสสปไป มคฺคา โอกกมฺม อญฺเียตฺรมหิ รุกฺขมฺมฺลเ นิสฺสีทิ. เตน โข ปน สมเยน อญฺเียตโร อาชีวกิ กุสีนาราย มนฺทารวปฺปญฺญํ คเหตฺวา ปาวํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน หิติ. อทฺทสา โข आयสฺมา มหากุสสปไป ตํ อาชีวกํ ทฺวโร ว อาคจฺจนฺตํ; ทิสฺวา ตํ อาชีวกํ เอตทโวจ “อปาธุโส อมฺหากํ สตฺถาริ ชานาสี”ติ. “อามาธุโส ชานามิ, อชฺช สตฺถาหปฺรินิพฺพุโต สมโณ โคตโม, ตโต เม อิทํ มนฺทารวปฺปญฺญํ คหิตฺนุ”ติ. ตตฺถ เย เต ภิกฺขุ อวีตฺราคา, อปฺเปกฺจฺเจ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาทํ วิย ปปตฺนฺติ, อาวณฺณนฺติ วิวณฺณนฺติ “อติชิปฺปิ ภควา ปฺรินิพฺพุโต, อติชิปฺปิ สฺคโต ปฺรินิพฺพุโต, อติชิปฺปิ จกฺขุํ โลเก อนฺตฺรหิตฺนุ”ติ. เย ปน เต ภิกฺขุ วีตฺราคา, เต สตา สมปฺชานา อธิวาเสนฺติ “อนิจฺจา สงฺขารา, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา”ติ.

[๒๓๒] เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม วุฑฺฒปฺพพฺพิโต ตสฺสํ ปฺริสายํ นิสฺสินฺโน หิติ. อถ โข สุภทฺโท วุฑฺฒปฺพพฺพิโต เต ภิกฺขุ เอตทโวจ “อลํ อปาธุโส, มา โสจิตฺถ, มา ปฺริเทวิตฺถ; สฺมุตฺตมา มยํ เตน มหาสมฺเณน, อุปทฺทตา จ โหม อิทํ โว กปฺปตี, อิทํ โว น กปฺปตี”ติ; อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม, ตํ กริสฺสาม; ยํ น อิจฺฉิสฺสาม, ตํ น กริสฺสามา”ติ. อถ โข आयสฺมา มหากุสสปไป ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสิ “อลํ อปาธุโส, มา โสจิตฺถ, มา ปฺริเทวิตฺถ; นนฺุ เอวํ อปาธุโส ภควตา ปฏิกฺจฺเจว อกฺษาตํ ‘สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺเียถาภาโว; ตํ กุเตตฺถ อปาธุโส ลพฺภา? ‘ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกรมฺมํ, ตํ วต มา ปฺลชฺชตี”ติ เนตํ จานํ วิชฺชตี”ติ.

[๒๓๓] เตน โข ปน สมเยน จตฺตาริ มลฺลปาโมกฺขา สีสฺนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นินฺวตฺถา “มยํ ภควโต จิตกํ อาพิมฺเปสฺสามา”ติ น สกฺโกนฺติ อาพิมฺเปตฺตุ. อถ โข โภสีนารกา มลฺลา आयสฺมนฺตํ อนฺรุทฺธิ เอตทโวจ “โก นฺุ โข ภนฺเต อนฺรุทฺธ เหตุ โโก ปจฺจโย, เยนิเม จตฺตาริ มลฺล ปาโมกฺขา สีสฺนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นินฺวตฺถา ‘มยํ ภควโต จิตกํ อาพิมฺเปสฺสามา”ติ น สกฺโกนฺติ อาพิมฺเปตฺนุ”ติ. “อญฺเียถา โข วาเสณฺจฺจา เทวตานิ อธิปฺปาโย”ติ. “กถํ ปน ภนฺเต เทวตานิ อธิปฺปาโย”ติ. “เทวตานิ โข วาเสณฺจฺจา อธิปฺปาโย ‘อยํ आयสฺมา มหากุสสปไป ปาวาย กุสีนารี อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน มหตา ภิกฺขุสฺสฺเชน สทฺธี ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺสฺเตหิ; น ตาว ภควโต จิตโก

ปชชลิสุสตี, ยาวายสุมา มหากสุสโป ภควโต ปาเท สิริสา น วรทิสสุตี”ติ. “ยถา ภนฺเต เทวตานํ อธิปฺปาโย, ตถา โหตุ”ติ.

[๒๓๔] อถ โข อายสุมา มหากสุสโป, เยน กุสินารายํ มกุฏพณฺณํ นาม มลฺลानํ เจตีย์, เยน ภควโต จิตโก, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา อญฺชลี ปณฺาเมตฺวา ติกฺขตฺตํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ปาทโต วิวริตฺวา¹²⁶ ภควโต ปาเท สิริสา วรฺทิสฺ. ตานิปี โข ปญฺจภิกฺขุสฺตานิ เอกํสํ จีวรํ กตฺวา อญฺชลี ปณฺาเมตฺวา ติกฺขตฺตํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ภควโต ปาเท สิริสา วรฺทิสฺ. วรฺทิสฺเต จ ปณฺายสุมตา มหากสุสเปน เตหิ จ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ, สยเมว ภควโต จิตโก ปชฺชลิ.

[๒๓๕] ฅายมานสุส โข ปน ภควโต สรีรสฺส ยํ อโหสิ ‘ฉวี’ติ วา ‘จมฺมน’ติ วา ‘มंसฺน’ติ วา ‘นฺหารุ’ติ วา ‘ลสิกา’ติ วา, ตสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตถ, น มสิ; สรีราเนว อวสิสฺสึ. เสยฺยถาปี นาม สปิปีสุส วา เตลสุส วา ฅายมานสุส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺ, น มสิ; เอวเมว ภควโต สรีรสฺส ฅายมานสุส ยํ อโหสิ ‘ฉวี’ติ วา ‘จมฺมน’ติ วา ‘มंसฺน’ติ วา ‘นฺหารุ’ติ วา ‘ลสิกา’ติ วา, ตสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตถ, น มสิ; สรีราเนว อวสิสฺสึ. เตสญฺจ ปญฺจนฺนํ ทุสฺสยฺกคฺสฺตานํ เทว ว ทุสฺสานิ น ทยฺหีสฺ, ยญฺจ สพฺพอพฺภนฺตริมํ, ยญฺจ พาหิรํ. ททฺธเม โข ปน ภควโต สรีเร, อนฺตลิกฺขา อุกฺกธาราวา ปาตฺถวิตฺวา ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ. อุกฺกํ สาลโตปี¹²⁷ อพฺภนฺนमितฺวา ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ. โกสินารกาปี มลฺลา สพฺพคฺนฺโหเทเกน ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต สรีรานิ สตฺตานิ สนฺจาคาเร สตฺติปญฺชริ กตฺวา ฅนฺุปาการํ ปริกฺขิปาเปตฺวา¹²⁸ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คณฺเหหิ สกฺกรีสฺสุ คฺรฺกรีสฺสุ มาเนสิํ ปุชฺเชสิ.

สรีรธาตุวิภชน

[๒๓๖] อสฺโสสิ โข ราชาวา มาคโธ อชาตสฺตตฺ เวเทหิปฺุตโต “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนินฺพุโต”ติ. อถ โข ราชาวา มาคโธ อชาตสฺตตฺ เวเทหิปฺุตโต โกสินารกาณํ มลฺลानํ พุตํ ปาเหสิ “ภควาปี ขตฺติโย, อหํปี ขตฺติโย; อหํปี อรฺหามิ ภควโต สรีรานํ ภาคํ, อหํปี ภควโต สรีรานํ ญฺูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามิ”ติ.

อสฺโสสิ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนินฺพุโต”ติ. อถ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี โกสินารกาณํ มลฺลानํ พุตํ ปาเหสิ “ภควาปี ขตฺติโย, มยฺมปี ขตฺติยา; มยฺมปี อรฺหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ, มยฺมปี ภควโต สรีรานํ ญฺูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ.

¹²⁶ อ.ม. ‘ปาทโต วิวริตฺวา’ติ ปทพฺวณํ น ทิสฺสตี

¹²⁷ อ.ม.อ. อุกฺกสาลโตปี

¹²⁸ อ.ม. ปริกฺขิปาเปตฺวา

อสุโสสุ ไซ กापิลวตถุวา¹²⁹ สกฺยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ ไซ กापิลวตถุวาสิ สกฺยา โกสินารกานํ มลฺลानํ ทฺตํ ปาเหสิ “ภควา อมฺหากํ ภาตฺเสฏฺโฐ; มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ, มยฺมปิ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสุโสสุ ไซ อลฺลกปฺปกา ญฺลโย¹³⁰ “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ ไซ อลฺลกปฺปกา ญฺลโย โกสินารกานํ มลฺลानํ ทฺตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย, มยฺมปิ ขตฺติยา; มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ, มยฺมปิ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสุโสสุ ไซ รามคามกา โกพิยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ ไซ รามคามกา โกพิยา โกสินารกานํ มลฺลानํ ทฺตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย, มยฺมปิ ขตฺติยา; มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ, มยฺมปิ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสุโสสุ ไซ เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมณ “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ ไซ เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมณ โกสินารกานํ มลฺลानํ ทฺตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย, อหฺมปิ พฺราหฺมณ; อหฺมปิ อรหามิ ภควโต สรีรานํ ภาคํ, อหฺมปิ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามิ”ติ.

อสุโสสุ ไซ ปาเวยฺยกา มลฺลา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ ไซ ปาเวยฺยกา มลฺลา โกสินารกานํ มลฺลानํ ทฺตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย, มยฺมปิ ขตฺติยา; มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ, มยฺมปิ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามา”ติ.

เอวํ วุตฺเต, โกสินารกา มลฺลา เต สงฺฆे คณฺเณ เอตทวโจ “ภควา อมฺหากํ คามกฺเขตฺเต ปรินิพฺพุโต, น มยํ ทสฺสาม ภควโต สรีรานํ ภาคนุ”ติ.

[๒๓๗] เอวํ วุตฺเต, โทณฺ พฺราหฺมณ เต สงฺฆे คณฺเณ เอตทวโจ :

“สุณฺนตุ โภนฺโต มม เอกวากยํ¹³¹

อมฺหาก พุทฺโธ อหุ ขนฺติวาโท,

น हि สาธุ, ยํ อุตฺตมปฺคฺคฺลสฺส

สรีรภาเค สिय สมฺปหาโร.

สพฺเพว โภนฺโต สหิตา สมคฺคา

สมฺไมทมานา กโรมฺภูจ ภาเค,

วิตถาริกา โหนฺตุ ทิสาสฺ ญฺปา

พหู ชนา จกฺขุมโต ปสนฺนา”ติ.

[๒๓๘] “เตนฺหิ พฺราหฺมณ ตฺวณฺเณว ภควโต สรีรานิ อญฺจธา สมนํ สฺวิภตฺตํ วิภาตฺตี”ติ. “เอวํ โภ, เอวํ โภ”ติ ไซ โทณฺ พฺราหฺมณ เตสํ สงฺฆานํ คณฺนํ ปฏิสฺสุตฺวา ภควโต สรีรานิ อญฺจธา สมนํ สฺวิภตฺตํ วิภตฺตีวา เต สงฺฆे คณฺเณ เอตทวโจ “อิมํ เม โภนฺโต ตุมฺหํ เทนฺตุ, อหฺปิ ตุมฺพสฺส ญฺปนฺนจ มหฺนฺจ กริสฺสามิ”ติ. อหํสุ ไซ เต โทณฺสฺส พฺราหฺมณสฺส ตุมฺหํ.

¹²⁹ ฉ. กปิลวตถุวาสิ

¹³⁰ ฉ.ม.อิ. พุโลโย

¹³¹ ฉ.ม. เอกวากยํ

อสนีโสฬส ไช ปิปปลิวินยา¹³² โมริยา “ภควา กิร กุสินารายั ปรีนิ พุพุโต”ติ. อถ ไช
 ปิปปลิวินยา โมริยา โกลสินารากานั มลลानัน ทูตึ ปาเหสุ “ภควาปิ ขตติโย, มยมุปี ขตติยา; มยมุปี
 อรหาม ภควโต สร็รानัน ภาคั, มยมุปี ภควโต สร็รानัน ฐุปลญจ มหญจ กริสสามา”ติ. “นตถิ ภควโต
 สร็รानัน ภาโค, วิภตตานิ ภควโต สร็รานิ; อิตอ องคารั หรธา”ติ. เต ตโต องคารั อاهر็สุ¹³³

ธาดุฎฐุปุชา

[๒๓๙] อถ ไช ราชชา มาคโธ อชาตสตุต เวเทหิปุตโต ราชคเห ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ
 มหญจ อกาสิ. เวสาลิกากปิ ลิจฉวี เวสาลิยั ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. กากปิลวตถวากปิ
 สกยา กปิลวตถุสมึ ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. อลลกปุปากปิ ฐุลโย อลลกปุปะ ภควโต
 สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. รามคากปิ โภพิยา รามคากเม ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ
 อกัสุ. เวฎฐทีปโกปิ พุราหมเณ เวฎฐทีเป ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกาสิ. ปาเวยยกากปิ
 มลลา ปาวายั ภควโต สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. โกลสินารากปิ มลลา กุสินารายั ภควโต
 สร็รานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. โทเณปี พุราหมเณ ตุมพสส ฐุปลญจ มหญจ อกาสิ. ปิปปลิวินยากปิ
 โมริยา ปิปปลิวเณ องคารานัน ฐุปลญจ มหญจ อกัสุ. อิติ อญจ สร็รฐุปา นวโม ตุมพฐุโป ทสโม
 องคารฐุโป; เอวเมตั ฐุตปุพพุนติ.

[๒๔๐] อญจโทณั จกขุมโต สร็ริ
 สตตโตโทณั ชมุพุทีเป มเหนติ,
 เอกญจ โทณั ปุริสวรุตตมสส
 รามคากเม นาคราชา มเหติ.
 เอกากิ ทากา ติติเวหิ ปุชิตา
 เอกา ปน คนธารปุเร มหิยติ
 กาลิงครญโเว วิชิตะ ปุเนกั,
 เอกั ปน นาคราชา มเหติ.
 ตสเสว เตเชน อัย วสุนธรา
 อายากเสฎฐะเจหิ มหิ อลงกตา.
 เอว อิมั จกขุมโต สร็ริ
 สุกกตั สุกกตสกกเตหิ.
 เทวินุทนาคินุทนุทฐุชิตะ
 มนุสสินุทเสฎฐะเจหิ ตเถว ปุชิตะ

132 อ.ม. ปิปปลิวินยา

133 อ.ม.ส.อ. หรีสุ

ตัม วนุท¹³⁴ ปณชติกา ภกิตวา¹³⁵

พุกา หเว กปสเทหิ ทูลภา'ติ.¹³⁶

จตุตาฟีส สมา ทนตา เกสา โลมา จ สพฟโส

เทวา หรีสุ เอเกกัม จกกวาฟปรมปราติ.

มหาปริณิพพานสูตรัม นิฏฐิตัม ตติยัม.

¹³⁴ ฉ.ม. ตัม วนุท

¹³⁵ ฉ.ม. ภกิตวา

¹³⁶ ฉ.ม. พุกา ... ทูลภา'ติ